

PARTIUMI FÜZETEK 4.

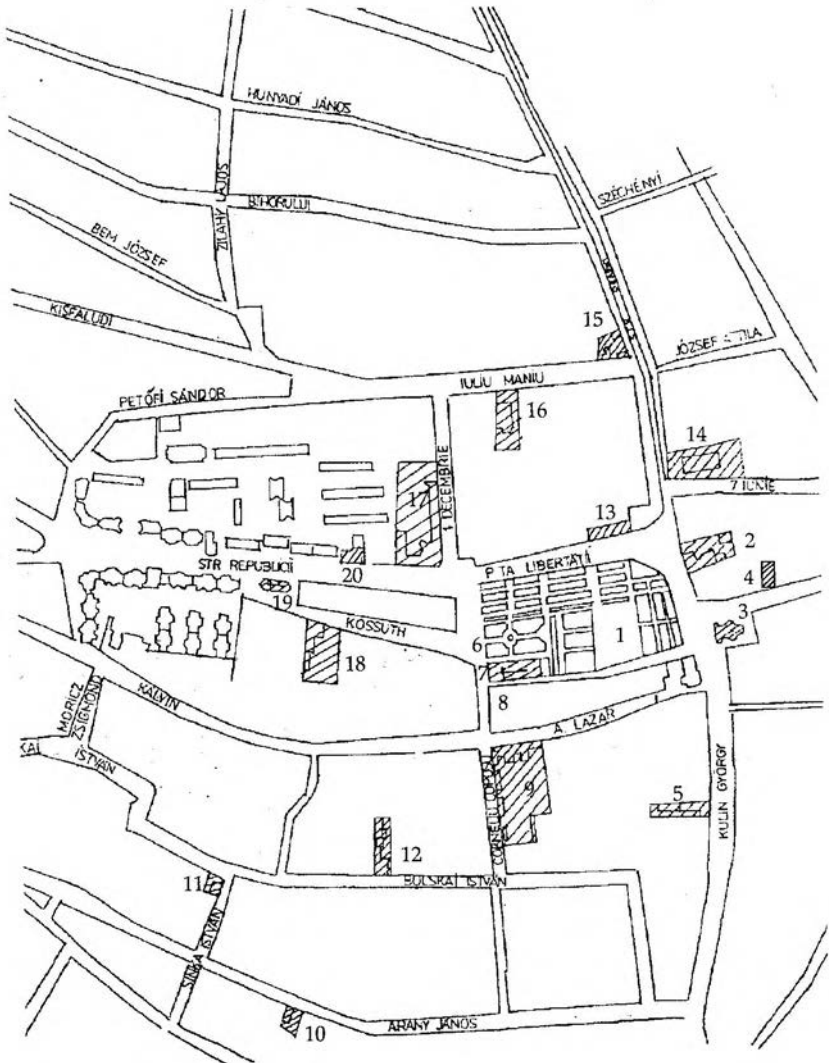

NAGYSZALONTA

Városismertető

A városközpont jeles portái és emlékművei

1. Főtér, központi park	11. Sinka István szülőháza
2. Csonkatorony, Arany Múzeum	12. Zilahy Lajos szülőháza
3. Ortodox román templom	13. Arany László szülőhelye
4. Dr. Kiss Ferenc lakóháza	14. Általános Iskola
5. Kulin György lakóháza	15. Baptista imaház
6. Kossuth Lajos szobra	16. Városi Művelődési Ház
7. Református templom	17. Városháza
8. Arany és Sinka szobra	18. Magyar Ház
9. A „nagyiskola”	19. Római katolikus templom
10. Az Arany-porta	20. Lovassy László szülőhelye

Dánielisz Endre

NAGYSZALONTA

Városismertető

II. kiadás

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság
és Nagyszalonta Református Egyházközsége
1999

Fényképek:

Veres Péter
L. Nagy András
archívum

Szövegkorrektúra:

Mihálka Magdolna

Számítógépes szerkesztés:

Fórizs Edit

A sorozatot szerkeszti:

Dukrét Géza

A város és környékének természetrajzi bemutatása

Természetföldrajzilag a **Körösök vidékéhez**, szűkebben értelmezve a Fekete-Körösből kiszakadó, s oda visszatérő **Kölesérmentéhez** tartozik. A román tájszemlélet gyakorta illeti a Câm pia Salontei – Szalontai sík megnevezéssel.

A középkori oklevelekben Kiskeresér, **Nagykeresér** is említetik, ami a Kölesérnek a nyelvjárásban eltorzult alakja. Utóbbin a vízfolyás bal partját értették, amely a Gyepes patakot is magába foglalta a Fekete-Körös medréig. Az újkorban a Nagykeresért – erdővel borított volta miatt – **Erdőhátként** tartották számon. (Jakó, 1940. 17.) Az egész dél-bihari vízrendszer a Fekete-Körössel függött és függ ma is össze. Középső és alsó folyása ágakra szakadva erdők között igyekezett nyugat, azaz a Tisza lapálya felé. Az alig kiemelkedő hátságok magas talajvíz szintje életelemet nyújtott a sudár törzsű mocsári tölgyeknek. „A Gyepes és a Fekete Körös közötti területet teljesen zárt erdő fedte, amelyből a falvak és szűk határuk szigetekként világítottak ki. (...) A Gyepestől északra a félelmetes erdőtömeget már több falu, rét, mocsár bontotta meg. Az erdő északi határa körülbelül a Kölesér folyásánál húzódott, Szalontát félkörívben körülölelte, innen Méhkerék felett haladva a Fekete-Köröst Sarkadnál érte el. Régen itt voltak a megye legszebb mocsárerdei. – A bihari magyarság megtelepülését legjobban befolyásoló két tájelem: a víz és erdő gyakori találkozása volt.” (Jakó, i.m. 8-9.)

A lakosságnak kemény küzdelmet kellett folytatnia a táj, a természet megváltoztatásáért, azonban ennek áldásait is élvezte. „A rideg marha mellett különösen a makkos láperdőkbe bevert, félig vad szalontai réti disznó lett híres, de a juhászat is el volt terjedve.” (Jakó, i.m. 13.) Nyilvánvaló, hogy a természeti környezet a kezdeti századokban az állattenyésztésnek kedvezett. Ámde e mezőváros népének számbeli gyarapodásával együtt járt a kenyérgabona termelésének növekvő szükséglete, melynek folytán a korábbi parlagot és vizenyős lapályt szántófölddé alakították. Gyökeres változást e téren a 19. század második felében Magyarország-szerte megindult vízszabályozási munkálatok hoznak. Ennek hatására „a szalontai határ kezd szárazabb lenni, a mocsarak összébb szorulnak, a nádasok rétekké alakulnak, a partosabb legelőkön mindjobban kiütnek a szíkes foltok. Az erdők pusztulnak,

irtás alá kerülnek.” (Móczár, 1906. 149.) Napjainkban a szíksó a környező földek 40 százalékán feltűnik.

Éghajlata kontinentális jellegű, de érvényesülnek mediterrán hatások is. Az időjárás alakulásában döntő szerepe a nyugati légtömegeknek van. Az évi középhőmérséklet 10,1°C. – Január a leghidegebb, július a legmelegebb hónap. E kettő közötti hőmérsékleti különbség 22,3°C. A hóréteg általában vékony és rövid ideig tart. Az évi csapadék megközelíti a 600 mm-t.

A múlt század hetvenes éveiben Nagyszalonta határa 22 ezer holdra (12 760 hektárra), századunk elején pedig 28 ezer holdra (16 240 hektárra) terjedt. Jelenleg a város területe 16 980 hektár, amelyből mezőgazdasági jellegű 15 446 ha, nem termő (út, árok, tanya, udvar) 920,4 ha, összefüggő lakott terület 573 ha, zöldövezet 40,6 hektár.

A mezőgazdasági földek megoszlása 1995-ben: szántó 61,95, legelő 35,95, kaszáló 1,63, szőlő 0,33, gyümölcsös 0,14 százalék.

A közös szövetkezeti megművelés (négy csoportosulásban történik) a termőföldek közel kétharmadára terjed ki, míg magángazdálkodás bő egyharmadán folyik.

Geológiai és földrajzi adatok

„Az Alföld mélybe süllyedt kristályos aljzatán torton-szarmatapanon és kvarter üledékek (homok, kavics, lösz) találhatóak.” (Hajdú-Moharos, 1997. 75.) A megművelt területek felszíni zsiros, ún. barna talaja és a nem éppen legjobb csernozjom – igényes művelés esetén – bő termést biztosít.

Az altalaji, ún. váradi törés mentén hév- és ásványvizek fakadnak, amelyek jótékony hatását Biharország középső részének lakói helyenként évszázaddal, másutt évezreddel ezelőttről ismerik. Utóbb kiderült, hogy a törésvonal déli irányba folytatódik. Ennek bizonyítéka a múlt század derekán Tenkén feltárt ásványvíz, amely felmelegítve mozgásszervi, periférikus idegrendszeri és női betegségek gyógyítására alkalmas. Az 1970-es években Madarászon végzett fúrás nyomán forró gyógyvíz tört elő, míg Szalonta déli részén talált meleg vízzel üvegházat fűtenek. További eredményként a város nyugati határában 1978-1979 között megejtett mélyfúrások nyomán szerény hozamú kőolaj jelent-

kezett. Kitermelése 1982 óta folyik. A Románia nyugati sávján vonuló földgázvezetékéből 1984 óta a közeli ipari létesítmények, 1996-tól pedig magánházak is részesülnek.

Itt kell szólnunk az utóbbi másfélszázad felszíni változásairól. Előbb az ősi erdőket irtották ki, (egyiknek nevét őrzi a Széperdei dűllő határnév), majd a környéket elárasztó erek, mocsarak, lápok világában teremtettek rendet a vízimérnökök. 1895-ben tőlünk keletre megássák a Sebes- és a Fekete-Köröst összekötő csatornát, amely az itteni kanyargó vadvizeket is magába fogadta. 1978 és 1982 között tájainkon talajjavító munkálatoknak lehettünk tanúi. Mély, összefüggő csatornahálózatot készítettek, néhány esetben a korábbi vízfolyások medrét is bekapcsolva (pl. a Nádasér esetében), azonban többségüket ez a szabályozás kiszárította, füves árokká változtatta (pl. Kórósér, Darvasér, Holt-Kölesér). Csupán a nagy, tavaszi áradások emlékeztetnek egykori létükre.

Földrajzi helyzetének meghatározása: a 46°56'6" északi szélességi és a 21°38'5" keleti hosszúsági fok metszésénél, a Fekete-Körös síkságán fekszik, Románia nyugati részén, az országhatártól mintegy 10 km-re. Területének a tenger felszínéhez mért magassága 90-100 m között változik.

Nagyszalonta Bihar megye délnyugati negyedének gazdasági és művelődési központja. Észak-déli irányban átszeli a Nagyváradot Araddal összekötő, R 79-es számú, aszfaltozott országút; kelet felé a megyei út Tenkét, Belényest érinti, míg a délkelet felé haladó Árpád, Bátor, Talpas falvakat kapcsolja e városhoz. – Közel fél évszázados elzártság után 1996-ban személyi forgalmú határátkelőt létesítettek Méhkerék, Sarkad, Gyula, Békéscsaba irányába, ezzel bővítve az 1963 májusában már megnyílt vasúti forgalmat.

Kedvező földrajzi fekvésének köszönhető gazdaságának 19. századi felvirágzása, vásárainak látogatottsága, kereskedelmének és kisiparának látványos fejlődése. Sajnos, az első világháború, és az azt követő hatalomváltás nyomán mindez megtorpant. A napjainkban is használt és megcsodált középületeink többségét 1890-1914 között a polgárosodás kibontakozása idején emelték.

A látványos fejlődés következő korszaka a szocializmusnak nevezett politikai rendszer utóbbi három évtizedéhez kapcsolódik.

A gyarapodó számú munkavállalók részére lakásokat kellett építeni. A legtöbb az 1973 és 1989 közötti években készült el. Manapság a város népességének 37 százaléka él tömbházakban.

Népessége

Akár századokra tekintünk is vissza, Nagyszalonta lakosságának számbeli gyarapodása igen lassúnak mondható. 1835-ben, Arany János jegyzősége idején 9 640 lelket írnak össze, de két nemzedékkel később, 1899-ben is csupán 14 501 személy él itt. Újabb hatvan év során ez a szám alig növekszik. A természetes szaporulat a két világháború, majd az ezeket követő áttelepülések során elenyészik, és bár a távozók helyébe a környező falvakból románság áramlik be, a statisztika 1959-ben is csupán 16 291 lakosról tud. Az erőltetett iparosítás és a beköltözés demográfiai hatása 1985-ben jelentkezik hangsúlyozottabban, amikor – történelme folyamán – Szalonta a legnagyobb népességet éri el 22 320 lélek nyilvántartásával.

Ezt követően az ipari termelés megtorpanása, majd visszaesése, a Magyarországra való nagymérvű áttelepülés nyomán kimondott számbeli csökkenésnek lehettünk a tanúi. Az 1992. január 9-i népszámlálás szerint Nagyszalontának ekkor 20 660 lakója volt.

Nemzetiségi és vallási megoszlása a következő:

Nemzetiség			Vallás		
román	7 664	37,10%	ortodox	7 009	33,92%
magyar	12 621	61,10%	római katolikus	729	8,36%
német	31	0,15%	görög katolikus	86	0,42%
cigány	270	1,30%	protestáns	11 053	53,50%
szlovák	57	0,27%	izraelita	12	0,05%
egyéb	17	0,08%	baptista	512	2,47%
			pümkösdista	59	0,28%
			más vallású	200	1,00%
Összesen:	20 660	100%	Összesen:	20 660	100%

Foglalkoztatottság tekintetében 1996-ban az alábbi helyzet alakult ki: a város lakóinak 44,56 százaléka munkaképes; 55,44 százaléka pedig a nem termelők (gyermekek, nyugdíjasok, háztartásbeliek) csoportjába tartozik. – A munkaképesek 92,82 százaléka alkalmazásban van, míg 7,18 százalék munkanélküli, számszerint 660 személy.

Művelődés

A mindenkori fiatal nemzedék nevelésének folyamata a 13. századi katolikus egyházi oktatástól napjainkig nyomon követhető. Az erre utaló adatok a nemrég elkészült iskolatörténetben olvashatók. A schola reformata Nagyszalontaiensis volt az alma matere halhatatlan epikus költőnknek, *Arany János*nak, őt megelőzően *Földi János* orvosnak, természettudósnak, nyelvésznek, *Lovassy Lászlónak*, a forradalom mártírjának. A századfordulón olyan kiváló személyiségek kerülnek ki ezekből az iskolapadokból, mint *Zilahy Lajos*, a polgárság kedvelt regény- és drámaírója, valamint a népi irányzat kiváló költői, *Erdélyi József* és *Sinka István*. Gimnáziumunk tarisznyázta föl *dr. Kiss Ferencet*, a Kossuth-díjas orvosprofesszort, *Kulin Györgyöt*, a csillagos ég világhírű kutatóját, a román kultúra és közírás két, nemzeti elkötelezettségű egyéniségét, *Teodor Neșt* és *Alexandru Olteanut*. A ma élők közül legalább tucatnyi író, képzőművészt, színészt, tudóst említhetnénk a szalontai iskolák neveltjeiként, akiknek személyi adataival a lexikonok lapjain már most találkozhatunk.

Joggal reméljük: az értéket alkotók sora velük nem zárul le, hiszen a jelenlegi két általános és két középiskolában 3 800 diák készül választott vagy választandó hivatására. Az oktatási intézmények falai közül kikerültek, s az idősbek művelődését, szórakozását segíti elő a Teodor Neșről elnevezett városi könyvtár, a Művelődési Ház megannyi rendezvénye, a Magyar Ház könyvtára és stúdiószínpada, az Arany János Emlékmúzeum, a mozi, a három egyházi énekkar, jó néhány politikai, társadalmi, kulturális szervezet, mint amilyen az RMDSZ, a MIDESZ, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete, az Arany János Művelődési Egyesület, a Kulin György Csillagászklub.

A '89 decemberi változást követően megismétlődött a száz évvel ezelőtti kezdeményezés: magánnyomda létesült e hajdúvárosban, amely

lehetővé teszi a **Szalontai Napló – Jurnal Salontan** című, kétnyelvű hetilap megjelenését. A széles körben terjesztett, olvasott hazai és külföldi sajtótermékek mellett e külsejében is szerény kiadvány juttatja el a lakossághoz a szükséges helyi híreket és a hivatalok tájékoztatásait.

Jelenünk magyar nyelvű művelődési életének bemutatása erősen hiányos lenne, ha – bár tömören – nem szólnék a politikai fordulatot követő, biztató változásokról. Az első két évben a református templom adott helyet vasárnap délutánokon a vallásos-irodalmi műsoroknak, énekkarok versenyének, előadó- és hangszeres művészek bemutatkozásának. Miután – 1994. december végén – az RMDSZ megkapta székházul az egykori úri kaszinót, a kulturális események java része e falak között zajlik. Ide összpontosulnak a gyakori könyvbemutatók, az író-olvasó találkozók, a „hajdúvárosi esték” címen futó helytörténeti előadássorozat, nagyváradi, aradi, budapesti színészek stúdió-előadásai. Arany János születési évfordulóin két ország diákszavalói versengenek a megtisztelő díjakért, míg a Költészet Napján helyi tollforgatók terjesztik elő önálló alkotásaikat. 1995-től az RMDSZ rendszeresítette a festőművészek és grafikusok nyári táborát. Munkáikat, akár csak más meghívottakét, az itt létesített kiállító teremben tárják a látogatók elé. A városnak ajándékozott képeik a kialakuló szalontai galéria alapjait vetik meg.

Pillantás a múltba

A legtávolabbi időkről az 1958 őszen végzett ásátás hozott hírt. A Geszti úttól mintegy másfélszáz méterre, a Kenderér bal partján kicsiny emelkedés, az Arany János által is megénekelte **Testhalom** található. Ő a helyi monda nyomán úgy tudta, hogy „e hely, hova lábát teszi, sok derék vitéznek csontjait fedezi.” Ezzel szemben a régészek megállapították: a sík határ eme buboréka nem a csatában elesett törökök és hajdúk tetemét rejt. A megvallatott mélységből felszínre került cserépdarabkák, állati csontok s egyéb leletek a messzi múltból hoznak hírt. Évezredekkel ezelőtt, a réz- és a bronzkorszakban a véget nem érő lápok eme szigetén tartós emberi település jött létre.

Ezt követően elnémul Klió, a história műszája. Megszólalására a 13. század elejéig kell várakoznunk. II. András magyar király egyik, 1214-ben kelt levelében megerősíti a leleszi prépostság javát szolgáló

korábbi adományát: „**Zolunta** nevű pusztát is alapítványoz szabad akaratajából, melyet Imre király idejében tett vala, mindenestül, lakóival együtt ...”

Tudva azt, hogy az Árpád-házi Imre király 1196-1204 között uralkodott, bizonyítottan érzem helységünk 12. századbeli létezését. A „puszta” minősítés ne tévesszen meg senkit! Az eredeti „praedium” meghatározást helyesebb lett volna „birtok,” „ingatlan” kifejezéssel fordítani, hiszen az idézet lakott helyről beszél.

Városunk nevének eredetéről Kniezsa István nyelvész úgy vélekedett, hogy az a **Suleta** szláv személynévből alakult.

A krónika fóliánsait tovább lapozva az 1241. évi tatárjárás borzalmaira bukkanunk, amely Váradra s az egész Biharra kihatott. Bizonyára Szalontát és a közelében fekvő egyházi központot, Kölesért sem kímélte meg. Szerencsénkre a mongol áradat esztendő múltán visszahúzódott és IV. Béla királyunk hozzákezdhetett a második honalapításhoz. Ebben az időben, (1253-ban) tűnik fel új birtokosa: Jurk, filius **Zolunta**, azaz Zolunta fia, Jurk, (Kiss Gábor 1990. 61.), akiről – sajnos – nem tudjuk, melyik nemzetséghez tartozott, az viszont tény, hogy az egyházi birtoklás után e kis település a királyhoz szállt vissza. Ezzel magyarázható, hogy Károly Róbert (1308-1342) „Lemenchei István fia, Bertalannak adományozta; akinek halála után veje, Vásári Miklós fia, Tamás örökölte. Tőle szerezte meg a század utolsó évtizedében (1398) a Toldi família. 1433 körül rövid időre idegen kézre került, egyébként állandóan e családé és a vele közeli rokon Nadabiaké volt.” (Jakó i.m. 346.) – A teljesség kedvéért megjegyzem: Rozvány György a Toldiak itteni letelepedését jóval későbbre, 1515-re időzíti. (Rozvány 1870. 12.)

1332-1337 között a pápai tizedjegyzékben helységünk neve **Zalancha**, majd **Zalanta** alakban több ízben előfordul. Első, névszerint ismert katolikus papja **Miklós**, akít **Tamás** követ az eklézsia élén. Szervezési szempontból a **Köleséri esperességhez** tartoztak, amely – tudvalelő – Dél-Bihar egyházi és világi központja volt. E két közeli, csupán öt kilométernyi távolságra fekvő település jelentőségben és nagyságrendben igen különbözött egymástól. Érzékelhető ez abból is, hogy 1337-ben Szalonta papja évi nyolc garas pápai tized megfizetésére köteleztetik, Kölesér plébánosa viszont 35 garasra. (Györffy 1966. 636., 665.) Száztizenöt évvel későbből még pontosabb adattal rendelkezünk. 1552-ben I. Ferdinánd király elrendeli Bihar vármegye portáinak

összeírását. Eszerint Szalontán Toldi Mihály hét és fél, Toldi Miklós hat portának a birtokosa, míg Köleséren a váradi püspökségnek 117 portáját jegyzik föl. Az elfogadott átszámítást használva kiderül, hogy Szalontán 54 ígás jószággal rendelkező jobbágy élt; családtagjaikkal együtt kb. 324 személy; Kölesérnek viszont két-három ezer lakosa volt, a nyilvántartásba se vett miserabiliseken, legszegényebbeken kívül.

Noha a krónikák arról nem regélnek, mikortól keltezzük Szalontán az intézményes nevelés kezdetét, ez semmi esetre sem tehető a 14. század közepénél későbbre, hiszen lelkészét ekkor már név szerint ismerjük, s az egyház rendelkezése szerint minden plébániának scholát kellett fönttartania. Ezt erősíti a bécsi univerzitás subscribálási naplója, mely szerint 1456-ban az I. évek között találjuk *Stephanus*, filius Nicolai *Literati de Zalanta* nevű ifjút. (Tonk 1979. 331) Feltételezhető, hogy tanulmányait szülőhelyén kezdte, majd Köleséren vagy Váradon folytatta, s onnan igyekezett Bécsbe.

Közelsége miatt iktassunk ide két köleséri eseményt. 1514-ben Dózsa hadainak egy része ennek várában gyülekezett, aminek hátrányos utóhatása feltételezhető. – 1548 áprilisának végén Erdély és a Kapcsolt Részek rendjei Köleséren tartják országgyűlésüket, s ezen részt vesz Fráter György, a hatalom valódi birtokosa is.

Egyébként e század derekát a politikai, a katonai és a vallási nyugtalanság jellemzi. Utóbbiról mondjuk el: a Németországból kiinduló eszmei áramlat, a reformáció tájainkat ekkor éri el. A Lippáról származó Kristóf diák ékesszólása Kölesér lakóinak jó részét a protestantizmus pártjára állítja, 1552-ben pedig már Szalonta és Tenke is az új vallás hívévé szegődik, ide értve a birtokos Toldi családot is. Természetes, hogy az iskoláknak a kálvini hitelvekhez kellett igazítaniuk oktató-nevelő munkájukat. Ennek egyik tétele kimondja: a szentírást a nép kezébe kell adni, hogy azt ki-ki maga olvashassa. Ez szükségessé tette az anyanyelvű elemi fokú oktatás kiszélesítését.

A 16. század utolsó harmadában már-már gazdasági fellendülés és társadalmi béke köszönt az Erdőhátság népére. Azonban dolgos életüket rabló, portyázó török csapatok zavarják meg, akik 1566-ban elfoglalták Gyula várát, és gyors lovaikon pár óra alatt elérték Jenőt, Sarkadot, Kölesért. 1573-ban nagy erővel vonulnak végig a Fekete-Körös völgyén és Belényesig eljutnak, a közbeeső települések népét kirabolják, foglyokat ejtenek.

Alig tér magához a vidék lakossága, amikor az említettnél is pusztítóbb veszedelem szakad rájuk. Az oszmánok Várad megszerzését tekintették közelebbi céljuknak. Musztafa pasa 1598-ban hatalmas erővel támad, de a védők hősiiesen ellenállnak. Ekkor a megalázott sereg – szegedi és gyulai szállására visszavonulóban – lángba borítja az útjába eső helységeket; lakóit megöli vagy rabszíjra fűzi. Erdőhátság települései: Szalonta, Pata, Szil, Répáskeszi, Mezőpanasz, Mezőgyarak, Kis- és Nagy-Vásári, Bagd, Sziltarcsa, Vémer és a többi, összesen 22 falu teljesen elpusztul, a gazdag mezővárossal, Kölesérral egyetemben. – Az életben maradtak az áthatolhatatlan erdőkben s a mocsarak szigetein kerestek menedéket. A férfiak közül számosan hajdúknak vagy zsoldos katonáknak álltak.

Nyolc hosszú esztendőn át tengődtek létbizonytalanságban a megfogyatkozott szalontaiak s a környékeliek, amikor Bocskai István egyik rendelkezése új életlehetőséget nyitott számukra.

Éz azzal kezdődött, hogy 1605-ben fejedelemmé választását követően a korábbi kenyérkeresetüket elvesztett és martalócokká vált marha hajcsárok, hajtókat, hajdúkat katonai alakulatba szervezi; kollektív nemességet adományoz nekik, feltételül szabva, hogy ennek fejében „a mi és hazánk hadjárataiban, katonai dolgainkban ... hasznos szolgálatot tenni buzgólkodjanak.” (Rozvány i.m. 301.)

1606. március 14-én kelt kiváltságlevelével Bocskai fejedelem 300 fegyveres hajdút telepít Kölesér várába, ama feladattal, hogy a független Erdély itteni határát biztosítsák az oszmán betöréssel szemben. Jóthe Gergely hajdúkapitány vezetésével a vitézek meg is jelentek Kölesér, helyesebben szólva: annak romjai között. Megállapíthatták, hogy az egykor virágzó mezőváros lakóhelynek alkalmatlan. Egyébként a töröknek is nagyon a torkában volt. Biztonságosabbnak találták az erdők, mocsarak közé rejtett, s a jelentősebb utaktól távol eső Szalontát. Fejedelmük jóváhagyásával át is költöztek. Birtokosától, Toldi Györgytől előbb zálogba veszik, majd 1625-ben ezer tallérért örökáron megvásárolják. Ekkor válnak el véglegesen a Toldiak Szalontától. A hajdú fegyverek oltalmában bízva az egykori jobbágyok, valamint a környéken bújdosók az egyre gyarapodó Szalontán teremtenek otthon maguknak. Azonban a városalapítók nem szívesen osztották meg kiváltságaikat a visszatértekkel, a beköltözőkkel. Viszálykodásukba a felső hatalomnak gyakorta kellett békítőleg beavatkozni.

A hajdúk a Toldiak megerősített kastélya köré sáncot mélyítenek, a földhányást magasítják, majd 1636 táján a vár udvarába megfigyelő tornyot emelnek, ezzel növelve Szalonta hadászati szerepét. Szolgálataik elismeréseként Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelemtől újabb szabadalmakat, puszta falvakat kapnak. Jóthe Gergely kapitányságának évtizedeiben a mezőváros felvirágzott, a gazdasági jólét pedig kézenfogva járt a szellemi gyarapodással. Református iskolájukban tanul az a *Pankotai Ferenc*, akinek hároméves hollandiai egyetemi költségeit a magisztrátus fizeti. Hazatérve ő lesz a schola rektora, a legnehezebb időkben pedig híveinek lelkipásztora. Nevét és érdemeit már azért is méltó följegyezni, mert ő az első szalontai tollforgató, akinek munkája nyomtatásban jelenik meg. 1640 táján e hajdúvárosnak 1600-1800 lakója, két református papja, és latin nyelvű, középső fokozattal működő iskolája van.

Ezt a félszázados fölfele ívelést akasztotta meg az 1658-as, kivédhetetlen török támadás, amikor a fegyverforgatók – II. Rákóczi György parancsára – a várat felgyújtják, majd táborba vonulnak. Noha akadnak, akik családotól Szatmár megyébe menekülnek, a helység folyamatos lakottsága a török megszállás 34 éve alatt sem szűnik meg. Sőt, a vadászi és borosjenői reformátusok is itt keresnek, s találnak menedéket. Utóbbiak lelkésze, Kisfalvi Tamás, esperesként innen irányítja a Zarándi Egyházmegyét. Pankotai Ferenc sem hagyta el honmaradó híveit, s így e súlyos időkben két prédikátor erősíti a reményt s a hitet a lelkekben.

Evlia Cselebi, a híres világutazó 1660-ban járt e tájon. A többek között rólunk ezt jegyzi föl: „Szalonta vára attól az időtől fogva (1658-tól) elpusztultan áll; külvárosa azonban jól ki van építve. Csinos és fejlett város ez ...” (Kiss Gábor i.m. 63.)

Ekkoriban a Duna-Tisza tájékán az a furcsa helyzet állott elő, hogy míg a Habsburgok uralta ország részben az ellenreformáció szellemében a jezsuiták és a világi hatóságok minden úton-módon gátolták az új hit gyakorlását és terjesztését, addig a muzulmánok erre ügyet sem vetettek. Számukra fontosabb volt az adók behajtása.

Ahol pap működött, ott a kálvinisták iskolát is létesítettek. Ezt igazolja az a följegyzés, hogy 1662-ben a szalontaiak Debrecenből hoznak rektort. Ettől az évtől scholánkat a híres Református Kollégium partikulájának, kihelyezett intézményének tekintjük és kapcsolatuk a 19. század végéig fennmarad.

1692. június 5-én Heisler generális visszafoglalja Váradot, s ezzel városunk török megszállása is véget ér. Az egykor elmenekültek kezdenek visszaszállingózni, és az 1700-as évek elején már új templomot emelnek, két lelkészt, fiú- és leányiskolát, latin nyelvű gimnáziumot tartanak fenn. Sajnos, a győzelem gyümölcseit és véren szerzett kiváltságaik előnyeit maradéktalanul nem élvezhetik. A bécsi udvar rendre megfosztja őket az erdélyi fejedelmek adományozta privilégiumoktól és 1702. március 14-én a bihari hajdúközségeket Esterházy Pál nádornak adományozza az államkincstárral szemben fennálló követelése kiegyenlítéseként. Ekkor a hajdúivadékok a birtokba iktatott tisztviselőkkel fegyveresen szegülnek szembe, azonban ez éppúgy eredménytelen marad, mint a jogorvoslat-keresés, az ún. hajdonikális per.

Ennek ellenére a szalontaiak hosszú időn át közös tulajdonként megőrizték pusztáikat, sőt a 3253 holdat felölelő Orosi végig kezükön marad. Szívós ellenállásuk eredményeképpen a 18. század közepéig működik a hajdúönkormányzatra emlékeztető közösségi szervezetük. Viszont a politikai és társadalmi változások hatására a hajdúkapitányok közigazgatási és jogszolgáltatási feladatokat láttak el. – A hosszú pereskedés egy másik pozitív hatása: a szalontaiaknak nem kellett robotot teljesíteniük a derecskei uradalom számára, hanem az évi taksa kifizetése után ki-ki szabadon gazdálkodhatott a maga kis birtokán. Ezért nevezték őket és Arany János őseit is taksás jobbágyoknak.

A külső elnyomás mellett a belső széthúzás is nehezítette elődeink életét. Helyi sajátosságként Szalontán két közösség élt egymás mellett: az egyik a nemesek, a hajdúivadékok, másik a nemtelenek, a később beköltözöttek communitása. (Szendrey István é. n. 10-30.) E kettő közötti feszültség évtizedeken át megmaradt, sőt olykor gyújtogatássá fajult.

Amikor a 19. század elejére némileg csillapodott a torzsalkodás, a megye egyik rendelkezése újból olajat öntött a kialvó lángra. 1810-ben a szalontai nemesi közösség számára ismét megengedett a hadnagyi szék felállítására. „Ez rendkívül káros volt a településre. A nemesség vérszemet kapva megtagadta az adófizetést; az egyházi és a közösségi terhek viselése alól magát kivonta. A rossz példa átragadt a nem nemes lakosokra is. Rendetlenül adóztak és minden módot megragadtak, hogy nemességhez jussanak.” (Móczár i.m. 67.) Ezeknek az ellentéteknek csak az 1848-as törvények vetettek véget.

A forradalom ígérte változásokat Nagyszalonta népe őszinte lelkesedéssel fogadta. Mindenik társadalmi csoport a maga reményeinek teljesülésében bízott. Ezzel magyarázható az a tény, hogy a honvéd- és a szabadcsapatokban 600-700 ifjú harcolt, a lovas- és gyalogos nemzetőri alakulatokban pedig 800 meglelt, sőt házas férfi. Utóbbiak között Arany János jegyző úr is részese lett a Magyarország szabadságáért vívott harcnak. Maga a város több ízben kiképző- és gyülekező hely, főleg a nemzetőrök számára. Továbbá szállást és ételmezt nyújtott az átvonuló csapatoknak, ami fölöttébb nagy áldozatot jelentett, tudva azt, hogy esztendőnek előtte, az 1847. április 17-i tűzvész Nagyszalonta négyötödét elpusztította.

A szabadságharc végső időszaka eseményeinek nem csak tanúi, de áldozatot hozó részesei is a helybeliek. Augusztus elején az Aradról menekülők száza pihennek meg itt rövid ideig, közöttük olyan személyiségek, mint Görgey tábornok, Nyáry Pál, Szemere Bertalan; az írók közül Vörösmarty, Jókai, Bajza, Sárosi Gyula, Vachor Sándor, valamint Reményi Ede, a későbbi hegedűművész.

Az orosz cári hadsereg 1849. augusztus 10-én érte el a várost. Sem a lakosságnak, sem vezetőiknek kellemetlenséget nem okoztak; de nem így az osztrák hatósági és katonai személyek, s az éjszakai őrjáratok. A Bach-korszak önkényuralmának hivatalait a frissen épült református iskola emeletén, a szünetelő felső osztályok termeiben helyezték el. – A városi adminisztrációt a 47-es tűzvészt követő végszükségben a Kaszinó épülete fogadja be 1851-ig, amikor megvásárolják a mai városháza helyén álló Fónagy-házat. Ötvenöt éven át itt működnek tanácsosaink, tisztviselőink.

Az 1850-1859 között érvényesülő abszolutisztikus kormányzat – az idegen tisztviselőkre és a hadseregre támaszkodva – Magyarországnak az egységes császárságba való beolvasztására törekedett. Ennek megvalósítása érdekében közigazgatási újításokat vezetett be. A ketté osztott Bihar megye élén helyhatósági parancsnokság, valamint egy-egy megyefőnök állott. További lépés a terület járásokra osztása (1853). Ezek egyike a szalontai, ahol népes tisztviselői gárdával szolgabíróság létesült, élén a fősolgabíróval. A szalontaiak „rossz szemmel nézték az idegen hivatalnok sereget. (...) Az adóhivatali irományokat részint bedobták ama bizonyos helyre, (...) részint a kútba azért, hogy több adót ne fizessenek.” (Móczár i.m. 89.)

Az első polgármestert 1859-ben nevezték ki, Mezey Ferenc személyében. Korábban a főbíró volt a mezőváros első embere. A 19. század elején a szinte kizárólagosan kálvinista magyar településen más vallásúak és fajúak is feltűnnek.

Ez az időszak az oktatás színvonalának és a beiskolázottak számának feltűnő csökkenését hozta magával, eladdig, hogy az 1852-53-as iskolai évben a másfél századon át virágzó itteni középfokú oktatás megszűnik. Feltámasztását a Békésről idecsalogatott rektornak, Gere Ferencnek köszönhetjük, aki a legnehezebb időszakban mintegy ötven éven át töltötte be nevelői hivatását.

A nagypolitikai erőegyensúly eltolódásának tudható be, hogy 1860-ra a Habsburg-birodalom abszolutisztikus rendszere válságba jut. Bécs kénytelen némi engedményt tenni az addig tartományként kezelt Magyarországnak. Megszűnnek a közvetlen és látványos németesítő törekvések, viszont teret enged az osztrák tőke keleti irányba történő terjeszkedésének. Kezdeti lépésként kiépítik a városunkat átszelő, Nagyváradot Araddal összekötő országutat. Ezt követően fellendül az árucseré, oldódik a vidék elzártsága. Az itt termelt gabonát a távolabbi piacokon magasabb áron értékesítik, ahonnan viszont soha nem látott ipari termékek jutnak el a szalontai boltokba. A Nagy utcai (a mai főtéri) civisházak legtöbbször elejét üzlethelyiséggé alakítják át, ahol hitelintézet, két gyógyszertár, borbélyok, szakosodott üzletek, rendelésre dolgozó kisiparosok vernek tanyát. A forgalmasabb utcákon lerakják a mai járdák őseit, a pallókat.

Az 1867-es kiegyezés még tágabb kaput nyit a polgárosodás és a tőkés fejlődés előtt. A gazdasági koncentrációt a környékbeli nagybirtokok képviselik, de mellette megjelennek a gyáripar hajtásai is: 1867-tel kezdődően gyors egymásután három gépi erővel működő nagy malom váltja fel a korábbi száraz- és szélmalomokat; utánuk következett a gőzfűrész és csersavgyár (1893), majd Kemény Simon aprójószág-felvásárló és -értékesítő cége (1895). Utóbbiból fejlődött ki a ma is termelő Prodaliment Húsárugyár. A kisipar, amely a századforduló után virágzott fel, ekkor kezdte szárba szökkenését. A megtermelt mezőgazdasági és ipari árucikkek messzebb tájakra való eljuttatását segítette elő a Nagyváradot Fiumével összekötő vasútvonal.

A lakosság életminőségét javító, művelődését elősegítő állami és családi beruházások, társadalmi kezdeményezések megannyi ténye

villan elő a századforduló két évtizedéből: az egészségügyi ellátást szolgálja a városi tiszti orvosi állás létesítése (1862), az első betegfektető helyiség (1896), majd a Vöröskereszt Kórház megnyitása (1902), az orvosok és bábák számának növekedése, a gazdák malma udvarán a gőz- és kádfürdő, a szabadtéri uszoda. Az urbanizálás helye az első ártezi kút fúrása (1890), a közvágóhíd (1891), a járdák aszfaltozása (1895-től), a piactér kikövezése (1896), középületek és emeletes családi és bérházak építése (1906-1914), a villanyvilágítás bevezetése (1912-1913).

A 19. század végén Nagyszalontán 14 500 lélek él. A gyermekek számának gyarapodása szükségessé tette az új tantermek építését. Ezen a téren külön is megemlítendő a római katolikus (1866) és az izraelita (1869) felekezeti oktatás beindulása, az inasok vasárnapi iskolája (1870), amelyet az Ipartanoda (1882) elődjeként értékelünk. Fontos előrelépés volt a Polgári Leányiskola létrehozása (1906) és a középfokú oktatás főgimnáziumi rangra emelése az 1907-1908-as iskolai évtől.

A számtalan iskolán kívüli művelődési intézmény és lehetőség közül csak a maradandókat említem: az Arany Emlékbizottságot (1882), amelyből kibontakozik az Arany Emlékegyesület (1894), a költő múzeumának és kőszobrának a létrehozója. Az első nyomdász, Rosenzweig Rezső 1881-ben költözik ide; 1889 januárjában jelenik meg a *Nagyszalonta és Vidéke* című hetilap. Az Olvasókör (1873) az Arany János idején (1845) létrehozott Kaszinó örökebe lép, majd „Népkönyvtár” nyitja meg ajtaját (1895); a dalárda, műkedvelő színjátszók és zenekar rendszeresen közönség elé lép; mozgó képet vetítenek Ellmann Lajos központi kávéházában (1905). Fellendül az egyesületi élet. Az úttörő Népkör (1868) után Polgári Kör, Ipartestület (1892), Gazdakör (1885), Kereskedők Társasköre (1889), sportegylet, szakszervezet, politikai pártok stb. alakulnak.

A szellemi alkotásoknak betűkkel megörökített formája a publicisztika s a könyv. Az időtálló művek közé sorolandó Rozvány György háromkötetes városmonográfiája (1870-1892), Gere Ferenc és Katona Mihály iskolatörténete (1896), a dr. Móczár József szerkesztette igényes tanulmánykötet a háromszáz éves Szalontáról (1906) és Szendrey Zsigmond tanítványainak népköltési gyűjtése (1924).

A bemutatott ígéretes gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődést szakította félbe a négy évig tartó világháború, az azt lezáró proletárdiktatúra, majd az uralomváltás. Városunkban a kommün csupán egy

hónapon át tartott; 1919. április 22-én bevonultak a román csapatok. Ellenállásra, harci cselekményre nem került sor.

Miután bizonyossá lett, hogy Nagyszalonta Salonta Mare néven Romániához tartozik, megindul a két irányú népvándorlás: a magyar tisztviselők, értelmiségiek az országhatáron túlra, míg a környékbeli románság a magyar városokba áramlik. Ennek következtében az 1899-ben öt százalékot képviselő szalontai románok aránya 1927-re megduplázódik. Azonban az exodus oly nagymérvű, hogy az 1910-es népszámlálás rögzítette 15 943 lakost – a természetes népszaporulat és a már említett beköltözés ellenére – csak 1955-ben tudhatja ismét polgárainak.

A két világháború közötti időszakban a gazdasági tevékenység pangásáról, némely vonatkozásban visszaeséséről kell szólnunk, amelynek részben a hozzá nem értő, a területi gyarapodásra föl nem készült államvezetés, részben a Szalonta vonzáskörzetébe tartozó települések harmadának határon túlra kerülése az oka.

A két évtized kicsiny számú építkezései főleg az új román állam érdekeihez, a többségi nép szükségleteihez kapcsolódik. Íme a jelentősebbek! 1923-ra elkészül a Nagyszalontát Araddal összekötő vasút-vonal; 1931-32 között az ortodox, 1933-37 között a görög katolikus templomot építik föl; az 1922-23-as iskolai évtől indulnak az első román nyelvű gimnáziumi osztályok. Ezzel párhuzamosan a magyar tan-nyelvűeket megszüntetik. A vidéki ifjak bevonása érdekében – állami költségen – internátust létesítenek.

A magánforrásból fedezett gyarapodás néhány sorban összefoglalható: kibővítik a Kemény testvérek húsfeldolgozó gyárát és Dancea Iacob gőzmalmát, (a korábbi Gazdák malmát); Ellmann Lajos megbízásából elkészül az 500 személyt befogadó színházterem, a mai Művelődési Ház. Látványosabb a családi házak számának gyarapodása, amelyeknek a város biztosít telket a korábbi legelőket osztva fel. Így alakul ki a Gacsó, a Tenkei és az Aradi úti újtelep és a Belényes környékéről ideköltöztetett román családok városnegyede, a „kolónia.”

A magyar nyelvű művelődés az egyházak, az Ipartestület, a Kereskedelmi Kör, az Arany-Emlékegyesület védőernyője alá menekül. Azonban nem sikerül eredeti helyén megőrizni három, értékes képzőművészeti alkotást. 1920-ban a Városháza díszterméből eltávolítják Bocskai István és Arany János egész alakos képét, a Piac térről pedig

Kossuth Lajos szobrát. – Folytatólagosan a Szalontai Lapok, 1929-től *Az Újság* is naponta tájékoztatja a lakosságot a helyben és a nagyvilágban történetek felől.

A második bécsi döntés híre 1940. augusztus 30-án, kora délután jutott el Nagyszalontára, a pesti rádiónak köszönhetően. Természetes, hogy a helybeliekből – nemzetiségük függvényében – ellentétes érzelmeket, gondolatokat és cselekedeteket váltott ki. Távoztak a román államhatalmat képviselő katonák, rendőrök, csendőrök, a tisztviselők nagy többsége és saját döntésük alapján a Belényes vidékéről ide-telepített hatvan parasztcsalád. De itthagyták templomát és kevés kitaró hívét mind az ortodox, mind a görög katolikus lelkész. A vegyes házasságú családok nehéz döntés elé jutottak. Maradtak a húsz év során nem kompromittálódtak, az önmagukat itthon érzők. A maradék román nemzetiségűek a tizenötezernyi lakosnak kb. 7-8 százalékát alkották, megközelítően azt az arányt, amit 1919-ben képviseltek.

Nagyszalontára 1940. szeptember 6-án délelőtt vonultak be a honvédek. A helybeliek mértéktartását, nyugodtságát értékelhetjük abban a tényben, hogy sem előtte, sem utána összetűzésre nem került sor. A város alatt húzódó országhatár a déli és a keleti részekben 6500 holdnyi, jól termő földet zárt el az itteni gazdáktól; ezenkívül 16-20 olyan települést, melyeknek lakói Nagyszalonta vonzáskörzetébe tartoztak. Másrészt a nyugatra eső falvak népe huszonegy év alatt igen elszokott a Toldi tér heti vásáraitól, üzleteitől, s így az 1910-ben még virágzó kisipar és kereskedelem a tengődés állapotába jutott. Ez is oka a lélekszám csökkenésének: 1941-ben a Polgármesteri Hivatal 15 249 lakost tart nyilván.

A háborús eseményekkel és áldozatokkal átszótt négy év során Arany János szülőhelyén csupán három közérdekű építkezés történt: „Zöldkeresztes Ház” épül egészségvédelmi, betegségmegelőzési céllal (1942), a Tenkei úti újtelepen nyolc, sokgyermekes család számára típusház készül az Országos Nemzetvédelmi Családi Alap (ONCSA) ajándékaiként (1942-43); 1943-ban kezdtek egy modern mezőgazdasági iskolakomplexum építéséhez, amit – a begyűrző hadi cselekmények miatt – nem fejezhetek be. Másfél évtized múltán, a lakossági rablásokból még fennmaradt épületcsonkból a bútorgyár munkacsarnoka lett.

Az ifjú nemzedék neveléséhez visszaállították az 1919 előtti iskolákat. Működött a hagyományos református és katolikus felekezeti

oktatás, (az izraelita már 1937-ben megszűnt), sőt egy Állami Népiskolát is létesítettek; a Polgári Leányiskola és a vegyes főgimnázium egyaránt jogot kapott Arany János nevének viselésére. A Tanonciskola és a gyakorlati ismereteket közlő Mezőgazdasági Népiskola mellett létrehozzák a Téli Gazdasági Iskolát.

A lakosság szórakozását, művelését szolgálták a különböző egyesületek műsoros teadélutánjai, báljai, a műkedvelő csoportok, a vándorszintársulatok és a szabadegyetem-szerű előadóestek. A legnépszerűbb, a soha nem látott magyar filmeket vetítő filmszínház volt. – A szépirodalmat kedvelők korábban az egyesületi vagy tagsági díjjal működő kölcsönkönyvtárakból jutottak olvasnivalóhoz. Jelentős előrelépés történt e téren 1941-ben, amikor Budapest Polgármesteri Hivatala 12 ezer kötetet ajándékozott Nagyszalontának, megvetve ezzel az Arany János Városi Könyvtár alapját.

Ebbe a nyugalmát, egyensúlyát már-már visszanyerő civil életbe szól bele a háború, immár a harci események testközelségével. 1944. szeptember 25-től október 5-ig, tíz napon át folyt a harc Nagyszalonta birtoklásáért, miközben a város, elsősorban a keleti része, több ízben is gazdát cserélt.

A szeptember 30-án visszatért magyar katonai hadvezetés – utcai harcokra számítva és hivatkozva – október elsején, vasárnap estétől kiűritette a várost. A parancsnak a lakosság 70 százaléka engedelmeskedett, mivel előző megjelenésükkor a „felszabadító” csapatok igen előnytelenül mutatkoztak be: raboltak, fosztogattak, nőket becstelentettek meg, a főtéri két Rozvány-házat porig égették. Amit a katonák megkezdtek, folytatták a helyi lumpen elemek és a környékről beözönlők, akik az üzletekből, a gazda nélkül maradt vagy csak öregek őrizte házakból a nekik tetsző tárgyakat szekerükre rakták. Ekkor rabolták ki az Arany Múzeumot is.

Elhagyott, kifosztott otthonaikba a közeli magyarországi falvakban, városokban oltalmat keresők tértek vissza hamarabb, s ez a folyamat eltartott 1945 végéig. A törvényen kívüli állapot megszűntével a szovjet városparancsnok bizonyítani kívánta: ők nem hódítókként, megszállókként, hanem az elnyomottak felszabadítóiként jöttek ide. Az iskolák, templomok nyissák meg kapuikat, ki-ki folytassa korábbi munkáját, gyakorolja mesterségét, lehetőleg szövetkezetekbe tömörülve!

E tanácsot elsősre a cipészek és csizmadiák fogadták meg, és már november elején „kollektívát” alapítottak. – Az egykor jelentős társadalmi-gazdasági erőt képviselő szalontai iparosság a „szabadság” éveiben csak nehezen vagy egyáltalán nem jutott nyersanyaghoz, másrészt az adópolitikával is megsemmisítésükre törekedtek. Egyetlen kiút a szövetkezetbe lépés volt. Ezt követően már állami rendelkezéshez is juthattak. A bőripari kismesterek után 1945 augusztusának elején a vasmunkások, 1949 áprilisában a szabók, végül szeptemberben az asztalosok, ácsok egyesültek. Az ötvenes évek végéig ez a négy kisipari termelőszövetkezet működött, amelyből kettőt, a Mobilát és a Metalult előbb Helyiipari Vállalattá, majd állami érdekelttségű gyárrá léptették elő.

Századunk derekáig Szalontát parasztvárosként emlegették. Az itteni közép- és nagygazdák gabonatermesztése, állattartása megszerzte megbecsülést vívott ki a föld művelőinek. 1948 után e folytonosság megszűnt. A proletárdiktatúra rendeleteivel megbontotta a korábbi hagyományos tulajdonviszonyokat és a parasztságnak kollektívákba való kényszerítése első lépéseként megkezdődött a nagygazdák, majd a kulákoknak kikiáltott öt hektáron felüli kisbirtokosok üldözése.

A pártpropagandisták erőszakos beavatkozása nyomán 1950. június elején létrehozzák a Vörös Lobogó Kollektív Gazdaságot; az évtized végére a Petőfi Sándor és az Arany János Kollektívák összekovácsolásával megszüntetik a még tengődő egyéni gazdaságokat. A központosítás következő lépéseként 1971 januárjában mindhárom egyesítik a Szalonta Kollektív Gazdaságba, amely kilencezer hektáron gazdálkodott és közel húsz éven át nem csak Bihar megye, de országos szinten is élenjáró szövetkezet lett, saját malommal, kiterjedt melegházzal, csirkekelletővel, seprűkötődével, pékséggel.

A 20. század elején e mezővárosban az ipart a baromfinevelő-feldolgozó és három jelentős malom képviselte. Az 1948. június 11-i törvény államosította a főbb termelő eszközöket, majd a Ceaușescu-érában a túlhajtott iparosítás keretében továbbfejlesztik a baromfi-feldolgozót (Prodavicola), a húsfeldolgozót (Prodaliment); a Geszti úton ipartelep alakítanak ki, ahol a szalámigyár, a kovácsműhely (Metalul) és a textilgyár kap helyet. A Viitorul (papucs, szandál, női cipő és táska) s a Deservirea (ing, kötő, pizsama, női ruha, kosárfonó, lakossági szolgáltatások) Kisipari Termelőszövetkezetek is terjeszkednek. A

korábbi bank épületében száz női munkaerőt foglalkoztató szőnyegszövődét létesítenek.

Az említett vállalatok munkaerő-szükséglete, a környék többségében román parasztságának menekülése a tengődő falusi kollektív gazdaságokból, jó néhány ezer fővel megnövelte a város népességét. Ez amellet, hogy a nemzetiségi összetételben jelentős módosulást eredményez, emeletes tömbházak sokaságát tette szükségessé. Eleinte a főtér és a főutca földszintes épületeit bontják le érdekükben, majd kialakul a vasúti állomás környéki, utána a Váradi út eleji, végül a Democrației (Baross) téri lakótelep. Sajnos, ezzel csökkent a zöldövezet, ellenben a megmaradókra nagyobb gondot fordítanak. 1950 és 1963 között a központban parkot létesítenek.

A lakosság mindennapi életének megkönnyítését, korszerűsítését még az alábbiak szolgálták: a főutak és forgalmas utcák aszfaltozása, városi autóbusszjárat, taxiállomás, vízvezeték (1973) és -tisztítóállomás, közfürdő (1965), kenyérgyár (1962); bekapcsolódás az országos elektromos-, majd a telefonhálózatba (1983). Az egészségügyi ellátást volt hivatott elősegíteni a 225 ágyas új kórház, a szakrendelő (1984-85) és a három körzeti rendelőintézet (1957), valamint a Közegészségügyi és Járványmegelőző Állomás (1960).

Az ifjú nemzedék igényesebb nevelését könnyítette meg a Füveskert, majd a Gacsó nevű külvárosban épült négy-, illetve nyolcosztályos (1967), és a Váradi úti nyolcosztályos, kétemeletes iskola (1970). A korábbi Elméleti Líceum mellett a fiatalok szakképzéséhez járult hozzá a Mezőgazdasági Líceum, a képességfejlesztéshez és a kommunista neveléshez a Pionírház.

A lakosság művelődését és szórakozását 1945 előtt az egyházi és a világi szervezetek, egyesületek segítették elő. A berendezkedő egypárt rendszer mindezeket megszüntette. Pótlásukra államilag támogatott és irányított intézményeket hozott létre. Ilyen volt a Művelődési Ház, a Szakszervezeti Klub, a Városi- és Szakszervezeti Könyvtár, amelyek a korábbi években emelt épületekben működtek. Egyedül a mozi kapott új termet (1962). Kisebb közösségekre hatott ki a Népi Egyetem, az Arany János Irodalmi Kör. Kiállításokat az Arany Múzeum és a Művelődési Ház rendezett. Kimondottan a tömegek kommunista és román nemzeti szellemben való nevelését szolgálta a Megéneklünk, Románia rendezvénysorozat, melynek keretében az üzemi kultúrbrigádok a kitüntető diplomákért versengtek.

Kevesebb sikerre tekinthet vissza a sportélet. Labdarúgóink a harmadik, negyedik vonalban szerepeltek, ellenben a női kosárlabdacsapat évtizedeken át az élen járt. Időnként ökölvívóink és a repülőmodellezők eredményeire figyelt föl a megye vagy az ország sportvilága.

Az 1989-1990 fordulóján kivívott rendszerváltás óta városunk lakóit is a gazdasági-társadalmi átalakulással járó gondok foglalkoztatják. Egyének és közösségek, intézmények és vállalatok keresik helyüket a megváltozott körülmények között. Az ipari létesítmények magánosítása, részvénytársaságokká alakulása egyeseknél sikeresen (bútorgyár, húsfeldolgozó), másoknál visszaesés árán (textilgyár, baromfi-feldolgozó) megy végbe. Az árucserre felfutása a leglátványosabb. Gombamód szaporodnak a nagybani és kiskereskedelmi értékesítéssel foglalkozó családi vállalkozások; használati cikkeket előállító és javító műhelyek nyílnak. A századelőn virágzó kisipar is feltámadóban van. 1993 végén hivatalosan 86 szakmában 227 mestert tartottak nyilván.

A hitélet megújul. Az egyháztagok áldozatából mindenik templom külsejét rendbe tették. Az Aradi úton – holland segítséggel – a református egyház tulajdonát képező, kiegészítő iskola épült (1996-97).

Politikai pártok, érdekvédelmi szervezetek alakultak, amelyeknek a képviselői – bejutván a tanácsba –, a város fejlesztését és közéletét irányítják. – 1996 nyarán – félszázados lezárás után – megnyílt a Nagyszalontát Sarkaddal összekötő közúti határátkelő, mely helységünket a nemzetközi kereskedelem és idegenforgalom áramlatába kapcsolja. Egyébként a jószomszédi viszonyoknak és a politikai feszültség enyhülésének köszönhetően, erősödtek a kötelékek a határmenti településekkel, a négy magyarországi, a holland és a francia testvérvárossal. Főleg a közelebbieket vesznek részt kölcsönösen a másik fél társadalmi és kulturális rendezvényein, szavalóversenyein, képzőművészeti kiállításokon. – A sportolók közül az utóbbi években a gyermek- és ifjúsági karate csapat arat sikert romániai és közép-európai versenyeken.

Jeles földijeink emlékének megtisztelése fejeződik ki abban a tényben, hogy határainkon túli segítséggel szobrot állítottak Arany Jánosnak (1992) és Sinka Istvánnak (1997), három szülőházat pedig márványtáblával jelölték meg. A nemzetiségi művelődési élet többnyire a Szakszervezeti Klubból lett Magyar Házban zajlik.

SZALONTAI SÉTÁK

A Fő tér keleti sora

A messzi tájakról ide vetődők figyelmét a Fő tér keleti házsorát megtörő, föléjük magasodó, egyedül álló építmény vonja magára. Ez a Nagyszalonta jelképévé nemesedett, híres-neves Csonkatorony. Tőle jobbra a Libertätüi - Szabadság tér 6. alatt modernizált külsejű, földszintes házon cégtábla: Bankpost. 1995 óta itt működik a Román Postabank kirendeltsége. A helytörténésznek erről nincs különösebb mondani-valója, viszont annál több a telek múltjáról.

A hagyomány szerint „e ház tornácának harmadik oszlopa Toldi Miklós kastélyának alapfálán áll.” Arról – sajnos –, semmilyen leírás vagy egykorú metszet nem maradt reánk, hogy milyen lehetett e kiterjedt birtokos család szalontai ágának az udvarháza. A középkor ama két százada alatt, amíg itt lakoztak, bizonyára maguk is többször átalakították, átépítették. Az azonban kétségtelen, hogy a török betörések kivédésére – más, alföldi várak mintájára – a 16. században kastélyukat és jobbágyaik kunyhóit négyzet alakú erődítménnyel veszik körül: sáncot mélyítenek s a földhányást tovább magasítják a környező tölgyerdőkből kitermelt szálfakkal. A bejárás a déli oldalon, egy hídon át történt, amit a veszedelmes időkben őrség védett. A vár egy-egy oldala kb. 200 m hosszú volt és árkába a Tó és a Kölesér vizét vezették.

E könyvecske bevezetőjében már elmondottam, hogy a Bocskai fejedelem által 1606-ban Kölesérrre telepített 300 hajdú a biztonságosabbnak ítélt Szalontát választja lakóhelyül. Döntésükben – bizonyára – befolyásolta őket a meglévő földvár, amit – miután a Toldiak birtokát megvásárolják, s azok örökre elköltöznek innen –, tovább erősítenek. A szájhagyomány szerint a falak oly szélesek voltak, hogy egy szekér végigmehetett rajtuk. A négy sarokra téglából nem túl magas, félkörös bástyákat raktak.

A portyázó ellenség gyakori felbukkanása egy megfigyelőtorony építését tette szükségessé, ahonnan nemcsak az erek szabdalta, erdők borította környéket tartotta szemmel a strázsa, de belső védelmet is biztosított a fegyveres hajdúk számára. Szalárdi János Siralmas krónikája nyomán tudjuk, hogy e ma is álló torony megépítésére a győzelmes szalontai csata évében, 1636-ban került sor. Távol esvén a sziklás

hegyektől, a falak felhúzásához csupán téglát használhattak. Mivel a háborús körülmények miatt téglavetésre, -égetésre idejükből nem futotta, a környék romos templomainak, kúriáinak az anyagát használták, mégpedig a rengeteg törmelék kényszerítette eljárással: a talaj szintjén 1,80 m vastagságú falaknak csupán külső és belső sorát rakták ép téglából, a közét pedig forró mésszel kevert habarccsal és törmelékkel töltötték ki.

A torony stabilitását biztosítandó az aránylag csekély, csupán 1,76 m mélységet elérő fundamentum lefele haladva 2,80 méterre szélesedik, míg a közel húszméteres magasságba emelkedő falak végül 1,6 méterre keskenyednek el. Ez annak az övpárkánynak is tulajdonítható, amely a III. emeleti ablakok alatt körbefutva az építményt erősíti, ugyanakkor tagolja.

Az öregtorony valamennyi szintjének jól meghatározott szerepe lehetett. Az alsó, legmagasabb teremben tárolhatták a fegyvereket, a golyóbizt, a puskaort; várható támadás esetén a vizet és élelmet. – Az első emelet négy kis kerek ablakából a közeledő eleséget vehették ágyútűz alá. – A második szinten fönt félkörös, álló téglalap alakú nagy ablakok kitekintést tettek lehetővé a négy világtáj felé. A terem magassága további raktározásra nyújtott alkalmat. – A harmadik emelet mindenik falán két-két keskeny, lőrészerű ablakot hagytak a kézi fegyvereket kezelők számára, akik a várárok felé igyekvőket feltartoztathatták.

A torony négy sarkát az építők 8,50 m magasságig támpillérekkel erősítették meg. A bejáró eredetileg délre nyílt, a kapitányság székhelye (a Toldi-kúria) és a hajdúvár kapuja felé. Tetőszerkezetéről adataink nincsenek. Az időjárás viszontagságai ellen minden bizonnyal befedték.

Mégis, miként vált tetőtlené? A törökök támadó szándékáról tudomást szerezve, II. Rákóczi György fejedelem parancsba adja: minden veszélyeztetett erődítményt gyűjtsanak fel, és a védők vonuljanak biztonságosabb helyekre. Ez 1658. szeptember 2-án meg is történt. Csonkán, fedetlen fővel vészelt át közel harmadfél századot; 1847-ben így látta és rajzolta le Petőfi, hogy azon nyomban verset is írjon róla:

*„Vén torony áll a rónaság felett ...
Letűnt századba visz a képzelet.”*

Ő a szabadság lobogóját látja lengeni a magasban, míg Arany, a levert forradalom tragikumán keseregve, a gyomverte romban pusztuló hazája képét érzékeli:

*„Hej, csak itt is, e hitvány zugolyban,
Hány nemes szív vére ömlött hajdan!
Azt mondották, hazájokat védik,
Azt hívék, úgy áll fenn örökétig.”*

Azonban a torony és az irodalom összefonódása nem korlátozódik csupán e két klasszikus versre. A legteljesebb kapcsolat akkor jön létre, amikor falai közé költözik az Arany Múzeum. A helybeli Emlékegyesület – Arany László anyagi és erkölcsi támogatásával – megvásárolja a magántulajdonban lévő tornyot és telkét, majd fölkéri Gyalus László műépítész egyetemi tanárt a restaurálási terv elkészítésére. Ő a magasztos érdekében még egy emeletet építtetett a százados falakra, ahonnan a múzeumlátogató tizenhat zsalugáteres ablakból tekinthet a „nagy határ mező” tájaira. A IV. emelet fölé a vajdahunyadi vár öregtornyához hasonló sisak került. A 11,30 méter magas cseréptetőnek és az ötméteres csúcsdísznek köszönhetően a hajdúépítmény végül 38,15 méternyre nőtt. E nem éppen szokványos munkát Veress Károly szalontai építész vállalta fel.

1899. augusztus 27-én országos ünnepség keretében adták át a látogatóknak a műemlékbesorolású épületben végleges otthonra lelt Arany János Emlékmúzeumot.

Pár év múltán a torony újabb, de kisebb jelentőségű változást él át. Eredeti, délre nyíló bejáratát áthelyezik az alkalmasabb főtéri oldalra. Az Egyesület az itt őrzött értékekhez méltó kapu megtervezésére Strobl Alajost, a kor legkiválóbb képzőművészt, a pesti Arany-szobor alkotóját kéri fel. Ő díszes, barokk portálét készít, fölébe helyezve a költő ülő szobrát, amelynek kivitelezését az idős mester már nem vállalja el; ezt egyik tanítványa, Kolozsvári Szeszák Ferenc faragja kőbe. Fölvatására 1907. szeptember 15-én kerül sor.

A múzeum – az Arany László adományozta kegytárgyakon kívül – fennállása óta folyamatosan újabb értékekkel, eredeti kéziratokkal, könyvekkel, szobrokkal, festményekkel és grafikákkal gyarapodik. Látogatóinak száma mostanáig meghaladja a négyszázezeret.

Az Arany Emlékegyesület néhány tagja már a Csonkatorony restaurálása idején fölvetette azt a gondolatot, hogy a megvásárolt telken található, földszintes polgárházat bontsák le, és helyére modern bérházat építtessenek, amely „egyrészt külső díszével növeli a környezet esztétikai hatását, másrészt jövedelmével erősíti az Egyesület anyagi erejét.”

Történetesen ekkortájt látogat Szalontára Czigler Győző műegyetemi tanár, számos középület díjnyertes tervezője (a Pazmanaemum Bécsben, Pesten az Országos Statisztikai Hivatal, a Kereskedelmi Akadémia stb.). A hely és a körülmények ismeretében ő készíti el az ún. Arany-palota első vázlatát és költségvetését; hirtelen halála miatt a tervet munkatársa, Dvorák Ede műépítész fejezi be, majd anyagi kényszerűségből Széchen Antal városi mérnök némileg módosítja; 1912-ben csak így kerülhetett sor megépítésére. Az egykori Toldi-kastély tőzsomszédságában állva dél felől lezárja a múzeum előtti keskeny teret. Leegyszerűsített barokk vonalaival, a hajdúépítmény tömörségét némileg ellensúlyozó kis tornyával inkább a távolból szemlélőt nyugtatja meg. Középről annak látszik, aminek szánták: bérháznak. A főtérre tekintő két üzlet, a két emeleti lakás, a földszinti fogorvosi rendelő annyi jövedelmet biztosított, amiből az Egyesület 32 éven át fenn tudta tartani a múzeumot.

Az Arany Emlékegyesület megszüntetése és javainak államosítása után az emeleti részt hosszabb-rövidebb ideig félpolitikai társaságok birtokolták, majd a Városi Könyvtár talált benne otthonra. A földszinten a múzeum raktárai és irodája. 1955 és 1989 között itt működött a magyar nyelvű művelődésben szerepet vállaló Arany János Irodalmi Kör, több szalontai tollforgató útnak indítója. Jelenleg az Arany János Művelődési Egyesület, a betiltott Emlékegyesület jogutódja kéri vissza törvényes tulajdonát.

Búcsúzzunk a város legrégebbi műemlékétől s az Arany nevére idéző „palotától;” azonban mielőtt a Fő tér keleti sorát elhagynók, egy fölöttébb elhanyagolt, gazdátlan sarokház készlet megtorpanásra. Most rútsága, egykor sajátos szépsége vonja, vonta magára az erre haladók tekintetét. – Századunk első évtizedében egy Roth nevű kereskedő készítette. Mivel a Fő tér napos oldalán egy másik Roth földszintes házban nyitotta meg üzletét, a helybeliek – megkülönböztetésként – ezt „Nagy Roth-”-nak nevezték, noha tulajdonosa alacsony növésű volt. Az épület a szecesszió

jegyével ékes: attikáját félkörök alkotják; alatta a magyar népművészet elemei, virágok, levelek, ágak díszítik a homlokzatot. Adatközlőm szerint ugyanazok tervezték, mint a nagyváradi Fekete Sas Palotát: Komor Marcell és Jakab Dezső. Esetleg valamelyik kettejük közül? Az viszont biztos, hogy ez is, az is egyazon időszak rövid életű stílusának a terméke. Az eredeti beosztásról csupán annyit: a földszint az élelmiszert és vasárut egyaránt kínáló tér, az emeleten és a pincében a raktárak, ahonnan – korszerű megoldásként – felvonóval hozták, vitték a portékát; a hozzácsatolt földszinti szárny a Roth család lakása.

A Fő tér délkeleti sarkán

E díszeit levető üzletházat elhagyva, a Toldi utca túlsó sarkán a görögkeleti templom ösztökél ismerkedésre. De előbb a múltról essék szó! – A városalapító hajdúk idejében ez a telek még a vár területéhez tartozott. A déli fal és sánc ettől mintegy 50 méterrel lejjebb húzódott. A török veszedelem megszűntével, a 17. század első felében az omló-romló „falakkal,” földhányással az árkokat feltöltötték, és a számban, anyagiakban gyarapodó lakosság a váron kívül is építkezni kezdett. Ellenben ez a sarok megmaradt közös tulajdonban. Tudomásunk van arról, hogy Arany jegyzősége idején e telek lábában találtatott a „sóhivatal,” a sóház, lévén hogy árusítása városi monopólium, ius regale volt. Hasonló bevételt jelentett a tanács számára a kocsmatartási jog. A nagyon idős szalontaiak még emlékeznek az itt álló „regálé”-ra, amelynek főleg a nagyvárosok, a pénteki hetipiácok alkalmával nőtt meg a forgalma. Egy századeleji kép felidézi külsejét: a négyszögű épület frontját, elülső részét attika emelte meg, tetején – díszítőelemként – két vázaszerűség; oldalsó falait négy-négy kiugró kerettel védett ablak tagolta; az épületet neobarokkos tetőszerkezete, s a csúcsára ültetett, lapos huszártorony tette széppé, jellegzetessé.

A regálét 1930-ban bontották le, hogy helyet teremtsenek az ortodox templom számára. Korábban ennek a felekezetnek kevés tagja volt, de a huszas években ezeröttszáz főre gyarapodtak s igényelték a maguk vallási központját. A munkálatok 1931-ben kezdődtek Kiss Mihály helybeli építőmester tervei alapján. Ő az állami egyház ekkori hivatalos álláspontjának megfelelő, Erdélyben és a Partiumban sorra emelt

templomhoz hasonló, bizánci stílusú Isten házát irányzott elő Szalonta főterére. (Megjegyzem, hogy a környező román falvakban álló, a 18. vagy a 19. században készült templomok – a római katolikusokéhoz hasonlóan – klasszicizáló barokk vagy eklektikus stílusban fogantak. 1919 után az ortodoxia a bizánci jelleg kiemelésével keleti, balkáni gyökereit, a román nemzet másságát, önállóságát kívánta láthatóvá tenni.) A berendezésről s a belső díszítésről mondjuk el, hogy az ikonosztász, a tölgyfából faragott székek Tóth Imre helybeli kisiparos műhelyéből kerültek ki. A szentképeket a nagyváradi Ipari és Művészeti Iskola növendékei kiviteleztek Nicolae Ieremia rajztanár vezetésével. A templomépítés költségeit az ősi hajdúszerménynek, az országhatáron túl esett Orosi pusztának az árából fedezték. Felszentelésére 1936-ban került sor, megyére szóló ünnepség keretében. Belső falai azonban szinte még félszázadon át díszítetlenül maradtak, míg 1980-1981 folyamán Viorel Nimigean felsővisói mester borítja be freskóival.

Ha már itt állunk, nézzünk be a Toldi (volt Moldovei) utcába, amely ismét a híres-neves család helyi kapcsolatára emlékeztet. Műemlékkel ugyan nem találkozunk benne, de a 8. számú, modernizált külsejű házról illik elmondanunk, hogy hajdani tulajdonosa, Kiss Ferenc szabómester volt. Nyolc gyermeke közül a nevét öröklő legnagyobbik világhírnévre tette szert. Iskoláit a református elemiben, majd az algimnáziumban kezdi, ahol éveken át Zilahy Lajos padtársa. Ő azonban nem a Parnasszusra igyekszik, hanem Hippokratésznak lesz késői követője, orvostudor, kiváló anatómus, külföldi akadémiák tiszteletbeli tagja, kitüntettetje. 1952-ben Kossuth-díjban részesül. Nemzetközi megbecsülést a nyolc nyelvre lefordított Az ember anatómiájának atlasza szerezte meg *dr. Kiss Ferenc* (1889-1966) professzor számára.

Nem kell sokat gyalogolnunk ahhoz, hogy egy másik jeles földink lakóházához érkezzünk. A román templomtól most déli irányba indulunk, s a napos oldalon a Tenkei (Tincii) út 11. számú házon lévő márványtábla megállásra, emlékezésre készlet. Századunk első évtizedében Kulin Vilmos vállalkozó szellemű cipész, kisiparos építteti, ahol hat gyermekét neveli föl. Közülük György vitte a legtöbbre. Miután érettségi diplomát szerez szülővárosa új főgimnáziumában, 1923-tól Budapesten, a Pázmány Tudományegyetem matematika-fizika szakán folytatja tanulmányait. Első munkahelye a svábhegyi Csillagvizsgáló Intézet. Tehetségének és szorgalmának köszönhetően két évtized alatt

84 kisbolygót fedez föl a csillagközi térben. Az elsőt, az 1436-os sorszámút szülővárosáról nevezi el. Ezekon kívül 337 üstökös is lefényképez, közülük kettőről kiderül, hogy még szakkörökben sem tudnak róluk. Ma ezek *Kulin György* (1905-1989) nevét emelik a halhatatlanság magasába, nem szólva arról a 35 könyvről, amelyet ő írt, vagy szerkesztett és a több száznyi népszerűsítő cikkéről és szaktanulmányáról.

Ha tovább haladnánk a meglehetősen hosszú Tenkei úton, még néhány olyan portát találunk, ahol lexikonok és irodalomkritikusok által számontartott tollforgatók születtek. A Dobó (Horea) utca sarkán lévő kertés házhoz fűződik *Kenéz Ferenc* (1944) költő, újságíró e világba lépése. Nevét eleddig tucatnyi kötet fedelén olvashatjuk. Jelenleg Budapesten él. Tíz percnyi séta után érkezünk el Fábíán szabómester házához, akinek két fia igyekszik a Parnasszus ösvényén fölfele. *Fábíán Sándor* (1937) orvosi hivatása mellett poézissal is foglalatосkodik. Hét verseskötete jelent meg, a bizalmasan kézből kézbe adott Vörös csuklyában című, szamizdat füzetén kívül. – Öccse, *Fábíán Imre* (1945) tanári képesítéssel lett újságíró, ismert néprajzos, aki hol modern hangvételű, hol gyermekeknek szánt versekkel jelentkezik. 1997 végéig 14, fele részben folklór, másik felében szépírói kötetét tartjuk számon. Mindketten nagyváradiakká váltak. – Szerencsénkre akad itt olyan poéta is, aki hű maradt szülőföldjéhez. Öt percet ballagunk a cementpallókon, majd a Transilvaniei téren balra térünk, és az Enescu utca 3. számú házban *Gábor Ferenc* (1923), négy verseskötet szerzőjével, Sinka István szellemi örökösével foghatunk kezét.

Aki gyalogosan tartott velem, bizonyára elfáradt. Térjünk hát vissza pihenőre, felüdülésre a központba! A járműveken közlekedők figyelmét viszont a keletre eső környék nevezetességeire is felhívnam.

Nagyszalonta várostáblájától 1940-1944 ősze között egy kilométerre húzódott az ún. bécsi román-magyar határ. Mostmár útlefél nélkül léphetjük át. Az aszfaltozott útról jobbra térve, 12 km után Árpád (Arpășel) református faluba érünk. 1849 augusztusában Arany János ide menekült és itt rejtőzködött az osztrák csapatok megtorlásától tartva. Továbbá a templom falán lévő márványtábla szövegéből megtudjuk, hogy a magyar népi irodalmi mozgalom egyik vezéralakja, kiváló poétája, *Erdélyi József* (1896-1978) ebben a faluban nevelkedett, végezte az elemi iskolát. Bölcsőhelyének, egy uradalmi cselédháznak már

nyomait sem leljük. Ellenben, az innen pár méterre található polgárház *Sárközy Gerő* (1908-1977) parasztköltő szülő- és egykori lakóhelye. – Egyéb nevezetesség a honfoglalás 1100 éves évfordulója emlékére állított kopjafa, valamint a falu központjában fekvő, a 19. század második felében eklektikus stílusban épült Markovits-Beöthy kastély. Napjainkban óvoda működik benne.

Térjünk vissza a Nagyszalontát Tenkével összekötő útra! Tulca (Tulca) és Kávásd (Căușd) román lakosságú falvak után következik Görbed (Gurbediu), amelyben kicsiny számú katolikus magyarságot is találunk. Közülük származik *Tóth István* (1923) főiskolai tanár, költő, műfordító, 26 kötet szerzője. Évtizedek óta Marosvásárhelyen él. – Újabb öt kilométer lefutása után Tenkére (Tinca) érkezünk. Vegyes lakosságú község, a Fekete-Körös partján. 1950-ig járási székhely. Gyógyhatású fürdője női betegségek ellen, míg gyógyvizét bél- és epebántalmak esetén ivókúráként használják.

A Fő tér déli sora

Visszatértünk a Tenkei út bejáratához, de most a jobb oldalán, a mozi előtt álljunk meg! Helyén 1944 októberéig egy magasított, svájci mintára emelt, egyszintes polgárház állott, amelyet a múlt század ötvenes éveiben Rozvány György ügyvéd építtetett. Tágas, magas pinchelyiségeinek ablakai, ajtói a piacra nyíltak. Természetes, hogy kereskedelmi célokra használták. 1944 őszén a harcok tüzeiben pusztult el. Valakik felgyújtották. Tégláit – pár év múltán – a madarászi kollektív gazdaság székházának felépítéséhez hordták el.

Ebben az „úri lak”-ban látta meg a napvilágot a város monográfusának két leánya és négy fia. A legkisebbiknek, Jenőnek az életútja volt a legváltozatosabb. A román kommunisták őt Eugen Rozvan-ként tartották számon, lévén hogy 1921 májusában ő is e szélsőséges baloldali párt létrehozása érdekében buzgólkodott. *Rozvány Jenő* (1878-1938) az elemi osztályokat és az alsó négy gimnáziumot szülővárosában végzi, majd jogi tanulmányainak befejeztével itt gyakornokoskodik. 1906-ban pedig – apja utódként – megnyitja első ügyvédi irodáját. Már akkor tudatos elkötelezettje és lelkes propagálója a szocialista eszméknek, tagja az MSZDP-nek. 1907-ben ennek küldötteként vesz részt a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusán, ahol Leninnel is tárgyal. Még ez

évben Nagyváradra, az erős munkásközpontba helyezi át ügyvédi irodáját, de szalontai kapcsolatai sem szakadnak meg. Rendszeresen kijár és szervezi, forradalmasítja az inasokat s a kevés számú ipari munkást. Előadásokat tart Marx-Engels tanairól és osztályharcra, gazdáikkal szembeni követelések kikényszerítésére buzdítja őket.

Az 1919-es uralomváltást követően ügyvédi, publicisztikai és propagandisztikus tevékenységét a román munkásmozgalom keretében folytatja. Legális és illegális lapokat szerkeszt, két nyelven írja cikkeit, majd 1931-ben a Munkás-Paraszt Blokk listáján a parlamentbe is bejut, azonban a történelmi pártok mesterkedése megfosztja mandátumától. A sziguranca zaklatásait tetézi az elvtársai részéről feléje irányuló bizalmatlanság; az az RKP, amelynek eszméiért még börtönben is ült, kizárja tagjainak sorából. Ekkor a Szovjetunióba emigrál, s ott a Nemzetközi Kapcsolatok Tudományos Intézetében dolgozik. 1937-ben a tudományok doktora címet is megszerzi. – A sors fintora-é, vagy a kommunizmus természetéből következik-é az, hogy a szovjet titkosrendőrség éjnek idején lakásáról elhurcolja, majd – hazug vádak alapján – kivégzik. Ez volt a hála azért a sok gyötrelemért, üldöztetésért, amelyet a világgkommunizmus megszállott harcosaként elszenvedett?

De térjünk vissza jelenünkbe! Bő másfél évtizeden át pusztán árválkodott a Rozvány-telek. 1960-ban a városi pártbizottság úgy döntött, hogy itt építik fel az új mozit. 1962 februárjában a 334 ülőhelyet biztosító termet átadják a közönségnek.

Tőle jobbra, ahol most cementkerítés húzódik, állott helységünk legrégebbi ipartörténeti vonatkozású építménye, a csizmadiaszín. Az előzményekről mondjuk el, hogy ebben a jellegzetes alföldi parasztvárosban meglehetősen késéssel jelentek meg a kézművesek érdekvédelmi szervezetei, a céhek. A legnépesebb iparág a csizmadiáké volt. 1821-re nekik sikerül kiharcolniuk a gazdák alkotta tanácsnál, hogy szakmai egyesülésüket elismerjék. Tekintélyük és anyagi helyzetük javulását bizonyítja, hogy nemsokára elárusítóhely létesítésére kérnek engedélyt az előjáróságtól. Közös pénzen a kialakuló főtér mentén telket vásárolnak, és 1839-ben felépíttetik a csizmadiaszínnek nevezett vásárcsarnokukat. A többi kézművessel, a későbbi kisiparosokkal szemben ez jókora előnyt biztosít számukra. Nem kellett fagyban, hóban, sátorborogató viharban, tűző napsütésben a szabad ég alatt állaniuk, a

vevők pedig védett helyen válogathattak a sorakozó csizmapárok között, majd padon ülve próbálhatták föl.

A kisiparosság erőszakos felszámolása után elvesztette eredeti szerepét: szövetkezeti áruraktárnak használták, majd 1960 decemberében lebontásához kezdtek.

Ha már itt állunk, idézzük fel, milyen változáson esett át ez a 15 200 négyzetméternyi terület az utóbbi három-négyszáz év során.

Maga Arany megírta, hogy a hajdani vár nyugati irányból már azért is biztonságos volt, mert falai alatt veszélyt rejtő láp terpeszkedett. A várvédőknek egykor biztonságot adó ingovány, későbbi közkeletű nevén a Paptava a törökök kiűzését és az újratelepülést követő bő másfél századon át a városközpont kiépülésének, megszépülésének akadályozója, kótús vize pedig megannyi betegségnek lett a melegágya. A helybeli kézművesség múlt századi gyors fejlődésének és az árucserre megélénkülésének kellett elkövetkeznie ahhoz, hogy a mocsár medrét feltöltsék s a csúfságot eltüntessék. Újabb előrelépést jelentett az, hogy 1898-ban ki is kövezték. Így ideális hely teremtődött termény- és kirakodóvásár tartására. Ezt a környék, de még a távoli vidékek őstermelői is felfedezték, sőt arról is meggyőződhetnek, hogy a szükséges iparcikkeket mindenképpen megtalálhatják a szalontai sokadalomban. Állatvásárai ugyancsak híresek lehettek, ha már Ion Slavici a Jószerencse malmá-ban külön megemlékezik róla.

Az árucserre fellendülése kihatott a helybeli kisipar és kereskedelem további felvirágzására. A főteret övező paraszt- és címisházak helyén a 19. század második felében boltok nyílnak és emeletes bérházak épülnek. Itt-ott kocsmák és kávéházak ékelődnek közéjük, mindmegannyi tartozéka a vásározásnak és bizonyítéka a polgárosuló életformának.

A kikövezett térség nagyobb hányadát a környékről összesereglett őstermelők foglalták el. Szekereikkel gabonát, zöldségfélét, gyümölcsöt hoztak. (Az állatvásár a Váradí út túlsó bejáratához, korlátok közé került.) A református templom mögötti-melletti „parcellában” sorakoztak a piacra termelő kisiparosok sátrai. Megannyi mesterség és jó néhány náció. Barátságban megfértek egymás mellett, s a lacikonyhák, ezek a kezdetleges közétkeztetési intézmények valamennyiüket jó ízekkel, csiklandozó illatokkal várták. Szalontai évei alatt ezt Aranyunk is megörököltette:

*„Elül is ponyva, meg hátul is ponyva:
Sátorbul utcák, ez a lacikonyha.*

.....
*Sistereg a zsír, kolbász, pecsenye,
Éhes gyomornak bűbajos zene.”*

Az összesereglett rengeteg ember és jószág víz nélkül nem lehetett meg. Ez a szükséglet sürgette a városatyákat, hogy a piac északkeleti sarkába ártézi kutat fúrassanak.

Az első mélyfúrásra 1890-ben került sor Zsigmondy Béla, országos hírű mérnök vezetése alatt. Oly szerencsésen találták el a földalatti eret, hogy amikor – 1891 júliusában – átadták az ártézi kutat, a 248,75 méteres mélységből 421 ezer liter napi hozamú víz tört fel.

A forrás fölé díszes építményt terveztek, amelyet egy kecses női szobor, talán a mitológiai Hébe alakja díszíti. A földönjáró szalontai fantázia Vas Marcának titulálja a szépséges hölgyet. Egyébként ez a Hébe-Marcsa lett a város első köztéri szobra. A fentemlített bőséget mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy kezdetben 17 csövön át ömlött a szomjat oltó, 18 C-fokos víz, amelyből nyolc a kannákat töltötte, a többi pedig a ma is meglévő, tágas medencébe folyt. Így biztosítottak azonnali segítséget a gyakorta fellobbanó tüzek, a „vörös kakas” megfékezéséhez is.

Városunk központjának elnevezéséről is ejtsünk néhány szót. Kezdetben vala a Paptava, majd Arany jegyzősége idején Nagy utcának neveztetik, bizonyára szélessége miatt, no, meg azért is, mert még nem alakult ki az árucserében hamarosan reá háruló központi szerep. A polgárosodás jeleként ezt az urasabban hangzó Fő térrel cserélik fel; a 19. század végén Toldi Miklós tér lesz, megörökíteni szándékozván a Toldi család itteni lakozását és egyik fiának népmondai, irodalmi hőssé emelkedését. Az 1911 januárjában általánossá váló utcaelnevezések idején ezen nem változtatnak. De igen a helységnek Nagy-Romániához való csatolása nyomán, amikor Piața Unirii (Egyesülés tere) lesz. 1940 őszétől visszakapja a Toldi Miklós nevét, de csak 1945. május elsejéig viselheti, amikor a központban tartott népgyűlésen az ifjú kommunisták szónoka tiltakozott: „Szalonta főtere nem emlékeztethet egy jobbágy-nyúzó hűbérurra! Legyen ez Piața Libertății, azaz Szabadság tér!” És úgy lőn, és maradt mind a mai napig.

A századvégen kikövezett, szürke, sivár piactér fásítása, parkká alakítása szorosán összefügg az utóbbi évtizedek gazdasági változásaival. A kisiparosok, áruközvetítők, őstermelők adóval s adminisztratív eszközökkel való megnyomortása e társadalmi rétegek elszegényedését, majd eltűnését vonta maga után. A vásárok árucseré szerepe megszűnt, helyét az államosított vagy szövetkezetesített ipar és kereskedelem vette át. Főlölegessé vált a nagy piactér. Önkéntes munkáival 1950-ben az országút melletti sávot parkosították, 1960-tól sorra a többi kövezetet is fölszedték. A házi kertek és a személyi tulajdonú kisgazdaságok termékei számára a pártvezetés a mocsaras Tó téren alakított ki egy kispiacot, ami a 90-es fordulat óta kezd elégtelenné válni.

Azt viszont el kell ismernünk, hogy a fák, virágágyások, sétányok és pihenők szebbé, tisztábbá tették Nagyszalonta legforgalmasabb, látogatottabb részét. Az egykor volt városközpont emlékét viszont örökre megőrzi Arany Jánosnak a Vásárban és A lacikonyha című verse, Sinka István poémája, a Mesterek uccája, és keresetlen líraisággal Erdélyi József több költeménye.

A múlt és jelen ilyenénképpen való felidézése után térjünk vissza a hűvös oldal valóságához! E ház sor még a múlt század végén épült, a piactérre tekintő üzletekkel. Nyugati sarkán, ahol ma egy kertés ikerházat találunk, 1944 októberéig a fiatalabb Rozvány József által, 1910-ben épített emeletes üzlet- és bérház állott. A már szóba hozott háborús fosztogatás után ezt is felgyújtották, hasonlóan ugyanennek a családnak az ellentétes sarkon álló, már bemutatott ingatlanához. Tégláit szintén a madarászi kollektívához hordták. Így 1949 és 1959 között pusztá telekként éktelenkedett a központban, amikor az RKP rajoni bizottsága döntése nyomán két titkáranak létesítettek itt kényelmes otthont. Ez a 90-es politikai fordulatig párttulajdonban maradt, amikor a korábbi pártaktivisták potom áron vásárolhatták meg.

E házsor valójában egy magában álló, egyemeletes objektum zárja le. A múlt század utolsó évtizedében két kereskedő tervezetett ide lakot magának: a földszinten üzlethelyiség, az emeleten lakás, közöttük méternyi széles síkator. 1954-ben a kettőt összeépítik és társadalmi munkával Pionírházzá alakítják, a 10-15 éves iskolások politikai nevelését és gyakorlati hajlamainak fejlesztését elősegítendő. 1966-ban a kaputól jobbra és balra egy doboló fiúcska és egy kürtöt fújó pionírlány szobrát állították föl, *Morawusky József* helybeli származású, Bukarestbe

elszármazott képzőművész alkotásait. 1990 tavaszától az intézmény Gyermek Klubja néven működik; az említett gipszszobrokat viszont széttörték, lebontották. Sic transit gloria mundi! - kiáltanának föl erre a rómaiak.

A református templom és szomszédai

Ismereteink szerint a protestantizmussal e táj lakói a 16. század derekán kezdtek megbarátkozni. Az új vallás bizonyára nem került el Szalonta földesurának, Toldi Istvánnak és jobbágyainak a lelkivilágát sem, s amint az másfelé is megtörtént, a szentképek, szobrok eltávolítása után a korábbi, katolikus kultikus építmény lett a prédikátorok igehirdetésének a színhelye. Sajnos, arról mit sem tudunk, hol állhatott a korabeli egyház, és mivel romlékony anyagból, fából emelték, joggal feltételezhető, hogy a mocsaras vidék e kis szigetén a középkor századai alatt több építmény váltotta egymást. Az ellenben bizonyos, hogy Isten hajléka a falakkal védett várban állott. A Bocskai által idetelepített hajdúk ezt kibővítették, és a 17. században éppenséggel újjal, tágasabban helyettesítették.

A következőről, a 18. század közepéig létező fatemplomról már bizonyosan tudjuk, hogy a mai Iskola és a Bocskai utca találkozásánál, a váron kívül állott. Amikor majd sétánk során odaérkezünk, szólókról. A természetes népszaporulat s a beköltözés révén mezővárosunk lakossága e században oly igen megnövekedik, hogy az addigi hajlék szűknek bizonyul. Újat kell hát építeni! Ehhez a fokozott közösségi áldozatot, pénzt és munkát igénylő feladathoz 1750-ben kezdenek, és öt év múltán fejezik be. (Rozvány György várostörténetének II. kötetében ezt az eseményt az 1776-1777-es évekre teszi.) A szóban forgó század első felében a mai főtér helyén még mindig a már említett Paptava éktelenkedik. Mivel a presbitérium ennek délnyugati sarkát jelölte ki az Isten háza helyéül, előbb az ingoványos talajt kellett feltölteni. A templom tervét szakértő építész készítette el, (sajnos, nevét nem ismerjük), majd a szükséges, hatalmas mennyiségű téglát a hívek verték, égették; a tartógerendák kifaragásához pedig Boronkay erdőgyaraki birtokos ajánlott föl tölgyfákat.

A Lovassy Péter papsága idején emelt, kelet-nyugati fekvésű templom sem nagyságában, sem külsejében nem azonos a jelenlegivel.

Tornya a nyugati főbejárat elé került, „hozzáragasztva, de négy ölnyi (7,50 m) kiugrással.” Keleti vége pedig „erősen tagozott, fél hatszögletű apszisban” zárult, (azaz félkör alaprajzú, félkupolás boltozattal). A feltöltött talaj megbízhatatlansága miatt 1,30 m vastag falakat emeltek, (a toronyé 2,20, ill. 2,88 m), melyek alá öt méter mély és öt méter széles, felfelé keskenyedő fundamentumot raktak, sőt a falakat pillérekkel is megtámasztották.

A templom hajóját és a felső harmadában gerendából ácsolt tornyot zsindelellyel fedték be, könnyű martalékául a gyakori tüzeseteknek. 1757-ben órát helyeznek a toronyba, a macedon-görög, ortodox vallású kereskedők ajándékaként. Harangot már korábban, 1741-ben öntöttek a hívek. „A templomot 6 öl (bő 11 m) távolságban erős, lőrésekkel ellátott téglakerítés vette körül, négy szegletén egy-egy 3 öl magas (5,57 m) rondellával” – írja Rozvány György. Szerinte ez védekezési céllal készült. Magam viszont úgy látom, hogy a részeg, rosszindulatú betolakodók, a szabadon legelésző aprójószágok, a hazatérő csorda kártevésétől, megszenteltségtenítő közeledésétől óvta meg Isten házáat. A 19. század derekán ezt köröskörül lebontják.

Ebben az eredeti állapotában lévő szentegyházban keresztelték meg – többek között – Földi Jánost, Lovassy Lászlót, Arany Jánost, majd két gyermekét, Juliskát és Lacit.

A főntebb bemutatott épület az 1847. április 17-i borzalmas tűzvésznek lett a prédája. Arany nótárius úr részletes jegyzőkönyve hitelt érdemlően örökítette meg a tragikus eseményt. Szalonta négyötöde, 790 ház lett a lángok martaléka, hét ember esett áldozatul. „Későbbben gyűlt meg a torony zsindeletes teteje, mit senki sem védelmeszt – írja az Úr hajlékáról. A torony magas tetőalkotványa ropogva omlott össze, a harangok közül a két kisebb elolvadt...”

Az újjáépítés nagyszabású munkáját s az éhező lakosság közel-látásának megszervezését Balogh Péter esperes, (későbbi püspök), Kenyeres János főbíró, Balogh Mihály, a nemesek hadnagya és Arany János jegyző irányította.

Noha a hívek személyes vesztesége döbbenetesen nagy, közadkozásból még ebben az évben új órát helyeznek a toronyba, és harangot öntetnek. A bekövetkező forradalmi események, s a nyomában járó politikai-társadalmi feszültség elodázza a munkálatokat. A templom restaurálására, helyesebben szólva, első átalakítására 1853-1854 között

kerül sor. Az egyházközség Szász József mérnököt, a nagyvárad-újvárosi református templom megálmodóját kéri fel a nagyobbitási terv elkészítésére. Előirányzatában – a többek között – ezek olvashatók: „a faltámaszok levágandók, ... a torony – tűzóri állomásnak – 4 öllel (7,6 m) fejebb emelendő és ... a templom testbe bevonandó, azaz kiugrása – egyenes vonalú előépítkezés által – elenyésztesendő.” Továbbá javasolta az apszis megsemmisítését, a hajó keleti falának kijebb helyezését, sőt „elébe oszlopos csarnok építendő.” Mindezt Nussbaum gyulai építész meg is valósította, viszont – biztonsági okokra hivatkozva – a falak magasságát nem emelte meg két méterrel, s így nem kellett a bolthajtásos mennyezetet lebontani, és deszkával helyettesíteni. Azonban óvatossága ellenére a keleti fal alapozása gyengének bizonyult. Az egyébként méltóságot és kellemes látványt nyújtó oszlopcsarnok fölötti tűzfal repedezni kezdett, életveszélyessé vált. Így egy bő évtized elteltével a templom hajójának keleti vége másodszor is módosításra szorult: lebontották a falat s a klasszicizáló oszlopokat, utóbbiaknak csupán a fundamentumát hagyva meg, majd erre emelték a még kijebb kerülő, bejárattal és ablakkal megbontott keleti falmezőt. Az Úr szalontai hajléka ekkor, 1865-ben kapja mai formáját és méreteit: külső hossza 52 m, szélessége 18 m; a torony magassága, a záró csillaggal, eléri a 41 métert. A viztorony felhúzásáig ez volt Nagyszalonta legmagasabb pontja.

Az ismertetett átalakítások nyomán a templom a múlt századra jellemző eklektikus stílus jegyeit viseli, amelyben neoromán és klasszicista elemek kerültek egymás mellé. Az oromzat egyenes vonalú, a barokk hajlékonyság híjával, rajta – díszként – két hamvveder. A torony felső harmada alatt kerülő a tűzörnek. A kiterjedt oldalsó, sima falfelületet hat-hat ablak, két vízszintesen futó övpárkány, függőlegesen pedig szinte falba simuló, széles áoszlopok tagolják. – Belső beosztása jellemző a kálvinista templomokra. A szószék központi elhelyezésű. Mivel a fal szélessége ezt lehetővé teszi, a lelkészek a falba rejtett folyosón, lépcsősoron jutnak fel a szószékre. A jelenlegi úrasztala előtt tartották keresztvíz alá Zilahy Lajost, Kiss Ferencet, Sinka Istvánt, Kulin Györgyöt és a magyar irodalom, tudomány számtalan jeles alkotóját. Szemben a kurátorok, presbiterek padsorai. A négy papi széktől balra a nők, jobbra a férfiak. Ez utóbbi hagyomány az első világháború óta eltűnőben. A szószékkel szembeni karzaton 1944-ig tanítóik vezetése

mellett az iskolásoké; a torony alatti oldalkarzat a parasztleányeké. Ezzel szemben 1856-tól a hatalmas, 24 változatú orgona. Az ülőhelyek száma háromezer.

A 20. század eseményeinek sorából néhányat érdemes megörökítenünk: 1917 tavaszán két harangot vittek el hadi célokra, de már 1923 karácsonyára közadakozásból a veszteséget megszüntették; 1934. február 11-én gyúlt először villanyfény az Isten házában; a meleg levegővel történő fűtést 1938 karácsonján próbálták ki. Hosszú évtizedek kihagyása után 1996 decemberében egy új kazánt állítottak üzembe. 1995-től a toronyórákat estszállta után halogén izzók világítják meg. A szent hajlék külső rendbetételére 1995 és 1996 folyamán került sor.

A szalontai egyházközség szakrális tárgyai közül említendő a három harang (a középsőt 1883-ban, a másik kettőt 1923-ban öntötték); az úrasztali készletből öt ezüstkehely (1710 és 1898 közöttiek), ezüst kenyérszótó tálca (1741), keresztelési ezüsttál (1939). Bereczky János helybeli fazekas mestermunkája 1890-ből a két hatalmas, zöld mázas boroskanna. A parókia gyűléstermében csodálhatjuk meg azt a művészi kivitelű, halványzöld színű cserépkályhát, amelynek melegét – a népi emlékezet szerint – Arany János is élvezte, hiszen leánya, Juliska, Szél Kálmán nejeként 1863 és 1865 között e kúria asszonya volt. Itt halt meg december 28-án.

A kilencvenes politikai fordulat óta fokozódott, mélyült a hitélet és főként a kezdeti három évben a kálvinisták szentegyháza számos irodalmi, zenei, előadói eseménynek adott otthont.

Most kilépünk a város második legrégebbi épületéből és a közelben lévő emlékműveket keressük fel. Jobbra térve, a park nyugati részén áll Kossuth Lajos bronzba öntött, szónokló alakja.

A századforduló szoborállító mozgalma Nagyszalontát sem hagyta érintetlenül. Csorvássy István szolgabíró ösztönzésére társadalmi gyűjtést indítanak a szükséges összegért előteremtendő. Az első lépést a 48-as Kör nevezetű politikai csoportosulás teszi, ezer forint fölajánlásával, elvállalva a szervezés teendőit is. Négy-öt hónap alatt összegyűlt a szükséges pénz. Az egész alakos szobor megalkotására Tóth Andrást, (Tóth Árpád költő édesapját) bízzák meg, aki jó építész hírében állott, de ihletett művésznek alig nevezhető. Ennek ellenére az

elkövetkező években még két város rendel mesterünknél Kossuth-szobrot: Nagykőrös, Arany János második lakóhelye és az egyesült államokbeli Cleveland.

A szalontai szobrot 1901. június 30-án leplezték le, visszhangos ünnepség keretében. Ettől kezdve a különböző pártok e szobor tövében rendezték meg választási gyűléseiket és a képviselőjelöltek itt tartották kortesbeszédeiket. A történelem nyelvöltése, hogy a tízes években e helyt szónokolt az a Tisza István is, akinek politikai programja szöges ellentétben állott a polgári demokratikus forradaloméval.

Az emlékmű története ezzel nem ér véget. 1920. augusztus 8-ra virradólag ismeretlen tettesek ledöntik. A Szalontai Lapok cikkírója azonnali vizsgálatot követel. A hatóságok meg is ígérk, hogy kinyomozzák a tetteseket, de ez nem jár sikerrel. Így a sérült szobor az Arany Múzeum földszintjén, a lépcső alatt kap szállást két évtizeden át. 1940 őszén helyezik vissza talapzatára. Négy év múlva a nemzeti türelmetlenség immár másodízben parancsolja le őrhelyéről. Száműzetése ez alkalommal rövid ideig tart, mert a szovjet városparancsnok ismeri a 48-as forradalmár érdemeit, és a ledöntött szobrot visszatéti. Így dísze maradt a megszépített, parkosított városközpontnak.

Az 1989. december 22-i fordulat alkalmából az események központi szereplőjévé lép elő Kossuth Lajos. A városháza előtti spontán tüntetés és népgyűlés résztvevői estszállatján ide igyekeztek, ahol az ifjak egy csoportja gyertyát gyújtott és énekelt a Temesváron elesettek tiszteletére. Példájukat mások is követték. Rövid idő alatt fényben úszott az emlékmű. Egy fiatal fölmászott a talapzatra és a címertől megszabadított lyukas román trikólórt Kossuth kezébe tette, mintegy jelképezve, hogy e napnak az itt élő románok és magyarok számára egyaránt a szabadság felvirradtat kell jelentenie. Ha az akkori álmok nem is váltak hiánytalanul valóra, e park nyugati sarka a helybeliek márciusi emlékezésének színhelyévé lett.

Innen átsétálunk a templom másik oldalára, a most alakuló szoborparkba. Hajdanában ez a hajdúváros fóruma és első piactere. Rozvány Györgynek a 19. századeleji református scholát ábrázoló festményén még ekként szerepel. A századvégen, a polgárosodás időszakában fásítják, füvesítik, padokkal, kerti utakkal látják el. Így vált belőle a fiatalok sétáló helye, amint Szalontán emlegették, „promonád.” 1945

után az új gazdák elhanyagolták, s az időközben kiterbélyesedett fák árnyéka alatt a gyepszőnyeg erősen meggritkult, majd teljesen kiveszett. Eme állapotában csatolták a szomszédos Pionírház területéhez.

Pusztán, kopáran tengődött hosszú éveken át, mígnem 1992 kora tavaszán különleges, nem mindennapi eseménynek lett a színtere: szülővárosában fölavatták Arany János első köztéri szobrát!

Míg a Kossuth-emlékmű esetében annak utóéletét zavarta meg a nacionalista elfogultság és gyűlölet, költőnk testi másával ez éppen fordítva történt. *Kiss István* Kossuth-díjas művész, e város tehetséges fia, Arany halála centenáriumát köszöntendő megalkotta az egykor volt másodjegyző szobrát, és ezt Nagyszalontának ajánlotta föl. Jellemző az 1982-ben itt uralkodó politikai helyzetre, hogy az illetékes román hatóság azt még ajándékként sem fogadta el, s nem volt hajlandó az ország területére beengedni. Ekkor az alkotó ideiglenes jelleggel a túloldali bihari városka, Berettyóújfalu gondjaira bízta. – 1989 decemberének romániai eseményei friss reményt ébresztettek az alkotóban. Újraformálta hát nótárius uram lócán ülő alakját a közös szülőföld egyik meghitt terére szánva. A szép szándék valóra váltása nem eshetett meg a kommunisták által betiltott Arany Egyesület föltámasztása nélkül. Ez 1991. szeptember 9-én meg is történt a századvég követelményeihez igazított névvel: Arany János Művelődési Egyesület, mely a gondok nagyobb hányadát vállalta magára, jelentős segítséget kapva Nagykovács testvérváros önkormányzatától és múzeumától.

Lázás előkészületek után érkezett el Arany János 175. születésnapja. A két országra szóló ünnepséget tudományos ülészak nyitotta meg, jeles filológusok, Arany-kutatók részvételével. A kálvinisták tágas templomában Tókés László püspök hirdette a lelkek kitárulkozásához alkalmazott ígét a honmaradásról, a megtartó hitről és a nemzetiségünk iránti hűségéről. Az istentiszteletet követően a vendégek, a helybeliek többezres tömegével a templomkertbe vonultak. A kisiskolások által bemutatott irodalmi műsor után megszólalt a torony öreg harangja, messzehangzón hirdette: másfél századnyi távollét után a halhatatlanná lett fiú hazatért. A tölgyek és gesztenyefák alatti lócán ülve azóta is beszélgetésre várja porladó kortársainak déd- és ükunokáit.

Szalonta népe az egykori „promonádót” ettől kezdve Arany-kertnek nevezi. Méltán, hiszen a kisdiák, a preceptor, a korrektor, majd a jegyző Arany János megfordulhatott-e sűrűbben másutt, mint az iskola, a régi városháza és a szent eklézsia előtti téren?

Hogy a Toldi szerzője a szépülő park közepén ne árválkodjék, társat kapott a szalontai mezők és a tanyavilág poétája, Sinka István személyében. Születésének századik évfordulójára készülve Túrkevéen egy lelkes kis csapat jelentkezett, melynek tagjai elhatározták: mellszoborral ajándékozzák meg testvérvárosuk, Nagyszalonta népét. A költőt Talamasz Lajos, ottani képzőművész mintázta meg, amit a Túrkevéért Alapítvány és még néhány magyarországi közület anyagi hozzájárulásával öntöttek bronzba. Hasonlóan a fél évtizeddel ezelőtti ünnepeléshez, most a Fekete Bojtár emlékét is háromnapos rendezvénysorozattal tisztelték meg a helybeli szervezők, az Arany János Művelődési Egyesület, az RMDSZ és az önkormányzat, amelyekben a költő özvegye, fia és menyé is részt vett.

A város művelődési életének mai irányítói azt tervezik, hogy e kialakuló szoborparkba az elkövetkező évtizedek során Zilahy Lajos, dr. Kiss Ferenc és Kulin György képmása is helyet kapjon.

A szalontai partikula

Ezek a kiváló személyiségek és rajtuk kívül még sok tíz- és százezren nem csupán szülőttei e hajdúvárosnak, de eszmélésüket, szellemi indításukat az itteni iskolának és mindenkori nevelőtestületének köszönhetik. Ez a schola reformata, Nagyszalonta harmadik legrégebbi épülete, 1845-1847 között, tehát Arany jegyzősége idején készült. A térre néző falmezőt a földszinti egyszerű bejárat és jobbról-balról négy-négy, téglalap alakú ablak bontja meg, az emeleti részen pedig kilenc, melyek közül a közbülső három félkörben végződik. Az egyhangúságot tovább csökkenti a két főpárkány és két, kis kiülésű övpárkány. A lépcsős bejárat két oldalán lizéna, azaz enyhén kiugró falpillér. A jobb kéz felől in 1958 nyara óta kétnyelvű márványtábla, melynek magyar szövege ez: „E helyen állott az az iskola, amelyben Arany János tanult és tanított 1823-1833, és 1836-1839 között.” Tehát csak a telek azonos. Hogy milyen lehetett Arany idejében a 17. század első harmadától itt fungáló „schola Nagyszalontaiensis,” megismerhetjük Rozvány Györgynek több forrásműben közölt festményéről. A telek két sarkán egy-egy tornácos, háromablakos, inkább parasztházhoz, mint iskolához hasonlító épület; ezek tágas udvart fogtak közre, középen egyszerű haranglábbal.

Arany nem csak tanult, de négy és fél éven át tanított, sőt preceptorként is lakott itt. Meglepően hasonló volt a sorsa a város korábbi híres szülöttének, Földi Jánosnak, aki ugyancsak itteni diákból vált segédtanítóvá, majd kiterjedt műveltségű orvossá. Róla rövidesen többet is elmondok. – A híres debreceni Református Kollégium eme partikulájának kiváló diákjai közül el nem hallgatható Lovassy László és Rozvány György neve. Az előbbit a 48-as szabadságharc egyik eszmei előkészítőjeként, az utóbbit helytörténészként tartjuk számon. Az őket követők már a mai épület lépcsőit koptatták, amelyek 1909 nyaráig a gimnáziumi tagozat osztályaihoz vezettek.

Ha már az Iskola utca (str. Şcolii) szájában téblábolunk, pillantsunk át a túlsó sarokra! Másfél századon át azon a telken állott ama náddal fedett, boltozatos városháza, amely a már említett tűzvészben pusztult el, irattárában értékes oklevelekkel, hajdúsági dokumentumokkal. Azt a néhány méteres távot, amely a túloldaltól elvált, 1839 őszén Arany János is megtette, azonban számára ez pályaváltást, életének fordulópontját jelentette. A scholában kifizetésű korrektor, s miután átlépett a másik sarokra, előbb írnok, néhány hónap múltán Nagyszalonta másodjegyzője.

Hogy az 1847-es veszedelem nyomán pusztán maradt teleknek fél századon át mi volt a sorsa, nem tudjuk. Az 1890-es évekre tehető a mai L-alakú épület elkészülte a Járásbíróság számára. 1925-ig innen osztják Nagyszalonta járás lakóinak az igazságot, rendezik peres ügyeit. Ekkor azonban a mai városháza emeletére költöznek, hogy a megürülő termekbe a frissen létesített Állami Román Elemi Iskolát helyezhessék. Azóta gyermekek nemzedékei nevelődnek e falak között; 1948 óta románok és magyarok egyaránt.

Időzzünk el kissé az Arany-park szélén és az előbb megsejmlélt „nagy-iskola” tövében elhaladva töprengjünk el, milyen emlékeket őriznek az utókor számára e csendes zsákutcának hangtalan, hivalkodás nélküli házai. Egykor innen nyílt a Görög-zug, amely a mai kis teret a párhuzamos Bocskai utcával kötötte össze. Nevét onnan kapta, hogy a szalontai Hadnagyi Szék ezen a soron adott házhelyet a 18. század elején ide települő görög (macedón) kereskedőknek. Ennek az lehetett az oka, hogy a hajdúivadékok s a beköltöző környékbeliek közül senki sem vállalkozott áruközvetítésre, kereskedelmi feladatra. Ezt a hiányt távolról jött görögök (vagy inkább macedónok?) töltötték be. Közülük

följegyezték a Roziani család nevét, akik 1710-ben kértek bolt- és házhelyet. Utódaik a 19. századtól kezdve Rozványokként szerepelnek, és egy József nevezetű művelt, világot látott ember a család feje. Nagyobbik fia, András, költőnkkel egyazon évben és napon született. Az utána következőt, Györgyöt eddig is gyakorta emlegettem. Méltán, mert hosszú élete során e városért, népe haladásáért igen sokat tett, s nem kevesebbet költővé lett barátja jobb megismerése és elismertetése érdekében. 1848 tavaszán, a forradalom kitörésekor nemzetőri mundért ölt magára, és a perlászi, majd a piski csatában harcol. Elévülhetetlen érdeme Nagy-Szalonta mezőváros története című monográfia három kötetének megírása, valamint az is, hogy forrásértékű cikksorozat publikál Aranyhoz fűződő személyes emlékeiről. – Legkisebb fiának, a kommunista Jenőnek tragikus sorsáról már szóltam. Azonban nem így Rozvány György kishúgáról, Erzsébet-Bettiről, aki mellé az apa nevelőt, házi tanítót fogad. Választása egy állás nélkül tengődő, szegény fiúra esik, aki nem más, mint Arany János. 1839 januárjától őszig szállás és koszt fejében tanítja a leánykát. Náluk ismerkedik meg Ercsey Juliannával, későbbi feleségével. Ez időtől fogva a két család barátsága méginkább elmélyül.

Pár lépés után a református parókiánál vagyunk. Az egykor hét zsalugáteres ablakkal e néptelen zsákutcára tekintő, legalább kétszáz éves épület lakói között jeles egyházfőket tartunk számon. Említsük meg sorukból Lengyel Józsefet, az énekszerző pedagógust és papot; alkotásai közül, harminchárom jelenlegi dicséreteink között is föllelhető; Nagy József 16 évig egyházmegyei főjegyző, majd az 1822-ben önállósult Nagyszalonta Egyházmegye első esperese; Balogh Péter 37 éven át vezette gyülekezetünket: esperes, püspökhelyettes, végül debreceni püspök. Az ifjú Aranyt ő alkalmazta tanítóként, megélhetési gondjain könnyítendő. Az országos hírvű Györgyi Alajos életnagyságú festményt készített róla, mely a szalontai Lelkészi Hivatalnak jelenleg is díszbe, becses kincse. Itteni utódja Szél Kálmán, Arany Juliska férje, aki 53 éven át szolgálta ezt a hitközösséget, s közben rangos egyházi tisztségeket töltött be. Segédlelkésze a szalontai születésű Debreczeni István, a későbbi parókus; Aranyról szóló közleményei forrásértékűek.

A lelkészlak szomszédságában lévő üres telek nevezetességére mi sem emlékeztet. Pedig illenék megörökíteni, hogy itt állott *Földi János*, a 18. századvég nagy tudósának, Csokonai Vitéz Mihály és Kazinczy jó

barátjának a szülőháza. Lexikonjaink szerint – orvosi képzettsége és gyakorlata mellett – természettudományi szakíró, költő, műfordító, nyelvész.

Úgy másfél századon át ezen a helyen református tanítói lakhoz kapcsolt tanterem állott, amit a szocialista rendszerben áruraktárrá változtattak, majd amikor az idő kikezdte, lebontották. Így teremtődött hely az 1975-1977 között felhúzott, 42,6 m magas víztoronynak. Az 1973-ban kezdeményezett vízvezeték-hálózat számára kellett volna a szükséges nyomást biztosítania, de a tervezés tökéletlensége miatt soha föl nem töltötték. De miért kellett elrontani ezzel az idomtalan építménnyel a városközpont hagyományos képét?

Halhatatlan szülötteink bölcsőhelyeinél

Ideje, hogy széttekintő helyben járásunk után végigmérjük az Iskola utca hosszát. Azonban már az első kereszteződésnél meg kell állanunk, hiszen jeleztem: az előző református templomról majd később szólok. Nos, a harmincas évekbeli „Mikó iskola” közelében vagyunk. Az 1812-ben készült Mappa Generalis helyrajzon itt fölismerhető a korábbi temető jele. Köztudott, hogy néhány századdal ezelőtt az Úr hajlékának szomszédsága a végső nyugalomra térők számára is biztonságot nyújtott. A törökök kivonulását követő esztendőben a gerendákból ácsolt, tornyos templomot ide az egyház tulajdonában lévő, tágas telekre építették. – Amikor 1960-ban az emeletes laboratórium számára fundamentumot ástak, saját szememmel láttam a koporsó maradványokat s az emberi csontokat.

A következő utca táblája a bizonyíték: utat nem tévesztettünk, mert két helyen is olvasható: str. Arany János. Most jobbra térünk, és a 46. ház fehér falán fekete márványtáblát fedezünk föl:

Ezen a telken állott
 „a bogárhátú öreg ház,”
 melyben
 ARANY JÁNOS
 született
 1817. márczius 2-án.

A szentelt porú telek előtt reménykedő szorongással keressük mindazt, ami őt idézi. Az ide elzarándokolók mindenekelőtt afelől tudakozódnak, hogy ez-é ama eredeti szülőház, ahol Arany Györgyné Megyeri Sára tizedik gyermeke világra jött. Feleletet magától a költőtől kapunk:

*Híre, pora sincsen már az öreg háznak,
Honnan elindultam földi utazásnak,
Nem is úgy épült, hogy századokig álljon,
Csak rövid tanyául, mint a fecskéfészek ...*

Tehát Aranyék szalmatető's kunyhója már az enyészeté. Mi lett vele? Bizony, elemésztette a Bajó-tűz, amikor költőnk csupán hatesztendő's, pendelyes gyermek volt. Hát az, amelyiket György uram nagyhirtelen a helyébe épített? Lebontották, amikor a fiú kiségitő tanítóként az iskola „egy kis kamrájában” lakott. E mostani tehát a harmadik vagy méginkább a negyedik. De az, aki idáig elfárad, többet, kézzel foghatót szeretne kapni, látni. Tekintsük meg hát a telket! Tenyérnyi az egész. Gazdája szegény ember lehetett. A kaputól balra a kút. Vízéből merített egykor az Arany család. A mostani ház végében eperfa. Meglehet, ama „feketén bólingató”-nak a leszármazottja. Többről magam sem tudok. Azonban ez a porta s ez az utca mindörökre az övé. Emlékét, hírét a történelmi változások vihara meg nem tépázta, nevét rozsdá nem fogja, mert azonosult azzal, amit jelent: ARANY.

Búcsúzóban még egy adat: a hajdani Nagy-Kölesér utcát a magisztrátus még a poéta életében, 1877-ben keresztelte át. Ebben az ügyben történt levélváltásukat napjainkig a múzeumban őrzik becses bizonyítékként, hogy földijeik számontartották irodalmi sikereit, őt magát szerették, és büszkéek voltak reá.

Alig két percnyi séta után a korábban Rózsa és a Nagy-Csegőd utca sarkán álló 1. számú ház előtt ismét megállunk. Új keletű márványtábla jelzi: irodalmi emlékhelyhez érkeztünk. Olvassuk el kétnyelvű szövegét:

In această casă
s-a născut

SINKA ISTVÁN
1897-1969

E házban
született

poetul maghiar
„Ciobănașul negru”
al pusteii

a magyar népies
irodalom kiválósága,
„a fekete bojtár”

Szerencsénkre, most nem kell elnézést kérnünk az ide elzarándoklóktól, hogy „sajnos, az eredeti épület már nem áll.” Dehogynem! Üssük csak fel önéletrajzának, a Fekete Bojtár vallomásainak első kötetét! „Születni, Szalontán születtem a Nagy-Csegőd utcában, a Borszár-féle házban ... Anyám vallomása szerint az érthetetlen dolgok egész sorozata történt akkor...” Noha ama „szélbe hulló eresztű,” szobapitvar-kamra osztatú házacska – bérlők lévén – csupán átmeneti szállásuk volt, lírájában, prózai írásaiban egyaránt megörökített, az utca végi sikátorral s az alatta folydogáló Kölesérral együtt. Itt csatangolt kisgyermek korában, amikor a széles ártér „tele volt növe líceummal, bodzával, számartövissel, macskák surrantak benne, és elűzött kutyáknak volt a menedékhelye.”

A „kicsi juhász-kunyhótól” induló Fekete Bojtárnak a szenvedés, a megpróbáltatás Kálvária hegyét kellett végiglépnie a Parnasszus ligetei helyett. Annak az őstehetségnek, aki a pásztori élet ismeretlen mélységeit emelte be a magyar poézis világába, akinek „a húrjain egy hős ország támadt fel dalolva,” nem volt helye a szocialistának mondott társadalomban. Halála után közel két évtizedet kellett várni a hivatalos elismerésre.

Mihelyt lehetett, késői földijeit tetteikkel bizonyították hűségüket, ragaszkodásukat a népi irodalom egyéni hangú poétája iránt: születésének centenáriuma évében ezt az utcát róla nevezték el, majd szoborral tisztelték meg emlékét, amelyet egyébként már korábban fölkerestünk.

Most a Bocskai utcában jobbra térünk és újabb kétperces séta után, a 29-es számú polgári házban lévő márványtábla megtorpanásra készlet. Olvassuk el a szöveget!

In această casă
s-a născut

E házban
született

ZILAHY LAJOS
1891-1974

scriitorul și
dramaturgul maghiar

magyar próza-
és színműíró

Mily közel esik egymáshoz e két szülőház, mégis egy világ választja el őket egymástól. A Zilahy – mai, változott mivoltában is – megőrizte rangosabb, úri ház küllemét. Nemhiába lakta a századfordulón a járási

közjegyző úr öt gyermekével. Közülük a kisebbik fiú lesz a középosztályba hulló magyar dzsenti utolsó krónikása, egyben ünnepezt írója. A teljesség kedvéért azt is jegyezzük ide, hogy a magyar arisztokrácia szétesésének társadalomrajzát ugyancsak ő készíti el A Dukay család című, háromkötetes művében.

De szóljunk az előttünk álló épületről, amelyet már jó néhány versében megörökített. A legutolsó, a késő öregkori ilyen emléket idéz:

*Én ott születtem kétszáz lépésnyire
a „bogárhátú ház”-tól. Kisfiú koromban
e kétszáz lépést nem egyszer lemértem
a Bajó-kerten át, esőben, sárban.
De azután, ahogy nőtt a lábam,
csak száz lépés lett az a kétszáz.
És most átlépve annyi Óperenciát,
ahogy most hetven évemet lemérem,
tucatnyi regényt, sok más kötetet,
most már tudom, hogy e száz lépésnél
sosem jutottam hozzád közelebb!*

Gimnazista még, alig 16 éves, amikor a **Szalontai Lapok** első verseit és novelláját közli. Pár év múltán sovány erszényű legényember, ügyvédbojtár szülővárosában, de már láthatóan az újságírói mesterség, sőt a költészet felé vágja magának az ösvényt. Első kötete, a **Versek** (1916), tagadhatatlan tehetségről tanúskodik, amit végül is regények, színművek hosszú sora tesz teljesen bizonyossá.

Literátori munkássága Budapesten bontakozik ki, hiszen az 1919-es uralomváltást követően a család átköltözik, csupán az apa és két, korán elhunyt fiútestvér sírja maradt mementóként a szalontai temetőben.

Legjelentősebb irodalmi körmenetünknek ez az utolsó stációja. Innen a Szabadság tér napos oldala felé fordítjuk szekerünk rúdját, és miközben a már ismerős Iskola utcán ballagunk, eltűnődhetünk az isteni gondviselés eme ajándékán, hogy a magyar szépírás három halhatatlanjának világba röppentő fészket egyazon utcabokorba helyezte.

A Fő tér napos oldala

Megállunk a Városháza utca (str. 1 Decembrie) bejáratánál, azonban egyelőre e szemrevaló középülettel még nem foglalkozunk. Innen jobbra fordulva végigsétalunk a napfényben fürdő üzletek, kirakatok előtt. Az 1850-1950 közötti száz év során a város árucserforgalmának legalább a fele ide összpontosult; a gyalogjáró leaszfaltozása (1895) után pedig a mindkét nembeli ifjúság itt „korzózott” a templomozás végeztétől délig, a délutáni pihenéstől szürkületig. Nagyszerű alkalom nyílt az ismerkedésre, találkozásra, szót értésre.

A nős emberek, főként a polgárok, betértek egy feketére vagy fröccsre a már kikövezett piactér körül elhelyezkedő három-négy kávéház valamelyikébe. Közülük mára csak mutatóba maradt meg egyetlen; 1994-től ez is más célt szolgál: katonatiszti étkezde, az emeleti szállodai szobák pedig lakásként szolgálnak. A múltja ellenben közérdeklődésre tarthat igényt.

A századforduló előtt az Ellmann család szerezte meg az itteni földszintes házat, amelynek telkén egyemeletes szállót és igényes vendéglőt építettek. Hátsó nagyterme nívós báloknak és műkedvelő előadásoknak is színhelye. Más, alkalmasabb helyiség híján, itt zajlott le 1903 őszén a Szocialista Párt országos tanácskozása, számos külföldi küldött jelenlétében.

Kultúrtörténeti esemény, hogy 1905-ben itt tartották az első filmvetítéseket, ami az új szórakoztató ipar koraj meggyökerezését bizonyítja. (Az egyik Ellmann utód szerint a családban gyakran emlegették, hogy „náluk három hónappal korábban vetítettek filmet, mint Váradon“.) Mivel ekkor a kisvárosban még nem volt villanyvilágítás, a tulajdonosnak saját áramfejlesztőről kellett gondoskodnia. Így történt, hogy Nagyszalontán először ebben a kávéházban gyűlt villanyfény.

A vállalkozó kedvű Ellmann Lajos 1910 tavaszán lebontatja ingatlanát és helyén a ma is álló kétemeletes, eklektikus stílusú szállodát és a még fényesebb vendéglőt építteti fel, Nagy József tervei alapján. Ugyanez év decemberére a vendéglő és a szálloda folytatásaként a filmszínház is elkészül. Az 550 személyt befogadó terem 1928 decemberéig a helybeli műkedvelők, a nagyváradi és a vándortársulatok színi előadásainak is helyet ad.

Századunk első harmadában igen mozgalmassá vált a társasági élet: szaporodnak a bálók, a közös vacsorák, a műkedvelő és színházi előadások, amit Ellmann Lajos – rátermett üzletember – sem hagy kiaknázatlanul. Megvásárolja a telek lábjának folytatását, és rajta egy, a I. Maniu (volt Széchenyi, később 1 Mai) utcára néző házat, hogy kölcsönökből megteremtse a szórakozás és művelődés hajlékát. A tágas színpadot, 500 személyes nézőteret, öltözőket és raktárakat, kisebb termeket magába foglaló épület-együttest Kiss Mihály szalontai építész tervezte és kivitelezte. A Redutot 1928. december 16-án műsoros ünnepségek keretében adták át rendeltetésének.

Ettől fogva itt zajlanak le a népes bálók és színházi előadások. A proletárdiktatúra bevezetése után a különböző gyűléseknek, politikai megmozdulásoknak is helyet adott. Noha állami intézménnyé, városi **Művelődési Házzá** válása után (1950) belsejét modernizálták, napjaink fokozó elvárásainak már nem felel meg. Igen nagy szükség lenne egy korszerű színházteremre.

A Fő térre a **SAMIX Kft.** (volt Unirea, korábban Deservirea - Kisipari Termelőszövetkezet) kétemeletes, szürke tömbje alatt érünk ki. A földszinti üzleteket és az első emeletet 1962-ben, a másodikat 1964. augusztus 23-án adták át az építők. A város e forgalmas pontjára tervezték, hogy a különböző szolgáltatási ágazatok a lakosság kezeügyébe essenek. Manapság helyükön – a múlthoz hasonlóan – kisebb boltok sorakoznak, amelyekről nincs különösebb mondanivalóm.

Annál inkább van ezek udvaráról s egy nagy ablakú műhelyről, amelyben Nagyszalonta legkitartóbb nyomdásza (a Reich-Székely család) működött, és itt szerkesztették a hetente, majd 1910. november 20-tól naponta megjelenő **Szalontai Lapokat**. Miután Székelyék e lappal s a „nyomdászati műteremmel” saját portájukra költöztek, amelyről már szólottam volt, az önállósodott, fiatal tipográfus, Gaál Sándor veszi át a műhelyt; gépeket vásárol és saját lapot ad ki **Az Újság** (később Nagyszalontai Az Újság) címmel, 1929. február 12. és 1944. szeptember 26. között jelent meg. A napilapon kívül más, időszaki kiadványokat, sőt könyveket is nyomtak a kézzel hajtott rotációs gépen. Ezek ma már hely- és művelődéstörténeti ritkaságok, értékek.

A SAMIX egyhangú épülete után három jelentéktelen ingatlan következik, majd e főtéri sort lezáró, kétemeletes, házgyári lakótömb, alul üzletekkel. Noha manapság ezt semmi sem jelzi, illik tudnunk,

hogy a magyar irodalomtörténet páratlan jelentőségű telkénél találjuk magunk. A 19. században itt állott a „notariális quartély,” Arany János jegyző úr tíz éven át volt lakhelye. Ebbe a fészekbe hozza feleségnek az árva Ercsey Juliannát; itt születnek gyermekeik, a szőke Juliska és a barna Laci. De ami ezeknél is több! A jegyzői lak oldalszobájában „amelynek hossza öt, széle pedig két lépés” írta meg **Az elveszett alkotmányt, a Toldit, a Rózsa és Ibolyát, a Murány ostromát, a Toldi estélyét,** megannyi lírai verset és korai balladát. Sőt itt, ezen a portán történt meg a 19. század két magyar költő-óriásának sorsot, életművet meghatározó kézfogása.

Petőfi tíz boldog napot tölt a „komoly vidámságú családapa, a vidám komolyságú családanya” és a „fecsegő, virgonc gyerekek” körében. Eközben lerajzolja barátját és a Csonkatornyot. Októberben ismét a ház falai között találjuk Petőfit; azonban nem egyedül, hanem ifjú feleségével. Legnagyobb lírikusunk még három ízben fordul meg barátja otthonában, s hogy mily meghitt és őszinte a két család viszonya, elegendő elmondanom: 1849 kora tavaszán, amikor Petőfinek – a forradalom eredményeit védelmezendő – Erdélybe kell mennie, feleségét, kisfiát Aranyék gondjaira bízta.

A szomszédos telken, ahol ma cipőboltot találunk, állott egykor Debreczeni János csizmadiamester háza. Az állásból kicsöppent Aranynak ki kell költöznie a város tulajdonából. A **Nép Barátja** szerkesztéséért kapott 1 200 váltóforinthez sógorától még hatszázat kér kölcsön. Ez lesz családja első és egyetlen, saját tulajdonú fészke. Ezt örökíti meg az *Írószobám* című, öngúnnal fűszerezett versében:

*Ez a szoba, hol én most
Tillaárom haj!
Pusztítom a papirost
Tillaárom haj!
Se nem csapszék, se nem bolt,
Csizmadia műhely volt,
Tillaárom haj!*

Rövid időt, csupán másfél esztendő-t tölt itt. Nyomasztó anyagi gondjai elől menekülve, 1851 októberében Nagykovácsra megy tanárnak. Szülővárosába ezentúl csupán látogatóba jön.

Végig a Váradí úton

Balra térve, a forgalmas Váradí úton találjuk magunkat. Ha időnkből futja, végigsétálhatunk rajta; azt azonban már elmondom, nem sok látnivalóval kecsegtet. Amiről mégis szólnom illik, azt már a kezdetén megeljük.

Az utca túlsó oldalán a kétemeletes Állami Általános Iskola modern tömbje. 1970. szeptember 15. óta az V–VIII. osztályos, román és magyar tanulókat fogadja be. És korábban mi állott a helyén? Egy L alakú, földszintes épület, a Korona vendéglő, az utasellátás, sőt a helybeliek társadalmi kapcsolatainak, sokáig nemes szórakozásának színhelye. A vidéki vendégek a Váradí útról nyíló szárazkapun hajtottak be, s az egykor Korona utcai (Június 7. utca) szárnyon szobára, sőt örömlányokra is leltek. A helyi kultúrtörténet szempontjából sokkal jelentősebb az, hogy a századforduló három-négy évtizedében az udvaron nyári színekör működött. Az igényes nézők számára még zárt páholyokat is létesített a vendéglős, az olcsó helyárok viszont csak lócákra jogosítottak. Ezen az akkori mérték szerinti korszerű színpadon nem csak a helybeli műkedvelők, de a hivatásos vándorszínészek is felléptek.

Az Ellmann-féle Központi vendéglő megépítése után a Korona elvesztette korábbi fényét, rangját: másod- majd harmadrendű vendéglővé, kocsmává degradálódott. Fennállásának utolsó évtizede alatt a Váradí úti rész önkiszolgáló, zenés vendéglővé, a rendszeres borisszák találkozó helyévé lett, míg a Június 7. utcára néző szobákat a **Felvásárló- és Értékesítő Szövetkezet** irodái foglalták el. A jelenlegi iskolaépület egyiknél is, másiknál is nemesebb ügyet szolgál.

Ennek szomszédságában ma egy elhagyott, gondozatlan telek botránkoztatja meg az elhaladót. Nem volt ez mindig így! Százhárom éven át itt állott az izraeliták vallási központja, zsinagógája, rajta túl a rabbi lakása. Mivel az utóbbi időben a megfogyatkozott számú közösség képtelen volt templomát fenntartani, a kommunista városvezetés döntött: le kell bontani! A pusztítás munkájához a fénnel megült nemzeti ünnepet követően kezdtek, 1989. augusztus 25-én.

Tovább lépegetve egy magasított földszintű, sarki ház elé érkezünk. Századunk elején a Sternthal család alapítványából létesítettek itt óvodát. Ez a dátum egybeesik az iskoláskor előtti nevelésnek tájainkon való elterjedésével. Jelenleg napközi otthon működik benne.

Sétáljunk át a túloldalra! Itt kezdődik a I. Maniu utca. Bal kézről hosszú deszkakerítés és egy nagy ablakú tanterem. Utóbbit 1964-ben építették. Az udvari traktust viszont a szalontai nőnevelés bölcsőjének tekinthetjük. 1906-ban itt nyitotta meg kapuját a **Polgári Leányiskola**, amely 1922-1940 között **Gimnaziu de Fete** néven folytatta tevékenységét. Igazgatói közül illő kiemelnünk H. Fekete Pétert, aki irodalomtörténeti kutatásokat folytatott, iskoláját bővítette és a város művelődési életében vezető szerepet vállalt. 1948-ig ez az épület csak leányokat fogadott, majd – a tanügyi reformot követően – **Általános Iskolává** alakult, amelynek igazgatója sokáig a boldogemlékezetű Tordai Ferenc volt.

A túloldalon, a Váradi út és a I. Maniu utca sarkán az 1903-ban emelt, neobarokk homlokzatú baptista imaház található. Azok a reformátusok váltak „hívókké,” akik nem elégedtek meg a lelkészek nyújtotta magyarázattal, hitélettel, hanem annál több tanításra, gyakoribb összejövelekre vágytak. Az első bemelegítések 1875. augusztus 26-án, Békésgyulán estek meg. Manapság a gyülekezet 66 bemelegített testvért tart nyilván, de számuk – a hozzátartozókkal és gyermekekkel együtt – meghaladja a százat.

Milyen látnivalót ígér még a Váradi út? Negyed órányi séta után találjuk az 1882-ben épített **Gazdák Malmát**, amit későbbi tulajdonosa 1937-ben kibővített, második emeletet húzott reá. Jelenleg ez a város legnagyobb, ilyen jellegű ipari létesítménye. 1944-ig belső udvarán működött az első „uszoda,” a szabadtéri fürdőmedence, mögötte pedig gőz- és kádfürdő.

A malommal átellenben a fél századdal ezelőtt hat hekrárra terjedő állatvásártér; az út menti sávban volt a disznópiac, kétszáz évvel korábban pedig kaszárnyaépületek sorakoztak. Előbb a vásártér nyugati kétharmadát parcellázták föl kertes, családi házak számára (1952–1958), majd hosszú kivárást követően, 1980-as évek derekán felépítik a szocialista rendszerben újdonságnak számító magántulajdonú, kétemeletes, kellemes látványt nyújtó tömbházakat.

Ha a nagymalom és az új lakótelep között futó úton nyugati irányba kiterünk, a Gacsó nevezetű városrészbe jutunk. A Vásártér (Piața Târgului) 29. számú, maguk építette házban lakott *Bonczos István* (1912–1979) munkásíró, illetve lakik napjainkban is felesége, *Nagy Ilona*, a Két lány című, figyelemre méltó családregény és két kötetnyi novella szerzője. Tovább haladva a Milcovului (volt Rákóczi) utca 36. szám alatt találjuk *Mogyorós Sándor* (később Al. Moghioroș 1911–1969) szülőházát, aki 1945 és 1968 között a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának titkáráként, a kommunista eszme elkötelezettjeként az önálló parasztgazdaságok felszámolásában szerzett kétes érdemeket.

Innen kétszáz lépéssel eljutunk az 1967. szeptember 1-jén fölvatott külvárosi **Általános Iskolába**, ahol I–VIII. osztályos, román és magyar kisdíjakok tanulnak. Több látnivaló nem lévén, igyekezzünk vissza a már bemutatott malom sarkára, és folytassuk kényelmes sétánkat a Várad úton, észak irányába. A szélső házak után szőlőskertek következnek. Jobbra a Tó-kert, balra az Arany-kert. Utóbbi méltán őrzi a nevet, mert 1847 őszén a költő itt vásárolt fél holdnyi „birtokot,” ahol kedvére „ültetett s irtott,” gyümölcsfáival bibeledött.

A Nagyváradra igyekvők itt búcsúznak el Arany János szülőhelyétől, és ha előrehaladottnak ítélik az időt, az út szélén betérhetnek a madarászi csárdába, ahol étel, ital, szállás és autójuk számára parkolóhely várja őket. Akinek pedig reumatikus panaszai vannak, másnap fölkeresi a közeli Madarász (Mădăras) község gyógyfürdjét.

Északi irányba, Várad felé indulunk, majd másfél km után balra térünk, és már a község új házsora irányítja további lépteinket. A korábbi termelőszövetkezet irodaháza közelében feltűnik a jól kiépített gyógyfürdő; 35 C-fokos termálvize mozgásszervi és reumás betegségek leküzdésére, rehabilitációs utókezelésre ajánlott. Ez táplálja az úszásra is alkalmas nagymedencét, a kisebb forró vízű- és egy gyermekmedencét. Kabinok, kezelőhelyiségek, árnyékos park várja az üdülőket. E község jeles szülöttének, *Neș Teodor* (1891–1975) művelődéstörténész, pedagógus házat napjainkban márványtablával jelölték. Madarász személyvonattal is megközelíthető.

Térjünk vissza a városba, mert több, figyelemre méltó helyet, történelmi múltú épületet és létfontosságú mai intézményt ajánlatos még fölkeresnünk. Kiinduló pontunk a főtér északkeleti sarka, ahonnan

a Váradi utat pásztaztuk végig. Most azonban a jól ismert Általános Iskola tömbje mellett keletnek fordulunk és a zsidók 1944-es deportálását emlékezetbe idéző Június 7. utcán a Tó térre (Piața Lacului), újabb néven a Hajdúk terére érkezünk. Nem esetlegesen jutott korábbi elnevezéséhez, hiszen az itteni 3-4 hektárnyi mély terület századokon át e városrész vízgyűjtője. A mocsaras parlagot századunk derekán kezdték feltölteni, majd kikövezték, hogy a központ parkosítása érdekében 1963 májusától ide költöztethessék a piacot. A „szocializmus” évtizedei alatt nagysága elegendőnek bizonyult, viszont az árucserre mostani felfutása nyomán a kereskedők s az őstermelők helyszűkében vannak.

A vásártér bővítését a Tó-kertnek nevezett, nagy kiterjedésű gyümölcsös és szőlőültetvény akadályozza. Távolabb ismét mozgalmassá válik az utca: az egészségügyi intézmények közelébe érkezünk. Az első kórházi épületet 1902-ben adta át rendeltetésének a helybeli polgárok támogatta Vöröskereszt Egyesület, a legújabb egy **egészségügyi komplexum**, 1980 és 1984 között épült Bukarestből kapott szabványterv alapján; a helyi igényekhez Terdik Magda váradi műépítész alkalmazta. A számtalan pavilont virágágyásokkal, zöldövezettel vették körül, kellemes környezetet nyújtva a gyógyuló betegeknek.

Az egészségvédelem szorosan összefügg a betegségek megelőzésével, aminek eredményt ígérő módja a sport, a testedzés. Erre nyílik lehetőségük a szalontaiaknak, hiszen átellenben található az **Olimpia labdarúgócsapat** pályája. Eredetileg az NSC (Nagyszalontai Sport Club) számára adományozta a városi tanács. A csapat 1920. szeptember 19-én avatta föl egy váradi együttest látva vendégül. Egyébként az itteni iparossegédek már 1906 tavaszán megalakították Labdázó Társaságukat és első nyilvános mérkőzésüket 1911. május 28-án bonyolították le a vasútállomással szembeni legelőn. A harmincas években két csapatra is tellett az „angol rúgósdí” gyakorlóiból; utána fél századon át csupán egyre: az is hol a C-ligában, hol a megyei bajnokságban szerepelt. Időről időre nagyobb sikert arattak az ökölvívok, a női kosárlabdázók, a repülőmodellezők, s újabban a távolkeleti küzdősport.

A városházától a vasútállomásig

Mint a kezdő táncos, aki csak a sarokban álló kályhától tudja párját táncba vinni, nekünk is minduntalan a központba kell visszatérnünk, hogy az egyes városrészeket sorra járjuk. Most a nyugati fertály következik, amelyhez a kályha szerepét ismét a főtér tölti be.

Arany Jánossal kapcsolatban említettem volt, hogy ő másodjegyzőként a református iskolával átellenbeni sarkon, az 1847-es tűzvészben elpusztult épületben szolgált. A város közigazgatása - ideiglenesen - az épen maradt Kaszinóba költözött. Az elpusztultat sokáig föl se építették. Helyette 1851-ben megvásárolták a főutca sarkán álló, sok szobájú Fónagy-házat. Jó fél századon át ide kopogtattak be ügyes-bajos dolgaikkal a szalontaiak. A lakosság számbeli és anyagi gyarapodása, s a polgárosodás következtében ez mindinkább szűknek bizonyult. A meghirdetett pályázaton Székely Lászlónak, Temesvár sikeres főépítésének a terve győzött, ami már azért is örvendetes, mert e város szülötteként remekművet alkotott.

Az oromfal két oldalán egy-egy oroszlán (a Bocskai nemzetség jelképe) pajzsokat tart; az egyikén az Arany család, a másikon Nagyszalontának a fejedelem adományozta címere. A Ceaușescu-éra utolsó évtizedében mindkettőt lefedették, de 1996 óta ismét láthatók. Középen, a háromszögben csúcsosodó falmező fölött eredetileg egy széttárt szárnyú turulmadár óvta e város népét. Helyét három évtizeden át a vörös csillag, majd a jelleg nélküli gömb foglalta el.

Az alapkő letételére 1906. augusztus 6-án, a városalapítás 300. évfordulójának megünneplésekor került sor, az elkészült művet pedig 1907. szeptember 1-jén vette át az építető bizottság. A szecesszió stílusjegyeit eklektikus elemekkel ötvöző középület legszebb részei: a magas homlokzat, a főbejárat, az előcsarnok, a központi lépcsőfeljárat, a díszterem. Ez utóbbi oldalfalán a tervező két, nagyméretű festmény számára bemélyedékes keretet alakított ki. 1907-ben ezekbe állították a városalapító fejedelem, Bocskai István, és a halhatatlanná vált fiú, Arany János egész alakos képét. Mindkettő Éder Gyula budapesti festőművész alkotása.

Sajnos, egyiket sem találjuk eredeti helyén. Az államhatalom váltását követően először 1920 nyarán távolították el, majd - az 1940-es, rövid

hazatértük után - 1948-ban másodszer is. Ekkor az Arany Emlékmúzeum fogadta be őket, ahol az érdeklődő találkozhat velük.

A **Polgármesteri Hivatal** jelenleg az egész emeletet elfoglalja; a földszint bal szárnyát a **Kereskedelmi Bank**, jobb szárnyát az **Adó és Pénzügyi Hatóság**, valamint néhány kisebb társadalmi egyesület bérlí. Mielőtt elhagynók a városi közigazgatás eme arányosan megépített székhelyét, röptessük föl tekintetünk az erkélyre, amely a közelmúlt helybeli történéseinek nem remélt színhelyévé vált. 1989. december 22-én délben, amikor a Kossuth Rádió bemondta, hogy a „Kárpátok géniusza” Bukarestből elmenekült, a járókelők, majd a csoportosan érkező munkások, üzemi alkalmazottak, a főbejárat előtt tüntettek, az erkélyen pedig az alkalmi szónokok - közöttük az egyházak papjai, a katonai alakulat parancsnoka - egymás kezéből ragadták ki a mikrofont s két nyelven fejezték ki ama reményüket, hogy e nappal lezárul Románia történelmének legsötétebb fejezete. A párttitkári irodákba is fölmerészkedők az ablakon hajigálták ki a vezér portréit, „jövő formáló műveit, a jelszavas táblákat s a vörös drapériákat. A tüntetők közül valaki máglyát rakott belőlük. Egyéb kártételre a helység lakói nem vetemedtek, ha csak azt nem vetjük a szemükre, hogy a pártbizottság üvegtábláját is összetörték

Immár megbékélt lélekkel folytatjuk sétánkat a Köztársaság (Republicii) úton, mindig nyugati irányba haladva, míg nem az alcímben jelölt állomáshoz érünk. A városi közigazgatás székhelyének szomszéd-ságában egy magánház, és az Italia nevű cukrászda áll. Utána egyemeletes, barokk tetejű, a szecesszió jegyeit viselő középület következik. 1913-1914-ben készült a századeleji gazdasági életben kezdeményező szerepet játszó Takarékpénztár rendelkezésére. A többszöri uralomváltás ellenére 1968-tól megőrizte eredeti hivatását: az állami banknak nyújtott székhelyet. Amikor a kommunista hatóságok bevezették a túlzott megyei központosítást, feleslegessé lett a helyi pénzügyi adminisztráció, és 1968-1990 között szőnyegszövődeként szolgált. Az 1992-ben ideköltözött **Mezőgazdasági Bank** visszaadta e ház hagyományos szerepét, rangját.

Ha felnézünk az emeleti ablak magasába, egy fekete márványtáblát pillantunk meg. Segíteni akarván az érdeklődőknek, ide iktatom a pusztuló szöveget:

E hajlékban született 1815. május 8-án

LOVASSY LÁSZLÓ

az 1832-36 országgyűlési ifjúság

egyik vezére és a szabad szó vértanúja.

„Nem halt meg az, aki honának élt!”

Hálás kegyelete jeléül: a Polgári Kör.

Amikor e feliratot 1912-ben megfogalmazták s elhelyezték, még állott a magasított földszintű, nyolcablakos úri lak. A következő évben lebontották, de a táblát szövegváltoztatás nélkül az utód épületre föltették. Most e sorokkal igyekszem e tévéssé vált szöveget kiigazítani. Szent ez a hely, mert innen indult nemzete szolgálatára az az ifjú, aki 21 évesen belevetette magát a szabadságharcot előkészítő politikai küzdelembe. Az osztrák reakció – élén Metternich kancellárral – börtönbe veti a bátor jurátust Kossuthtal, Wesselényivel és társaikkal együtt. A fogság, a brünni (Brno) kazamaták gyötrelmei megzavarták Lovassy ragyogó elméjét. Hosszúra nyúlt élete 1892. január 6-án ért véget az egykor róla elnevezett kis utca mára lebontott parasztházában. Hamvai az Aradi úti temetőben nyugszanak.

A Mezőgazdasági Bank épületét századunk második feléig – a ma is álló egyemeletes „meszes” Bagosi ingatlanát kivéve – földszintes házak hosszú sora követte. Műemlékjellegű nem akadt közöttük. Ne sajnáljuk hát, hogy 1974-1980 között új, négyemeletes blokk sor került a helyükre, így korszerűsítve a főutca képét és otthont nyújtva több száz családnak.

A vásárlási, beszerzési célokkal Szalontára érkezők keressék föl a különféle árut kínáló üzleteket, akiket viszont a középületek érdekelnek, tartsanak velem.

Átlépünk a Köztársaság útja hűvös oldalára, ígérem, itt több látnivaló akad. Az első épület, amely a főtér nyugati szélét is határolja, egy „úri lak.” Eredetileg Ser-Balogh Mihály földbirtokosnak, a századelőn Szalonta országgyűlési képviselőjének a tulajdona. – A kommunista politikai fordulat után e ház jelentősége, társadalmi szerepe megnőtt. 1948 nyara és 1968 februárja között itt székelt az RKP Rajoni Bizottsága; innen irányították a több, mint 70 ezer lakosú Szalonta rajon mezőgazdaságának kollektivizálását, iparának szocializálását, a kommunizmus gazdasági alapjainak lerakását és ideológiai felépítményének erősítését – az emberi és személyi jogok sorozatos megsértése, semmibe

vevése útján. A megyék visszaállítása után a párt- és a városvezetés egyébe olvadt, és székhelyét áttette a városháza emeletére. A megürült, tágas helyiségekbe gyermekek költöztek. Napközi otthonként ma is ők birtokolják.

Ide tartozik annak az elmondása, hogy 1980-ban a napközi udvarán a modern posta- és telefonpalota alapjainak megásásához kezdtek. A fölszerelt, berendezett épületet 1982 májusában adták át rendelkezésére. (Ide tervezését az döntötte el, hogy 1941-1982 között a szomszédos magánházban működött a posta, s így a telefonvonalak átszerelése nem kívánt fölöttebb nagy anyagi ráfordítást. Újabb eredményként 1983 januárjától Nagyszalontát bekapcsolták az országos távhívási hálózatba.

Haladjunk tovább a hűvös oldalon, mert csak a túlsó sarki, két-emeletes épület előtt érdemes megállanunk. Az idősb nemzedék „Nagy Gyula bérház”-ként tartja számon, lévén hogy ez a századeleji polgári fejlődés jellegzetes terméke. Ekkortájt érkeznek nagyobb számban és telepednek le – hosszabb-rövidebb időre – szabadfoglalkozásúak, tisztviselők, értelmiségiek. A szalontai otthonokat viszont nem úgy tervezték, hogy lakókat is befogadjanak. Így vetődik fel a bérházak szükségessége. Nagy Gyula szabómester vállalkozik az úr részleges betöltésére, aki saját földszintes hajléka helyén emeltet „bérpalotát,” amint ezt a szecessziós stílusú épületet emlegették egykor. Hídi nevezetű városi építészünk tervezte, és 1911-1914 között készült el. Földszintjén hat üzlethelyiséget alakítottak ki, az udvarban a tulajdonos és a házmester lakását. Az első emeleten három, a másodikon két család talált kényelmes otthonra.

Az államosítás után a **Szabó Kisiparosok Szövetkezete** rendezte be itt műhelyeit, majd 1963 szeptemberétől 1984 májusáig a Poliklinikát, azaz a **Szakorvosi Rendelő Intézetet** költöztették be. Jelenleg is az egészségügyhöz tartozik, de csak a második emeletet foglalja el a fogászat; az alantak új gazdára várnak.

Az U alakú épület másik szárnya a Kossuth (előzőleg Sindicatelor – Szakszervezetek) utcára néz. Tövében található az 1996-ban megnyílt Pallas-Akadémia könyvesbolt, amely a legváltozatosabb olvasói igényeket is kielégíti. Átellenben a római katolikus plébánia, amelynek fölkeresése alkalmat nyújt ahhoz, hogy e felekezet helyzete felől tájékozódjunk. E hajdúvárost 250 éven át szinte kizárólagosan

reformátusok lakták. A 19. század elején csak 3, Arany jegyzősége idején pedig 15 katolikust tartottak számon, akiket a bikácsi tisztelendő (Bikács-Bicaciu, húsz kilométerre található Szalontától) látott el lelki táplálékkal. A Bach-korszak beköszöntével eddig nem tapasztalt népmozgás következik: tisztviselők, szabadfoglalkozásúak, iparosok és kereskedők érkeznek. Ennek következményeként 1859-ben már 106 „pápastáról” beszélnek a hivatalos iratok. 1863-ban ez a létszám – az éhínség elől ide menekülő kecskemétiak által – tovább emelkedik. Úgy megerősödnek, hogy három év múltán a városháza szomszédságában házat vásárolnak, amit iskolává alakítanak át. A római katolikus felekezeti oktatás az 1866/67-es évtől 1947/48-ig folyamatos volt. 1867-ben itt hangzanak föl az első miseszövegek. Ettől kezdve igen fölgyorsulnak az események, amelynek serkentői a gyarapodó és öntudatosodó hívek, akik áldozatos támogatóra találnak Lipovniczky István nagyváradi püspök személyében. Ő 1870-ben telket vásárol a római hit hajléka számára, majd ennek építési költségeit is viseli, az egyháztagok besegítésével.

Az itt szolgált hét plébános közül *Bánáss László* (1888-1949) főtisztelendő úr emelkedett a legmagasabb egyházi méltóságra; 1945-ben megkapja a veszprémi apostoli kormányzói címet, esztendő múltán pedig püspökké avatják. Városunkban 1937 szeptemberétől 1942 júliusáig tevékenykedett. Sokat tett a katolikus hitélet megújításáért s a felekezetek közötti békességért.

Iktassunk be néhány adatot a római katolikusok létszámának alakulásáról:

1817	6	1857	106
1823	3	1875	617
1840	8	1895	973
1844	15	1905	1 069
1855	65		

1992-ben 1672 magyar hívő mellett 257 szlovák nemzetiségű is ide tartozik, akik többségükben Madarásról (Mădăras) járnak be anyanyelvű miséjükre. Jelenleg a város magyar nemzetiségű lakosságának 8,36 százaléka tartozik a plébániához.

A tárgykor azonossága megkívánja, hogy a kissé távolabb álló templomról itt szóljak. Számára a Nagy Gyula-ház előtti, háromszög alakú, szabadterületet jelölték ki, ami korábban a kispiac helye volt. Az

erősebb katolikus közösségekből idetelepült hívek az általuk ismert, méltóságot árasztó anyaszentegyházak képét hozták magukkal. Ezért eredetileg egy kettős tornyú, Olaszországban honos gótikus, nagyobb befogadóképességű Isten hajlékáról ábrándoztak. 1875-ben kezdtek az alapásához, s ekkor döbbenet tapasztalták, hogy Knapp Ferenc nagyváradi építész szerényebbre méretezte. Egyhajós lett, csupán hátsó karzattal az orgona számára. Tornya előreugró, barokk elemekkel. Négy méternyi magasságban egy kerek, fölötte két, majd egy félköríves, zsalugáteres ablak, végül egy toronyórát sugalló körkeret. A torony vízszintes tagozását erőteljes övpárkányok biztosítják, megszakítva a függőleges lizénákat. Az oldalfalak közepén három-három félköríves nagy ablak, enyhén kiemelkedő szemöldökkel, a széleken egy-egy kerek ablak, közöttük négy lizéna. A benti világosságot az említettek biztosítják; kisebb mértékben az oltárkép jobb és bal oldalán található, színes üvegű ablak. Ma kétszáz ülőhely van benne, de szükség esetén állva közel mégannyi hívó fér el.

A harangokat, az orgonát, a padokat és egyéb egyházi kelléket a megyeszékhelyen ekkortájt kiürített vártemplomból hozták át. Mivel az Isten házának és a városnak védnökéül Szent István királyunkat választották, 1876-ban az ő napján, augusztus 20-án avatták föl, ünnepélyes külsőségek között. Őt ábrázolja a gyönyörű oltárkép, amint térdre hullva Patrona Hungariae előtt, felajánlja neki a magyar koronát. Alkotója Szamosy Elek. A templomot csak nemrég, 1995-ben vették körül védő fallal, kerítéssel, 1996-ban pedig műkőből és márványból készült kereszt állítattott a bejárat elé, amit Szent István ünnepén avatott fel Tempfli József megyés püspök.

Lépjünk vissza a plébániához, mert két szomszédjáról is lenne mondanivalóm. A közelebbi egy háromablakos ház. Arany János ebben húzódott meg családjával 1849 végén, életének legválságosabb időszakában. Ama néhány hajlék közül, ahol szalontai évei során lakott, egyedül ennek állnak az eredeti falai, bár külsejében erősen megváltozott. Utána az egykori Űri Kaszinó következik. A művelődést, nemes szórakozást célul tűző első közösség még 1845-ben, Arany jegyzősége idején és közreműködésével alakult. Folyamatosságról ugyan nem beszélhetünk, de arról igen, hogy a századfordulói polgárosodás bizonyítékeként a jó módú földbirtokosok, gazdatisztek, értelmiségiek és nagykereskedők 1903-ban megépítették vonzó külsejű

székházukat. Itt könyvtár és olvasóterem, társalgó és kártyaterem állott rendelkezésükre. A műkedvelő előadások és felolvasó esték, a családias vacsorák és zártkörű bálak a 150 személyt befogadó nagyteremben zajlottak le, amely napjainkban is a város egyik legszebb ilyen jellegű helyisége.

A hangoskodó kommunisták már 1945-től kisajátították ezt az épületet és szakszervezeti klubbá, székházzá nevezték ki. Az újabb politikai fordulatot követő néhány évi bizonytalan státus után 1994 decemberében **Magyar Ház** lett, ahol az RMDSZ és a MIDESZ ügyintézésén kívül a magyar parlamenti képviselői iroda, a Romániai Magyar Gazdák Szövetsége, az Arany János Művelődési Egyesület, a Kulín György Csillagászegylet, a 3000 kötetes könyvtár, a Romániai Német Demokratikus Fórum egyaránt otthonra talált.

Az előbb említett kőkereszthez visszatérve, tekintetünket röptessük át a túloldalra és kissé nyugati irányba! Egy háromszintes, modern külsejű, fehérbe öltözött épület ragadja meg figyelmünket. Ez a Román Fejlesztési Bank 1998. április 24-én átadott, a legkorszerűbb iroda-technikával felszerelt, helyi kirendeltsége. A politikai fordulatot követő nyolc év során e városban csupán három középületet emeltek. Most ezek egyikében gyönyörködünk. A másodikat, a Peter-iskolát Aradi úti sétánkon keressük fel. A harmadik, a román baptisták temploma. Ez ugyan nem esik utunkba, de akit érdekel, a főúttal párhuzamos Infrăiri-Kálvin utcán, a 40-es szám alatt megtalálja. Innen négy percnyi a séta.

A korábban csupán néhány családot magába foglaló gyülekezet híveinek lélekszáma 1990 után ugrásszerűen megnövekedett. A magánlakásból alakított addigi imaterem elégtelennek bizonyult. Egyesült államokbeli hittestvérek anyagi segítségével – a volt Magyar Házzal átellenben – telket vásároltak, amire öt év alatt fölépítették az 500 lelket befogadó templomukat. Tervét első prédikátora, Aurel Galchiș készítette el, aki korábban építész-mérnökként tevékenykedett. Ünnepeyles felavatására 1998. április 5-én került sor.

Most a bal soron igyekszünk az állomás felé. A földszinten üzletek sorakoznak, fölöttük az 1982-1985 között épített, négyemeletes tömbházak. Egy útelágazáshoz érkezünk. Az 1700-as évek derekán nyugati irányban eddig terjedt a város. Itt temető következett. Napjainkban nyomát sem találni. A V alakú szabadterület autóparkoló. Mi a jobb oldalán továbbra is a Köztársaság (Republicii) úton folytatjuk sétánkat,

többnyire a századfordulón készült polgárházak között, amit helyenként egy-egy üzlet vagy termelőegység szakít meg. Közülük jelentősebb a korábbi Kisipari Termelőszövetkezetből alakult **SAMIX Szövetkezeti-Kereskedelmi Társaság**, amely különféle fehérneműt és fűzfavesszőből fonott tárgyakat állít elő kivitelre. A lakosság számára széles körű szolgáltatást végez. Szemben vele, a 63. szám alatt a kétnyelvű hetilap, a **Szalontai Napló-Jurnal Salontan** szerkesztősége és kiadóhivatala.

Innentől a napos oldalon folytatjuk sétánkat Nagyszalonta legszebb, két-két sor juhar és akác szegélyezte útján. Öt perc múltán elfogynak a lakóházak, mert a **Prodaliment Húsipari Vállalat** munkacsarnokai, hűtői, raktárai, adminisztrációs tömbjei következnek. Termékei – kolbász, szalámi, szalonna, zsír, tőke- és csomagolt hús – Európa sok-sok országába eljutnak. Pedig a kezdet igen szerény volt. Egy évszázada annak, hogy a kereskedelmi érzékkel megáldott Kemény Simon városunkba telepedett. Jövőt és fejlesztési lehetőséget látott a kisgazdagok aprójóság-tenyésztésében. 1895 őszén baromfi felvásárló, hízlaló és értékesítő telepet létesített. Évtized múltán már fiai nevében – Kemény Testvérek – működik a vállalkozás, mégpedig olyan sikerrel, hogy 23 saját vasúti kocsit szállítja a feldolgozott, fagyasztott csirkét, rucát, libát az osztrák és a német piacra. Vagonjaikat az első világháború után is megtartják és belső építkezésbe kezdenek. A család második nemzedékét előbb a zsidótörvény, majd az államosítás sújtja. Léven hogy a gyár nyugati valutát „termelt,” a kommunista érában továbbfejlesztik s a területszerzés érdekében magánházakat sajátítanak ki, sőt egy széles utcát is lezárnak, nem figyelve a környékbeliek érdekeire. Az iparosítás akkori hatalmasságai a környezetszennyezés közösségellenes voltára sem gondoltak, és az „illatot” árasztó részleget nem helyezték városon kívülre.

Átellenben, a 90. szám alatt az **Elméleti Líceum** (Liceul Teoretic) egyemeletes épülete, amely Arany János Gimnáziumként él a köztudatban. Az egykori református „nagyiskola” bemutatásakor említettem volt, hogy korábban a középfokú oktatásnak is ez nyújtott otthont. A társadalmi fejlődés, a tanulási igények növekedése sürgette, hogy a 20. század elején ennek az iparosodó, korábbi mezővárosnak főgimnáziuma legyen. A meglévő schola ehhez kicsinek bizonyult. Másat, a kor kívánalmainak megfelelőt kellett készíttetni. Az iskolaszék földinket, a városháza megtervezőjét, Székely László építészmérnököt bízta meg

ezzel a fontos feladattal. Az.eklektika jegyében fogant főgimnáziumot a magyar Vallás- és Közoktatási Minisztérium ajándékaiként gazdagon felszerelt laboratóriumokkal, szertárakkal gazdagítva 1909 szeptemberében adták át a diákságnak. Az első érettségizőket 1911 májusában bocsátották vizsgára.

Kiváló nevelőinek népes seregéből említsük meg Tatár Balázst, az első igazgatót, dr. Móczár Józsefet, a város második monográfiájának szerkesztőjét, dr. Viski Károlyt és dr. Szendrey Zsigmondot, a néprajz-tudomány kiválóságait; növendékei közül pedig Erdélyi József költőt, Szendrey Ákos kutatót, Kulin György csillagászt, Olteanu Alexandru közíró, Kiss István szobrászt. E felsorolást megalapozottan gazdagíthatnánk a ma élő és alkotó közismert írók, képző- és előadóművészek, pedagógusok, orvosok, mérnökök, természettudósok nevével.

A gimnázium mellett, annak kertjében jelenleg is építkezés folyik: bentlakás készül a környező falvakból autóval, vonattal bejáró diákok számára.

Szomszédságában, az utca vonalától beljebb található a városi strand. 1933 tavaszán létesítették; jelenlegi sorsa bizonytalan.

Ezzel az egykori Népkert bejáratához érkeztünk, amelyet századunk elején azért fásítottak, sétányokkal, virágágyasokkal, padokkal láttak el, hogy kirándulóhely híján vasárnap délutánokon legyen hova kimenekülniük e sík vidéki város lakóinak a porfelhőben úszó utcákból. Fennállásának évszázada alatt nevezték ezt Népkertnek, Parcul Carmen Silvának, majd Parcul Muncitoresc-Munkásparknak. Utóbbit az indokolta, hogy itt zajlottak le a május elsejei népgyűlések. Az évtizedek során e sétányok eltűntek, a szegélyező fákat erősen megritkították; tenisz- és kézilabda-pályáknak, a **Sportszállónak és vendéglőnek**, kispiacnak, sőt tömbházak számára hasítottak ki területéből. Átellenben volt a Vasút utcai temető, amelyet 1920 után már nem használtak; helyén 1967-1982 között egy új városnegyed nőtt ki a földből.

Sétánk végcéljához, a vasútállomáshoz érkeztünk. A Nagyvárad-Fiumei vonal itteni szakaszát 1871. szeptember 14-én adták át a forgalomnak, amely Békéscsabán át haladt az Adria felé. Miután a trianoni határ ezt kettévágta, Arad irányába új sínpart kellett lefektetni, ami 1923-ra készült el. Tekintettel a Kötegyán-Nagyszalonta közötti személyforgalomra, az állomásépület mellett vámhivatal működik. Az új elektrodinamikus forgalmi irodatómbót 1987-ben, a váróteremk bővítését 1989-re fejezték be.

Az, akit a vasúton túli iparnegyed érdekel, egyhamar céljához ér, ha velem tart. Az észak felé nyíló Mărășești utat tömbházak szegélyezik, majd jobb felől a butángáz- és gázolajtelep, kereskedelmi raktárak, a helyi földgáz elosztója, bal felől az egykori villanytelep, ma a **RENEL Vállalat** kirendeltsége. A vasúti átjárón túllépve a Geszti úton (Calea Ghestului) a szén- és tüzfifa, az építőanyagok lerakata; ezt követi az 1973-ban létesített **Gyapotszövöde**; szomszédai a Tenkei úton már szóba hozott **Metalul-Mesa Fémfeldolgozó Vállalat** kovácsműhelyei. A cég termékei széles skálát ölelnek föl a kalapácstól a személygépkocsikhoz csatlakoztatható teherutánfutóig, lakókocsiig. Az iparnegyed egységét az **Állatfelvásárló és Értékesítő Kft.** (a volt ORACA) irodái, istállója bontja meg. Az ún. szebeni típusú szalámi szalontai telepének ünnepeles átadására 1976. július 1-jén került sor. Az itt készült kolbász és szárazszalámi itthon és külföldön egyaránt keresett cikk. A Geszti út végső, egyben legrégebbi ipari létesítménye az **Avicola Aprójószágfeldolgozó**. A helybeliek Sándor-telepként emlegetik, mert eredeti, kezdetlegesebb állapotában ez Kemény Sándor csirkenevelője volt.

Az aszfaltozott út itt elfogy a lábunk alól. A lustán folydogáló Kenderér hídján áthaladva jobbra a Testhalom, az 1958-as régészeti ásatás telepe; távolabb a hajdúk győzelmét hozó, 1636. október 6-i csata színhelye. Öt-hat kilométer után a Bíró-bánya nevű határrész és kistelepülés, amely utóbb az Állami Gazdaság tulajdona volt. Azonban a közelben fekvő Geszt falut már nem kereshetjük föl, mert itt vonul az országhatár. Arany János de sokszor végigmérte ezt az utat 1851-ben – olykor gyalog –, amikor Tiszáék Domokos fiát tanította.

Végig az Aradi úton

Ha már nyugati irányba nem mehetünk, ismerkedjünk meg a város délnyugati negyedével. Ehhez térjünk vissza ama háromszög alakú autóparkolóhoz, amelyről megjegyeztem, hogy valaha eddig terjedt Szalonta. Az útjelző tábla eligazít: Arad 80 km. Egyelőre nem kívánunk a Maros partjáig szaladni, de az irányítást megköszönjük. Az első látnivaló a napos oldalon emelkedő, kiegyensúlyozott arányú román templom. Eredetileg a kis számú görög katolikus gyülekezetnek épült a város költségén. Alapkövét 1933 őszén tették le, fölszentelésére pedig négy év múltán, 1937-ben került sor. Megtervezése, kivitelezése Kiss Mihály helybeli építész dicséri, aki – az elvárásnak megfelelően – a Regátban honos, tájainkon tudatosan terjesztett brâncoveni stílusban alkotta meg művét. A templomot és a két kis dísztornyos kerti bejáratot összekötő, félköríves oszlopsor különös szépséget és egyediséget biztosít az egész építménynek. Látszólag nagyobbá is teszi. Az ikonosztáz és a freskók a szilágysági Tasnád községből meghívott Keresztesi Sámuel dicsérik, a trónszerű székeket és a többi famunkát Tóth Imre helybeli asztalos műhelyében készítették. Azóta, hogy a Román Kommunista Párt 1948-ban a görög katolikus egyházat hatalmi szóval megszüntette és beolvasztotta az államegyházba, itt is görögkeleti rítus szerint folynak az istentiszteletek.

Átellenben, a fák mögött a nagyon is világi hatalomnak, a **rendőrség**-nek a székhelye. Ez az épület eredetileg szolgabíróság volt, s a századfordulótól innen irányították Szalonta járás közügyeit. A főszolgabírók hosszú sorából az írói talentummal megáldott Nagy Márton neve máig fennmaradt; 1885 és 1919 között városunk lakója, s egy ízben a Szalontai Lapok főszerkesztője. Az első uralomváltást követően a Pretura veszi át elődje működési körét, majd miután bevezetik a proletárdiktatúrát, a jogfosztás és az elnyomás legkíméletlenebb szerve, a milícia és a szekuritáté telepedik ide.

A 21. számú ház előtt ismét érdemes megállanunk. Stílusa, díszítése századfordulói eredetre vall. Az 1889-ben létesült Fekete-Körösi Ármentesítő Társulat székhelyének épült. Ez a szervezet foglalkozott az erek szabdalta, mocsarak tarkította szalontai határ vadvizeinek

mederbe terelésével, elősegítve a legelő s a szántóterület megnövelését. Napjainkban a **Vízügyi Igazgatóság** helyi kirendeltsége nagyobb feladatkört lát el, hiszen a kezdeti 60-80 km helyett ezer hossz-kilométernyi csatornára, érre ügyelnek.

Két porta után a város legújabb középülete elé érkezünk. Telkét Veress Károly ácsmester, a Csonkatorony tetőszerkezetének megalkotója adományozta egykor a református egyháznak. 1996-ban a holland állam és a Peter család anyagi segítségével köszönhetően, Mikló Ferenc parókus lelkész irányításával itt a szellemileg hátrányos helyzetű gyermekek számára kiegészítő iskolát létesítettek. A Hollandiából kapott tervet földink, **Lantos Tibor** műépítész alkalmazta a helyi követelményekhez. Ünnepélyes megnyitására 1997. május 31-én került sor. A helyiségek berendezéséről, a modern taneszközökről szintén az említett család gondoskodott.

Innen nem messze, az Aradi út derékszögben délnek fordul. Jobb oldalán az 1989 és 1996 között épült tömbházak bokra, amely a Demokrácia tér (Piața Democratiei, korábban 6 Martie, azelőtt Baross tér) jelentős hányadát foglalta el a zöldövezetből. 1966-ban bal sarkában szorítottak helyet a **PECO benzintöltő állomás**nak. A mögötte futó széles út a Füveskert nevű külvárosba vezet. Az elején jócskán akad látnivaló. Ilyen a már megismert Metalul **fafeldolgozó részlege**, szomszédságában az 1961-ben épült **kenyérgyár**, majd a **Városi Gazdálkodási Vállalat**, átellenben a **Mobilsal Bútorgyár** hatalmas munkacsarnokai, ahol félezernyi dolgozó exportra termel. De maradjunk a bal soron! A **Vicom Kft.** lábbelit állít elő; az 1971-ben létesült Viitorul Kisipari Termelőszövetkezetből, az ún. „papucsgyár”-ból alakult át. Ezt a Mierlei, újabban Regele Ferdinand utca 12. szám alatt a **Samix Kft. autójavító, lakatos és kosárfonó műhelyei** követik. No, de térjünk vissza az Aradi útra!

A „kalapácsnyélgyár” után a 39. szám alatt a **tűzoltó alakulat**. 1911-ben székhelyük a csendőrség számára épült, őket követték a zsandárok (jandarmeria), 1948-tól pedig Szent Flórián katonái. Most átkelünk Szalonta kicsi folyóvizének cementhidján. Alattunk valami szürkés, zavaros lé folydogál. Ez az Arany által is megénekelt Kölesér. Vízének egykori bőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a 17. században az erdélyi fejedelmek vámszedési jogot adományoztak a hajdúknak e

„folyón.” Ha Ovidius mai állapotát szemlélné, bizonyára felkiáltana: Sic transit gloria mundi!

Balra tekintve négy békés családi otthont látunk egymás mellett sorakozni. Mit sem sejtetnek a 19. századi romantikus múltból, amikor a Kajla kocsmá, a futó betyárok fészke terpeszkedett helyükön. Közülük Arany Jankó és Fábíán Pista volt a híresebb, jobban mondva: hírhedtebb. Utóbbit – állítólag – a közeli Akasztódombon végezték ki. Azonban az itt termett népballada és számtalan monda nevét örökidőre megőrizte.

Jobbra egy aszfaltozott út nyílegyenesen Sarkadra, azaz Magyarországra vezet. Bő félszázadon át az ezt keresztező országhatár mindenféle közlekedést és közeledést lehetetlenné tett. Az úttestet gaz verte föl. A két ország külügyminisztériumának szót értése eredményezte a határ megnyitását 1996 júniusában. Jelenleg gyalogos, kerékpáros, gépkocsis, autóbuszos személyforgalmat engedélyeznek. Az árúszállításhoz szélesebb műútra van szükség.

A Sarkadi út (Cal. Șarcadului) elejének jobb oldalán az 1912-1913-ban emelt Méntelep épületei sorakoznak. Manapság a szalontai **katonai egység** és a román tanítási nyelvű **Mezőgazdasági Líceum** osztozik a régi és új épületeken. Mögöttük az 1920 után kialakított kolónia, a Belényes környékéről telepítettek kertesházai.

Az út bal széléig nyúlik ki a temető, amelyről kissé később kívánok szólni. Ellenben a zsidó temető bejárata erre néz. A gondozott sírok között a haláltáborokban elpusztított 472 izraelita nevét megőrkítő emlékműre bukkanunk **Fux Pál** helybeli születésű képzőművész tervezte 1947-ben.

Visszatérve az Aradi útra, csakhamar a keresztény-keresztyén temetőhöz érkezünk. 1917 júniusában nyitották meg és az első években exhumálták, a Vasút utcáról áthozták a jeles személyiségek földi maradványait. A főbejárattól jobbra **Szél Kálmánné Arany Juliska**; mellette **Zilahy Lajos** írónk édesapjának, majd **Lovassy Lászlónak** a sírja. A temető közepe táján lévő három, felíratos obeliszk a szovjet, a magyar és a román katonák hősi halálára emlékeztet.

Búcsúzzunk a végső nyugalom kertjétől! Még egy fél utcasor és következik a kétnyelvű várostábla. Itt balra tekintve új épületek, istállók, malmok és magtárak tűnnek a szemünkbe. Ez a korábbi Mezőgazdasági

Termelészövetkezetnek, a mai **Agrinsal Kft.**-nek a központi tanyája. Az építkezés dandárja 1968-tól 1985-ig folyt. A műút jobb szélén a „kiserdő” üde foltot varázsol a „nagyhatár mező” unalmába. Az autós turisták itt árnyas pihenőre lelnek, túloldalt pedig a **MOL üzemanyagtelepe**, ahol még alkatrészeket, sőt emléktárgyakat is vásárolhatnak.

Ezzel sétánk véget ért. Ismertetőm jelenünk gyökereit és mai valóságunkat kívánta bemutatni. Olyan múltat idéztek e fejezetek, amelyekre lehet és kell is jövőt építenünk, amelyek erősítették önbecsülésünket s a hely szelleméhez fűződő érzéseinket.

Szeretném remélni, hogy akik velem tartottak, lelkükben sokáig megőrzik e bihari kisváros akácos, vadgesztenyés utcáinak sajátos hangulatát, emlékezetükbe pedig a műemlékek és szobrok képét.

Könyvészet

- Arany János összes művei. I-XVI. Bp. 1951-1982.
- Bordás László: **Nagyszalonta város temetőinek monográfiája.** (Kézirat az Arany Múzeumban, Nsz.)
- Borovszky Samu: **Bihar vármegye és Nagyvárad.** Bp., 1901.
- Dánielisz Endre: **Arany-émlékek Nagyszalontán.** Buk. 1984.
- Dánielisz Endre: **Szalontai séták.** Nagyvárad, 1993.
- Dánielisz Endre: **A Szepességtől Szalontáig.** Nagyvárad, 1994.
- Dánielisz Endre: **A szalontai iskolák története.** Nagyvárad, 1998.
- Erdélyi József: **A harmadik fiú.** Bp. 1942.
- Hadady Imre: **Polgármesteri jelentés 1941-ről.** Nsz. 1942.
- Hajdú-Moharos József: **Partium.** Nagyvárad, 1997.
- Jakó Zsigmond: **Bihar vármegye a török pusztítás előtt.** Bp. 1940.
- Kenéz Ferencné: **Napló 1911-1948.** (Kézirat az örökösnel Nagyszalontán)
- Kiss Gábor: **Erdélyi várak, várkastélyok.** Bp. 1990.
- Küllös Imola: **Betyárok könyve.** Bp. 1988.
- Kovácsné Bíró Gizella: **Potențialul geografic al orașului Salonta și al împrejurimilor.** (kézirat a szerző és a Polgármesteri Hivatal tulajdonában)
- Móczár József dr. szerk.: **Nagyszalonta 1606-1906.** Nsz. 1906.
- Nébel Ábrahám dr.: **Jubileumi emlékkönyv a szalontai izraelita hitközség megalakulásának évfordulójára.** Szalonta, 1936.
- Rozvány György: **Nagy-Szalonta mezőváros történelme. I-III.** Gyula-Nagyszalonta, 1870-1892.
- Sáfrán Györgyi dr.: **Arany János és Rozvány Erzsébet.** Bp. 1960.
- Sinka István: **Fekete Bojtár vallomásai.** Bp. 1943.
- Szathmáry Béla: **A nagyszalontai régi vegyes ipartársulatok és a nagyszalontai ipartestület története.** Nsz. 1912.
- Szathmáry Katalin dr.: **Szalonta közegészségügyének másfél százada.** (kézirat a szerző és a kórház tulajdonában)
- Szendrey Zsigmond szerk.: **Nagyszalontai gyűjtés.** Bp. 1924.
- Zilahy Lajos: **Családi levelesláda.** In: **Valamit visz a víz.** Bp. 1976

KÖZSZOLGÁLTATÁSOK

Közérdekű intézmények

Polgármesteri Hivatal	Köztársaság út 1.	Tel: 370-419 371-643 372-385
Rendőrség - városi	Aradi út 22.	Tel: 371-663
- vasúti	Vasútállomás	371-430
Tűzoltóság	Aradi út 39.	Tel: 371-112
- vészhelyzet		981
Postahivatal	Köztársaság út 4.	Tel: 371-212
- táviratfeladás telefonon		370-584
Országgyűlési képviselő irodája	Kossuth 16.	Tel: 372-723
Pénzügyőrség	Köztársaság út 1.	Tel: 372-537
Vámhivatal - vasúti	Vasútállomás	Tel: 371-851
- közúti	Sarkadi út	372-882
Pénzváltás - Kereskedelmi Bank	Köztársaság út 1.	Tel: 372-484
- Mezőgazdasági Bank	Köztársaság út 5.	Tel: 372-353

Közlekedés

- Nemzetközi - vasút: Nagyszalonta-Kötegyán, Békéscsaba között naponta három ízben motorosvonat.
- közút: Nagyszalonta-Gyula között naponta két ízben a Körös Volán autóbusza, Nagyszalonta-Békéscsaba között naponta egy-egy ízben három helybeli vállalat autóbusza indul kora reggel.
- Hazai távolsági - vasút: naponta tíz pár vonat Nagyvárad, illetve Illye, Arad felé. Közülük két pár gyorsvonat.
- Tudakozó: Tel: 371-014
- közút: a vidéki járatok a vasútállomás elől indulnak. Tudakozó szolgálatuk van, telefonjuk nincs.
- A helyi autóbuszjárat szünetel. Taxiállomás a Városházával szemben.

Benzinkutak

- Uniromex Kft., MOL** érdekeltségű egység
az Aradi út végén, a várostáblán túl. Tel: 372-809
Nyitva tartás folyamatos. Mindenféle üzemanyagot
forgalmaz: ólommentes benzin, gázolaj, kenőanyagok,
külső- és belső autókerek-gumi, pótalkatrészek.
Az utasok számára kávézó és emléktárgyak.
- PECO-Bihor Kft.** Demokrácia tér Tel: 370-609
Folyamatos kiszolgálás. 98-as ólmozott benzin, gázolaj,
kenőanyagok.
- Petro-Crișana Oil Kft.** Sarkadi út, a vámtól 1 km. Tel: 371-598
Folyamatos kiszolgálás. Pihenő hely; bár, étterem.

Szállás, étkezés

- Hotel, restaurant SPORT** szálló és vendéglő
Köztársaság út 98. Tel: 372-787
Elszállásolható 20-25 személy 2-4-6 ágyas szobákban.
Közös mosdó, tus, meleg víz. Közös WC.
Saját éttermében napi háromszori étkezés, előzetes
bejelentésre.
- Günther Kft. vendéglő és büfé.** Hajdúk tere (volt Tó) 2. Tel: 372-245
Magyaros konyha, előzetes bejelentéssel.
- Fausto's Kft. kávézó és büfé** Szabadság tér 21. Tel: 372-891
Olasz jellegű ételek.
Nyitva naponta 7.30 és 22 óra között.
- Hami-Bár Kft. - Pizza-House** Köztársaság út 11.
Változatos hazai és külhoni ízek.
Nyitva naponta 9-23 óra közt.
- Itália cukrászda és fagyfaltozó** Köztársaság út 3. Tel: 372-315
Kiszolgálás a teremben és a szabadban.
- Stars-cafe, Rova Kft.** Szabadság tér 2. Tel: 372-367
Gyorsbüfé, üdítők, tészták.
Nyitva naponta 6.30 és 0.30 óra között.

Egészségügy

- Kórház, folyamatos ügyelet Cantacuzino
(volt Spitalului) u. 2-4 Tel: 371-741
- Mentők ugyanott Tel: 961

Gyógyszertárak

- Farmsal Impex Kft.** Köztársaság út 9. Tel: 371-206
A legellátottabb és a központban lévő gyógyszertár.
Nyitva hétköznap 8-17, szombaton 9-11 óra között.
- Dial Kft.** Köztársaság út 131 Tel: 372-206
A vasútállomás közelében.
Nyitva naponta 8-16 óra között.
- Salplafarm Kft.** Bolyai (volt Măgurei) u. 3. Tel: 372-151
Hétköznap nyitva 10-13 és 17-20 óra között.
Szombaton 10-12-ig
- Tehnofarm Kft.** Arany János u. 20.
Hétköznap nyitva 16-18 óra,
és szombaton 10-13 óra között.

Művelődés, szórakozás

- Arany János Emlékmúzeum** Szabadság tér 4. Tel: 371-157
Nyitva külön nyári és téli órarend szerint. Hétfőn zárva.
- Képzőművészeti kiállítóterem** - az udvarban.
- Városi Művelődési Ház** I. Maniu u. 10. Tel: 371-251
- Magyar Ház** Kossuth
(volt Sindicatelor) u. 16. Tel: 372-200
Itt találtak otthonra a következő intézmények: RMDSZ,
MIDESZ, Arany János Művelődési Egyesület,
Romániai Magyar Gazdák Egyesülete, Kulin György
Csillagászklub, Színház- és kiállítóterem.
- Teodor Neș Városi Könyvtár** Szabadság tér 4. Tel: 371-157
Vasárnap zárva
- Arany János Könyvtár** Kossuth u. 16. Tel: 373-220
- Pallas Akadémia Könyvesház** Kossuth u. 7. Tel: 373-197
- Szalontai Napló – Jurnal Salontan**
Köztársaság út 63. Tel: 370-534

KÉPEK
a régi és a mai Nagyszalontáról

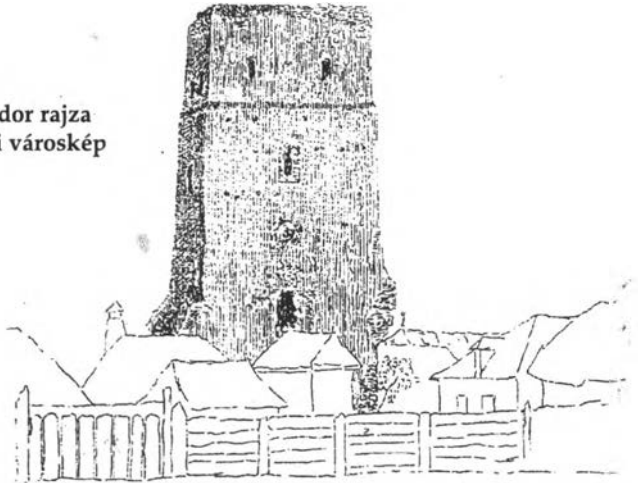
A RÉGI SZALONTA

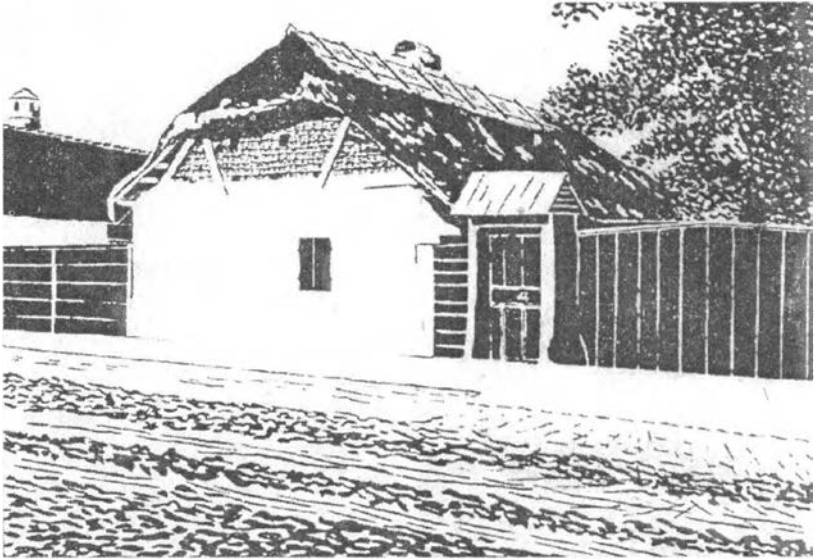

Bocskai István,
a városalapító fejedelem

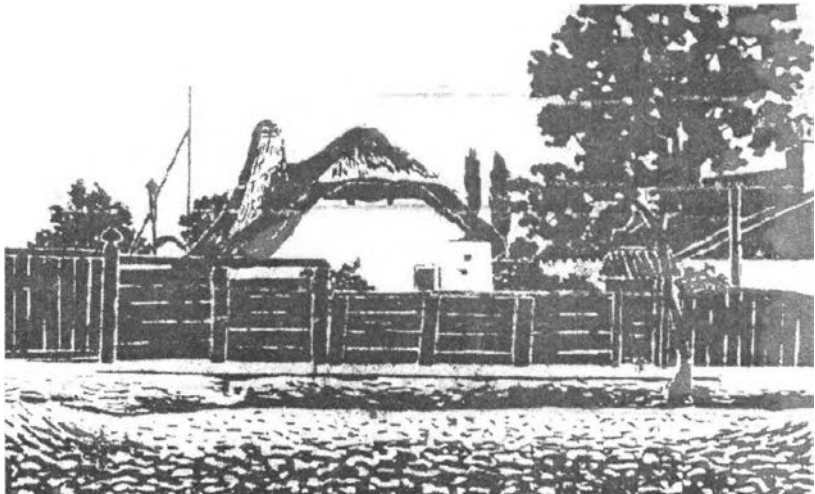

Petőfi Sándor rajza
a legrégebbi városkép

Nádfedeles parasztház a 19. századból

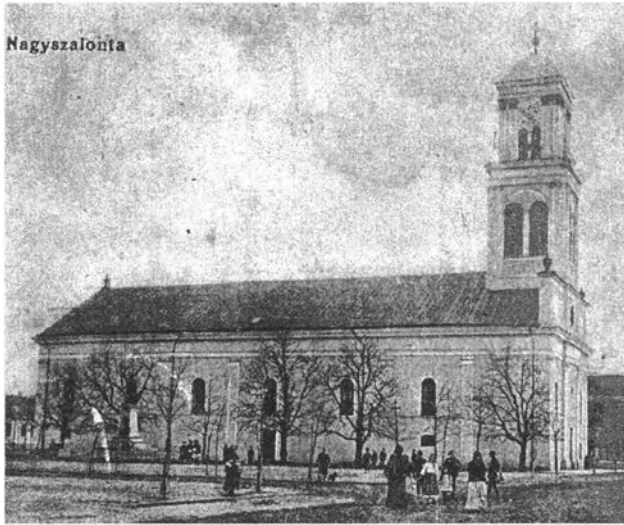
Ehhez hasonló lehetett Arany János szülőháza

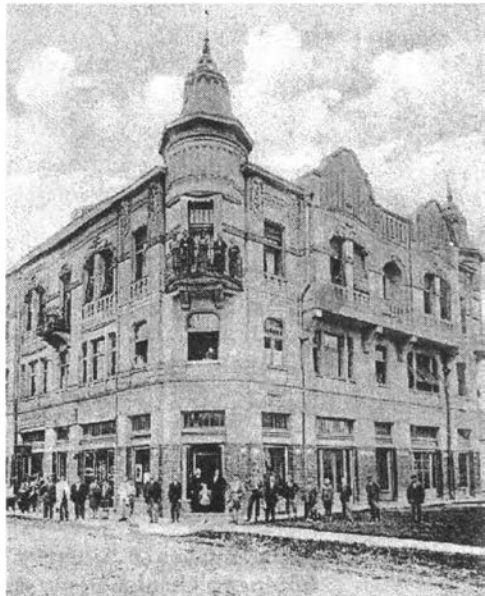
Egykor híresek voltak a szalontai fazekasmesterek

Vásár Szalontán 1910-ben. A háttérben balra az izraelita templom,
középen a Csonkatorony, sarkon a Róth-ház

A református templom és a főtér délnyugati sarka

A Nagy Gyula bérház
1914-ben

ÚJABB FELVÉTELEK

A Csonkatorony-
Arany Múzeum
és az Arany-palota

A múzeum bejárata,
fölötte a költő szobra

Arany János új szobrát
1992-ben avatták fel

A „fekete bojtár” 1997-ben
végre hazatért
a szalontai pusztákra

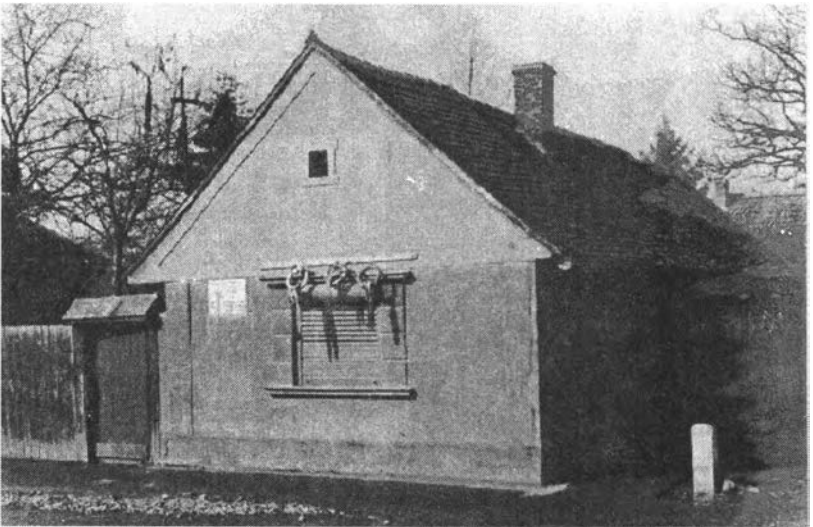
Kossuth Lajos emlékműve
a megismétlődő ünnepek
színhelye

Nagyszalonta első köztéri szobra
az ártézi kút dísze

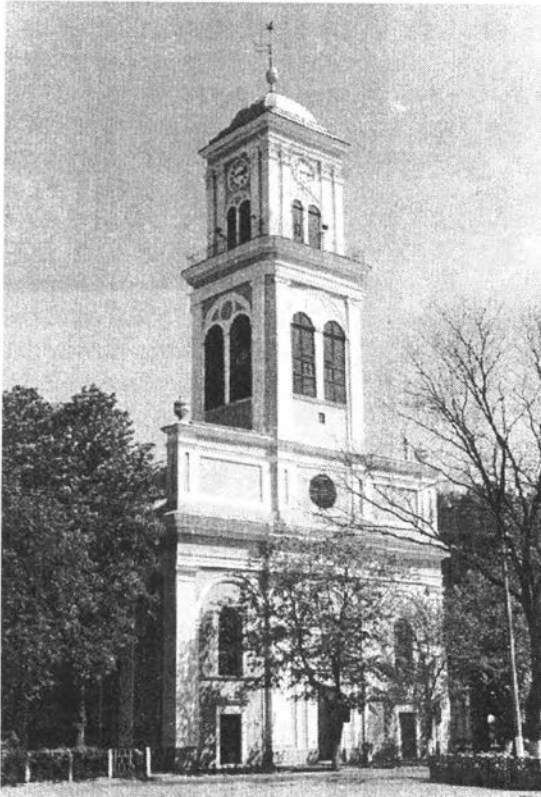

Az Arany-portán álló későbbi ház

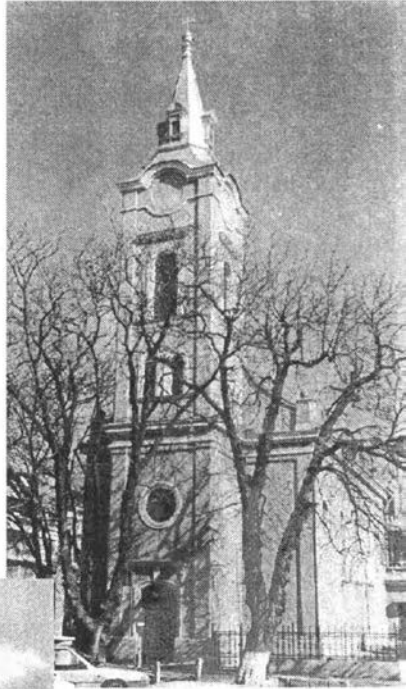
Sinka István szülőházát márványtábla jelöli

Zilahy Lajos szülőháza
1957-beli állapotában

A református templom
1750-1755 között épült

**A római katolikusok templomát
1876-ban, Szent István ünnepén
szentelték föl**

**Görögkeleti templom
a főter keleti során**

Az Aradi úton görög katolikus templom épült

Baptista imaház
a Váradi út sarkán

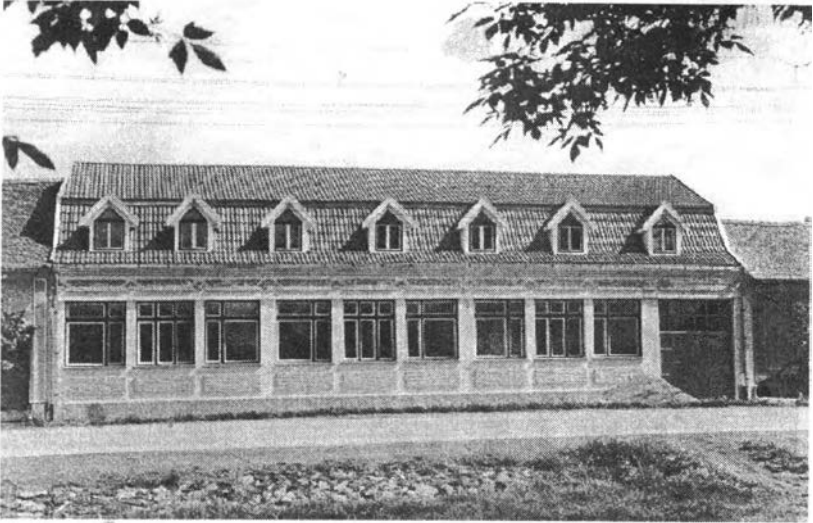

A „nagyiskola”
sok helyi híresség alma matere

Az Arany János Főgimnázium ma elméleti líceum

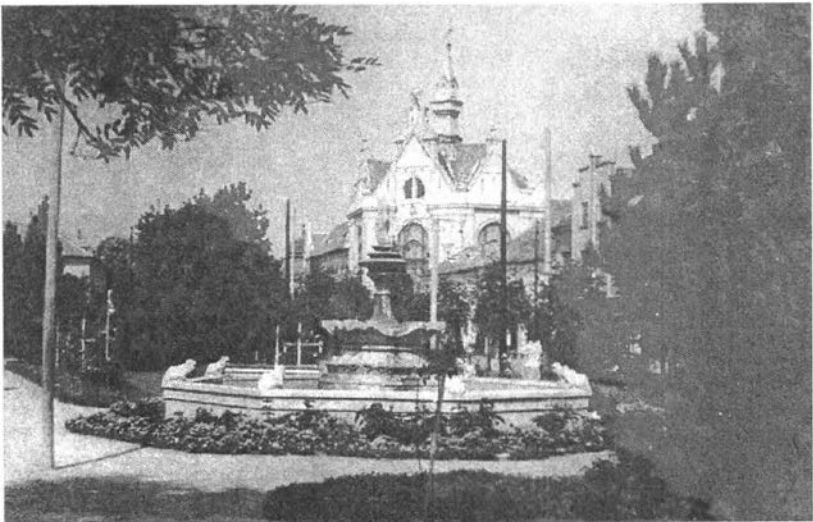
A református Peter-iskola 1995-1997-ben épült

A főtérr napos oldalán a volt Központi Szálló

A bank épülete 1913-1914-ben is díszére vált a városnak

A központi park, előtérben a szökőkút, háttérben a városháza

A költő leányának szülőföldje
nyújtott végső nyugalmat

„Életéről a történelem beszél,
Áldás és béke dicső emlékezetén”.

Ezüstnyárfák
a Kölesér partján

„Ösztövér kútágas
hórihorgas gémmel
Mélyen néz a kútba
s benne vizet kémel...”

Tartalom

A város és környékének bemutatása	3
Geológiai és földrajzi adatok	4
Népessége	6
Művelődés	7
Pillantás a múltba	8
SZALONTAI SÉTÁK	
A Fő tér keleti sora	23
A Fő tér délkeleti sarkán	27
A Fő tér déli sora	30
A református templom és szomszédai	35
A szalontai partikula	41
Halhatatlan szülötteink bölcsőhelyeinél	44
A Fő tér napos oldala	48
Végig a Váradi úton	51
A városházától a vasútállomásig	55
Végig az Aradi úton	65
Könyvészet	69
Közszolgáltatások	70
Képek a régi és a mai Nagyszalontáról	73
A kötet kiadásának támogatói	92

E kiadványunk megjelenéséhez nyújtott segítségükért köszönetet mondunk az alábbi nagyszalontai vállalatoknak és családi vállalkozásoknak:

S.C. Avicola S.A.
S.C. Uniromex S.R.L.
S.C. Isafe Com. S.R.L.
S.C. Noemi Impex S.R.L.
S.C.C.A. Samix
S.C. Gospodarul-Gazdabolt
S.C. Murani S.R.L.
S.C. Engirom Pred. S.R.L.
S. C. Autoflex Comert S.R.L.
S.C. Ben-Ist S.R.L.
S.C. Italiana S.R.L.
S.C. Samuel-Service S.R.L.
S.C. Trial S.R.L.
S.C. Baco Prod. S.R.L.
S.C. Carotrans S.R.L.
S.C. Berill Prest. S.R.L.
S.C. Csordás Transport S.R.L.
S.C. Degal S.R.L.
S.C. Hami-Bar S.R.L.
S.C. Simonyi S.R.L.
S.C. Saltimplast Exim. S.R.L.
Széll Lajos családi vállalkozás
S.C. Verfortex S.R.L.
S.C. Wagner et Wagner S.R.L.
S.C. Autofer-Rol S.R.L.
S.C. Esivy Com. S.R.L.
S.C. Fajó Exim S.R.L.
S.C. Gyöngy Impex S.R.L.
S.C. Martyber S.R.L.
S.C. Renova S.R.L.
S.C. Deák Com. S.R.L.

Külön elismerésünk és köszönetünk Nagy Árpád gondnoknak e könyv megjelenetése érdekében végzett fáradhatatlan munkájáért.

Mikló Ferenc
ref. lelkész

S.C. AVICOLA S.A. - RT.

Nagyszalonta Geszti út 7. Str. Gestului nr. 7 Salonta

Telefon: (059) 370 572 Fax: (059) 370 603

Forgalmaz:**BAROMFIHÚST**

Fejes-lábas csirkét
 Csirkehúst fej és láb nélkül
 Csirkecombót
 Csirkeaprólékot
 Zúzá, szívet
 Csirkemellet
 Csirkemájat
 Tyúkhúst
 Csirkefejet és lábat
 Tojást
 Napos csibét

Termékeinket az állomás negyedben levő ABC üzletünkben forgalmazzuk. Kaphatók továbbá disznóhús, húskészítmények, felvágottak, tejtermékek, pékáruk, üdítők, édességek, kozmetikumok, italok és dohányárúk.

Nyitva tartás:
 naponta 7-18
 szombaton 7-12

Produce și livrează**CARNE DE PASĂRE**

Pui cal. I cu cap și picioare
 Pui griller
 Pulpe pui
 Tacâm pui
 Pipotă și inimi pui
 Piept pui cu os
 Ficat pui
 Carne de găină
 Capete și picioare
 Ouă consum
 Pui de o zi

În magazinul nostru din Zona Gării

deschis: zilnic între orele 7-18;
sâmbătă 7-12

se pot cumpăra pe lângă produsele firmei noastre: carne de porc, preparate, mezeluri, lactate, produse de panificație, răcoritoare, dulciuri, cosmetice, băuturi alcoolice și țigări.

A DISCONT, mint kereskedelmi egység 1995 nyarán jelent meg Nagyszalonta kereskedelmi palettáján két magáncég társulása nyomán. Az első három évben nagykereskedelmi egységként vált városunk egyik legdinamikusabban fejlődő vállalkozásává.

1998 nyarától egy kiskereskedelmi egységgel is bővült a Discont szolgáltatásköre

SALONTA str. ARADULUI nr. 52/A

Tel: 059/372396

Fax: 059/372892

A nap minden órájában várjuk Önt:

- gazdag kínálattal
- méltányos árakkal
- előzékeny kiszolgálással.

**HA NAGYSZALONTÁN JÁR
TÉRJEN BE HOZZÁNK!**

S.C. **RONA IMPEX** S.R.L.
KERESKEDELMI és SZOLGÁLTATÓ KFT.

Salonta P-ța Libertății nr. 22 Tel: 0040 59 372 744
Nagyszalonta Szabadság tér 22. Fax: 0040 59 370 576

A MEILINGER TESTVÉREK

a lakosság figyelmébe ajánlják
a következő szolgáltató egységeiket:

- MOL üzem- és kenőanyag lerakat;	}	- az Aradi úti
- tápszergyár; termékek állatok részére;		városbejáratnál
- asztalosmunkák rendelésre;		- Malom tér 1.
- mérték utáni női- és férfiszabóság.		- Szabadság tér 22.

TISZTELJEN MEG ÖN IS ÉRDEKLŐDÉSÉVEL!

BEN - IST IMPEX Kft.

Nagyszalonta, Aradi út 56. sz.
Telefon: 059 372 737

PAPÍRBOLTI KÍNÁLATUNK:

- típusnyomtatványok,
- tanszerek,
- játékok,
- sportszerek és szabadidős cikkek.

RENDELÉSRE KÉSZÍTÜNK:

- pecsétnyomókat,
- névjegykártyákat,
- illetve faházakat.

Sokéves gyártási tapasztalatunkkal állunk az Önök rendelkezésére:

1. Vonóhorgokkal, több mint 60 típusú gépjárműre raktárról, valamint egyedi megrendelésre;
2. Utánfutó-tengelyekkel és kapcsoló-fejekkel, mechanikus ráfutófékes, vagy féknélküli, szőlő vagy ikertengelyes kialakításban, több mint 7 féle tengelytípus 300 kg-tól 3000 kg-ig.

S.C. AUTOFLEX S.R.L.
Ro. 3650 Salonta, Str. Muncii-nr. 58
Tel/Fax: 059 372 528

IMPRIMSAL Kft.

és

ITALIA cukrászda

3650 Salonta, Muncii utca 24. sz.
Telefon/Fax: 004 059 372 315

Tevékenységi körei:

- nyomdaipar
- cukrászlaboratórium és cukrászda
- libanevelés és -feldolgozás
- libatoll-felvásárlás és -feldolgozás
- import, export tevékenység.

GYÖNGY KFT.

Nagyszalonta,
Republicii u. 27-29. sz.

a következő árucikkeket
ajánlja kedves
vásárlóinak:

- rövidáru
- kötöttáru
- textiláru
- lábbelik
- készruhaféleségek
- papíráru
- tévé - rádió és egyéb
elektromos cikkek.

ÁRAINK MÉLTÁNYOSAK

**Köszönjük,
ha nálunk vásárol!**

S.C. BACO Prod. S.R.L.

nagybani kereskedés

*Élelmiszerek, különböző italok,
üdítők, felvágottak, édességek,
fűszerek, gyümölcsök, zöldségek
és ami szem-szájnak ingere
a legolcsóbb áron,
nálunk!*

Nagyszalonta, Toldi u. 18. sz.
Telefon: 371 104

Nyitva 6.00-22.00-ig
Vasárnap 7.00-13.00-ig

*Szeretettel várjuk kedves
vásárlóinkat!*

**Köszönjük, hogy nálunk vásárolt!
a BALOGH-cég**

S.C. CSORDÁS TRANS KFT.

Nagyszalonta, Coşbuc u. 34/A Telefon: 371 588

***Személyszállító autóbuszunkkal hétfő kivételével
a hét minden napján nemzetközi járatot forgalmazunk
Nagyszalonta és Békéscsaba között.***

Indulás 3.45-kor a városközpontban levő buszmegállóból (volt Zöldfa vendéglő). Visszaindulás délután 13.30-kor a békéscsabai piaci parkolóból.

Havonta egyszer helysorsolás, vagyis a nyertes ingyen utazhat.

Ha kényelmesen és kedvező áron akar utazni, kérjük válassza a
CSORDÁS buszt.

Köszönjük, hogy velünk utazott!

S.C. **FAJO EXIM** S.R.L.
VEGYESKERESKEDÉS

Mottónk: *Ételt s italt s mi jó falat nálunk megkaphat olcsóbban.*
 Á-tól Z-ig mindent megkaphat, *áraink alacsonyak*, a kiszolgálás gyors és pontos.
Szeretettel várjuk kedves vásárlóinkat!

A Fazekas Testvérek

Címünk: Nagyszalonta, Kálvin u. 18. sz. Nyitva tartás: 8-20-ig hétfőtől szombatig, 8-12-ig vasárnap.

S.C. **MURANI** KFT.

Nagyszalonta, Aradi utca 1/A. szám alatti üzletünkben a következő termékeket ajánljuk kedves vevőinknek:

- Építkezési anyagok (betonvas, szögvas, különböző szegek, drótok);
- Vízvezeték-szereléshez használatos anyagok (csapok, csaptelepek, kádák, padlócsempe);
- Villanszereléshez szükséges anyagkellékek;
- Különböző olaj, por és autófestékek hígítókkal, ecsetek, meszelők és egyebek;
- PVC-anyagból készült szőnyegek;
- Különféle szerszámok és kulcskészletek;
- Ajtó, ablak vasalások és külfönte záruk;
- Különte fűtési eszközök, cserépkályha és tartozékai;
- Különte tisztítószeret;
- Ásók, kapák, gereblyék, lapátok kertészkedőknek.

Minőségi áruinkat elfogadható áron forgalmazzuk!

KERESSEN FEL MINKET! JÓL JÁR, HA NÁLUNK VÁSÁROL.

Nyitva tartás naponta 8.30-18.00-ig; szombaton 8.30-14.00-ig. Telefon: 372 550

A nagyszalontai „**SAMIX**“ szövetkezeti részvénytársaság elődjei még az 1950-es évek elején jöttek létre. Jelenlegi formájában 1992-ben alakult és 515 taggal működik.

Főbb tevékenységeink:

- konfekció ágazatunk - ahol főképpen női blúzokat és férfi ingeket termelünk döntő hányadban külföldi megrendelésre;
- fűzfavesszőből készített fonott termékeink (piaci kosarak, tálcák és egyebek) német piacra kerülnek;
- asztalosipari termékeink (kerti és belső dekorációk) ugyancsak a német piacon találnak vevőre;
- lakatosipari és fémgforgácsolási egységeink a környék vállalatainak és a lakosságnak végeznek hasznos szolgáltatásokat;
- a lakosság részére egy sor szolgáltatást végzünk, mint: autószerviz, vegytisztítás, kelmefestés, építőipari szolgáltatások, női és férfi fodrászat, kozmetika, női és férfi szabóság, fényképészet, órajavítás, kulcsmásolás és egyebek;
- kiterjedt a kiskereskedelmi hálózatunk, ahol tíz egységben forgalmazunk különféle, a lakosság által igényelt árukat.

Amennyiben a fentebb leírtak felkeltették érdeklődését, úgy kérjük látogasson meg bennünket és legyen a partnerünk.

Címünk: Salonta, str. Republicii nr. 46; Tel/fax: 059 371 003

S.C. SIMONYI IMPEX KFT.

Nagyszalonta, Vasút utca (Republicii) 106. szám; Telefon: 371 713

A vasúti állomás melletti üzleteinkben a következő szolgáltatásokat ajánljuk:

- ◆ Fabódénkban: kávé, üdítők, édességek és egyebek; nyitva naponta 0.00-24.00-ig
- ◆ Szikvíztöltő az állomás mellett; nyitva 9-12; 14-20 óra között, vasárnap 9-14 óra között.

A sütőde termékeit a fabódében árusítjuk.

Fáradságot, időt és pénzt takarít meg, ha felkeresi és vásárol a

DEGAL KFT.-ben

Nagyszalonta, Aradi út 13. szám; Telefon: 372 391

Nyitva a hét minden napján 6.00-22.00 óra között (vasárnap zárva)

Bő választékok, friss termékek, minőségi áruk! Figyelmes kiszolgálás!

Kenyér, tej és tejtermékek, felvágottak, déli gyümölcsök, édességek, csemegetermékek, üdítő és szeszes italok, tisztasági szerek és egyéb termékek várják a kedves vásárlókat - kedvező vagy nagykereskedelmi áron.

KÖSZÖNJÜK HOGY NÁLUNK VÁSÁROLT!

ZALANTA PREST Kft.

Nagyszalonta, Crișan u. 23.

Tel: 059/373-197

Családi házak,
ipari létesítmények
és melléképületek
tervezése és ügyintézése

PALLAS AKADÉMIA

Könyvesház

Kossuth utca 7.

Nyitvatartás:

hétfő-péntek: 9.00-16.00

szombat: 9.00-14.00

**KÖSZÖNJÜK
HOGY BETÉRT HOZZÁNK**

A „**TRIAL**“ KFT.

Nagyszalonta, Csokonai u.
(Parângului) 44. sz.

építőanyag-lerakata

a következő árukinálattal
várja kedves vásárlóit:

- cement
- mész
- gipsz
- tégl (piros)
- hullámpala
- aracet

Nyitva tartás:

hétköznap 8.00-16.00 között,
szombaton 8.00-14.00 között.

S.C. „**AUTO FER-ROL**“ S.R.L. - KFT.

Nyitva 7.00-21.00-ig

Nagyszalonta, Szabadság tér 21. szám; Telefon: 372 891

ABC-üzletünkben a következő termékeket árusítjuk:

Kenyér, tejtermékek, felvágottak, fűszerek, déli gyümölcsök, szeszes italok, tisztasági szerek, üdítők, édességek és egyéb termékek kedvező áron.

KÖSZÖNJÜK, HOGY NÁLUNK VÁSÁROLT!

S.C. **SALBIPLAST EXIM** S.R.L. - KFT.

Nagyszalonta, Muncii utca 25. szám

Forgalmazza a következő műanyag termékeket:

Polietilen, vízvezetékcsövek, villanszerelési PVC-csővek, redőnyök, alumínium RELUXA sötétítők, valasztófalak, lam-bériák, különböző méretű polcok.

Cserépkályha, csempe, ajtó, rács.

Kiváló minőség! Szolid árak!

S.C. „**ESIVY COM**“ S.R.L. - KFT.

CUKRÁSZDA

Nagyszalonta, Szabadság tér 21. szám. Telefon: 372 891

Főutcai cukrászdánkban minőségi áruk sokfélesége található:

üdítők, capuccino, fagyalt, kávé, sütemények, friss meleg szendvicsek, gyümölcssaláta, tea, forró csoki tejszinhabbal, különböző külföldi és hazai szeszes italok, frappé és egyebek.

Nyitva 7.00-22.00-ig

Szeretettel várjuk kedves vásárlóinkat!

A **Wagner & Wagner** KFT.

Nagyszalonta, Tenkei út 22. sz. Tel: 059 371 360

ABC üzlete, valamint üdítőitalokat és szörpöket gyártó részlege szeretettel vár minden kedves vásárlót.

Keresse fel Ön is üzletünket és szolgáltató egységünket.

KÖSZÖNJÜK!

A **BERILL PREST** KFT.

ÉKSZERBOLTJA

Nagyszalonta, Republicii u. 26. sz.

előnyös áron,
rövid határidőre

JAVÍT,
KÉSZÍT

ÉS CSERÉL
ARANY ÉKSZEREKET

Minőségi munka!

Gyors és pontos kiszolgálás!

Nyitva tartás: 9.00-17.00-ig
(csütörtökön és szombaton zárva)

SZÉLL

családi vállalkozás
Nagyszalonta,

Milcovului (Rákóczi) u. 5. sz.
Tel: 378 267

- GUMIJAVÍTÓ MŰHELY
külső-, belső javítások, kerék
centrálás, garanciával.
- KÁVÉZÓ - minőségi kávé-
féleségek, üdítők, édességek
kedvező áron.
- Új és használt külsők árusítása
gépjárműkhöz.

*Szeretettel várjuk kedves
vásárlóinkat!*

RENOVA építőipari KFT.

Nagyszalonta, Bocskai István utca 32. szám
Telefon: 371 308

ASOCIAȚIA FAMILIALĂ HOLMI
GOSPODARUL
 GAZDABOLT

SALONTA, Str. Unirii Nr. 6, tel: 059 371 128

*Kertbarátok, kertészkedők és gazdálkodók figyelmébe ajánljuk
bőséges áru kínálatunkat!*

Ápolja, szépítsé ön is környezetét, kertjét és otthonát!

MI A SEGÍTSÉGÉRE LESZÜNK!

Tekintse meg kínálatunkat:

- zöltség és virágmagvak;
- növényvédőszer;
- lombtrágyák;
- cserepes virágok;
- virágpalánták;
- kerti eszközök;
- szakkönyvek és folyóiratok, valamint sok egyéb
állunk a kedves vásárlóink rendelkezésére naponta a
József Attila (Unirii) utca 6. szám alatt.

A S.C. SAMEL SERVICE S.R.L. - KFT

Nagyszalonta, Mihai Viteazul utca 27. szám

A következő szolgáltatásokat vállalja:

- villanymotorok tekerése;
- háztartási gépek javítása (automata mosógép);
- hálózati és ipari gépek villanszerelése és karbantartása.

Telefon: 379 054

094 569 699

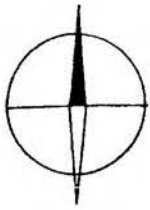
Készült

a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Szenczi Kertész Ábrahám nyomdájában

Felelős vezető: Fórizs Attila igazgató

NAGYSZALONTA
SZALONTA

ENNA - PB MET

